

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE’DE KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ YÖNETİMİ

Şefak ELMAS

Danışman

Prof. Dr. Zeki ERDUT

İZMİR – 2016

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2009800127

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı ve Soyadı : Şefak ELMAS
Tez Başlığı : Türkiye'de Kaçak İşgücü Göçü Yönetimi

Savunma Tarihi : 05/08/2016
Danışmanı : Prof.Dr.Zeki ERDUT

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı

Üniversitesi

İmza

Prof.Dr.Zeki ERDUT

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Prof.Dr.Faruk SAPANCALI

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

Doç.Dr.Hasan Ejder TEMİZ

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

Oybirliği (X)

Oy Çokluğu ()

Şefak ELMAS tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "Türkiye'de Kaçak İşgücü Göçü Yönetimi" başlıklı Tezi (X) / Projesi () kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Mustafa Yaşar TINAR
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi / Projesi olarak sunduğum “**Türkiye’de Kaçak İşgücü Göçü Yönetimi**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/07/2016

Şefak ELMAS

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi Türkiye’de Kaçak İşgücü Göçü Yönetimi

Şefak ELMAS
Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Programı

Göç, insanlık tarihi boyunca sıkıntıyı aşmak isteyen ve daha iyi yaşam arayışında olan bireylerin en cesur adım olmuştur. Genel anlamda yer değiştirme olarak tanımlanan göçün alt başlıklarından biri işgücü göçüdür. Sanayi toplumuna geçiş ile birlikte görünmeye başlamış, günümüze değin büyük değişimlerden geçerek gelmiştir. Günümüzde birçok nedenden dolayı işgücünün coğrafi hareketliliği hızlanmış, ulusal işgücü piyasalarında yabancı işgücünün görünürlüğü artmıştır. Bu açıdan uluslararası arenada daha fazla tartışılır hale gelmiştir. İşgücü göçü politikaları birçok kısıtlamayı barındırdığı için yasal göç olanaklarına ulaşamayan bireyleri yasadışı yollara itmiştir.

2000 yılına kadar Türkiye’de yabancı işgücü konusunda çağdaş düzenlemelere ilişkin politikaların izlendiği görülmemektedir. Bu tarihten sonra hayata geçirilen düzenlemelerde birçok kısıtlama yapılmış, bu durum hem işverenleri hem de yabancı işçileri yasadışı yollara sevk etmiştir. Türkiye’ye yönelen kaçak işgücü göçünde, ülkenin jeopolitik konumu, güney ve doğusunda bulunan komşu ülkelerdeki kargaşa, komşu ve yakın ülkelere nazaran daha iyi ekonomik şartlar sunması, tarihsel ve kültürel bağlar, uygulanan esnek vize rejimi, kayıtdışı ekonomi ve istihdamın yaygınlığı gibi nedenler öne çıkmaktadır.

Öne çıkan bu nedenler yakın gelecekte değişmeyecektir. Bu nedenle, kaçak işgücü yönetiminin daha da önem kazanacağı açıktır. Türkiye’de kaçak işgücü göçmenleri, niteliksiz emek yoğun işlerde ve ağır çalışma koşulları altında çalışmaktadır. Düşük ücret almaktadırlar. Bu olumsuz çalışma koşulları nedeniyle, kaçak işgücü göçü yönetimi hem ülkeler hem de yabancı kaçak işçi hakları açısından önemli bir sorundur. Çözümü için göç politikasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kaçak İşgücü Göçü, Yasadışı Çalışma, Kısıtlayıcı Göç Politikaları, Sınır Güvenliği, Denetlemeler, Yaptırımlar, Sınır Dışı Edilme.

ABSTRACT
Master Thesis
Illegal Labour Migration Management in Turkey

Şefak ELMAS

Dokuz Eylül University
Graduate School of Social Sciences
Department of Labour Economics and Industrial Relations
Labour Economics and Industrial Relations Program

Migration has been the bravest step of people looking for a better life and seeking for overcoming the obstacles throughout the history of humanity. One of the subheads of migration that is defined as a replacement in general terms is labor migration. It has been started to be seen with the transition of industrial society and has changed dramatically till today. In the present day, geographical mobility of labor has accelerated because of many reasons and visibility of foreign labor has increased in the national labor markets. From this point, it has been argued more and more at the international area. Because labor migration policy includes many restrictions, people who cannot reach legal migration opportunities have been pushed to the illegal ways.

Till the year 2000, in Turkey, policies related to modern arrangements about foreign labor migration were carried out, after this date, many restrictions were imposed on many arrangements and because of this, it pushed both employers and foreign employees to illegal ways. Illegal labor migration is heading towards to Turkey because of geopolitical position of Turkey, better economic conditions compared to nearby countries, disputes in the neighboring countries, historical and cultural ties, flexible visa regime, informal economy, employment ranks.

These motives will not change in near future. Because of this, it is clear that administration of illegal labor migration will gain importance. In Turkey, illegal labor migrants are working on the jobs which are demanding labor power and they are working under poor conditions. Furthermore, they are gaining lower wages. Because of this working conditions, administration of illegal labor migration is very important problem for both countries and illegal migrant rights. There needs a migration policy to solve this problem.

Keywords; Migration, Illegal Labour Migration, Illegal Working, Restrictive immigration policies, Border Security, Inspections, Sanctions and Deportation.

TÜRKİYE’DE KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ YÖNETİMİ

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ KAVRAMI

1.1	TANIMI	5
1.2	UNSURLARI	7
1.2.1	Yer Değiştirme ya da Ulusal Sınırların Aşılması	7
1.2.2	Göçün Süresi	9
1.2.3	Gelir Elde Etme Amacı Taşınması	11
1.2.4	Göçün Yetkili Makamlara Bildirilmemesi	13
1.3	İŞGÜCÜ GÖÇÜNE İLİŞKİN TEORİLER	14
1.3.1	Ekonomik Göç Teorisi	15
1.3.2	Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım Teorisi	17
1.3.3	Göç Sistemleri Teorisi	19
1.3.4	Uluslararası Göç Teorisi	21

İKİNCİ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

2.1	EKONOMİK NEDENLER	25
2.1.1	Ekonomik Eşitsizlikler	25
2.1.2	İşsizlik	28
2.1.3	Yoksulluk	32
2.1.4	Hedef Ülkelerde Göçmen İşçi Talebi	35
2.2	SOSYAL NEDENLER	37
2.2.1	Demografik Değişim	38
2.2.2	Aile Birleşimi	40
2.2.3	Görgü ve Bilgi Edinme	43
2.3	SİYASAL NEDENLER	45
2.3.1	Savaşlar ve Mübadele	46
2.3.2	Siyasi Rejim Değişiklikleri	47
2.3.3	Siyasi Baskılar	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TEMEL NİTELİKLERİ

3.1	ULUSLARARASI İŞGÜCÜ GÖÇÜNDE SON EĞİLİMLER	52
3.1.1	Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre İşgücü Göçü	52
3.1.2	Bölgeler Arasında İşgücü Göçü	55
3.1.3	Giriş Kümelerine Göre İşgücü Göçü	57
3.1.4	Göç Yolları	60
3.2	KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN ÇEŞİTLİLİĞİ	63
3.2.1	Kadınların Göçü	64
3.2.2	Geçici İşgücü Göçü	67
3.2.3	Mülteci ve Sığınmacılar	70

3.3 KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇ POLİTİKASI EĞİLİMLERİ	73
3.3.1 Sınır Kontrolleri	73
3.3.2 İç Kontroller	75
3.3.3 Uluslararası İşbirliği	77
 DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ İLE MÜCADELE EDİLMESİ VE YÖNETİLMESİ	
 4.1 TÜRKİYE’DE KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ İLE MÜCADELE EDİLMESİ	81
4.1.1 Türkiye’de Yabancıların Durumu	81
4.1.1.1 Yasal Konumda Bulunan Yabancılar	81
4.1.1.2 Düzensiz – Yasadışı Göçmenler	89
4.1.1.3 Mülteciler ve Sığınmacılar	92
4.1.2 Kaçak İşgücü Göçü İle İlgili Yasal Çerçeve	95
4.1.2.1 Uluslararası Sözleşmeler	95
4.1.2.2 Geri Kabul Anlaşmaları	97
4.1.2.3 Ulusal Mevzuat	99
4.2 TÜRKİYE’DE KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ YÖNETİMİ	107
4.2.1 Sınır Kontrolleri	108
4.2.2 İç Kontroller	112
4.2.3 Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Katıldığı Süreçler	117
 SONUÇ	123
 KAYNAKÇA	132

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.k.	: Aynı kaynak
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMİB	: Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMNB	: Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümü
CS	: Cenevre Sözleşmesi
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EGM	: Emniyet Genel Müdürlüğü
EU	: European Union
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GPK	: Göç Politika Kurulu
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICMPD	: Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi
ILO	: International Labour Organization
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İTKB	: İş Teftiş Kurulu Başkanlığı
İBÇG	: İpekyolu Bölgesi Çalışma Grubu
LAK	: Latin Amerika ve Karayipler
No	: Numara
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
ORSAM	: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
OSCE	: Organization for Security and Co-operating in Europe
s.	: Sayfa
SGP	: Satın alma Gücü Paritesi
SK	: Sayılı Kanun

SYDB	: Sınır Yönetimi Daire Başkanlığı
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü
UGKK	: Uluslararası Göç Küresel Komisyonu
UN	: United Nations
UNDP	: United Nations Development Programme
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees (BMMYK)
UTSAM	: Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Merkezi
WB	: The World Bank
YÇİHK	: Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
yy	: Yüzyıl

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1	: Menşee ve Hedef Bölgelerindeki Faktörler, Göçte Karşılaşılan Engeller ve Çıktılar	s.17
Şekil 2	Dünyada İşsizlik Sayıları, (2005-2015), (Milyon)	s.29
Şekil 3	: Seçilmiş Ülkelerde Yerli Doğumlular ile Yabancı Doğumluların İstihdam Oranları, (2013)	s.30
Şekil 4	: Seçilmiş Ülkelerde Yerli Doğumlular ile Yabancı Doğumluların İşsizlik Oranları, (2013)	s.31
Şekil 5	: Giriş Kümelerine Göre OECD Ülkelerinde Kalıcı Göç, Standartlaştırılmış İstatistikler, (2007-2012)	s.58
Şekil 6	: Beş Büyük Göç Koridorunda Uluslararası Göçmenlerin Yıllık Ortalama Değişimi, (1990-2013)	s.60
Şekil 7	: Güney ile Kuzey Arasında Yıllık Göç, (1990-2013)	s.63
Şekil 8	: Ana Bölgelere Göre Kadın Göçmen Tahminleri, (1990-2013)	s.64
Şekil 9	: Geçici İşgücü Göçü, (2007-2012)	s.68
Şekil 10	: Mültecilerin Barındığı Ana Ülkeler, (2015)	s.72
Şekil 11	: Türkiye'ye Giriş – Çıkış Yapan Yabancılar, (2005, 2010, 2014, 2015)	s.82
Şekil 12	: Türkiye'de İkamet İzni Alan Yabancılar, (2015)	s.83
Şekil 13	: Yıllara ve Cinsiyete Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzinlerinin Oransal Dağılımı, (2005-2014)	s.85
Şekil 14	: Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı, (2015)	s.86
Şekil 15	: Uyruklara Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı, (2015)	s.87
Şekil 16	: Türkiye'de Yakalanan Yasadışı Göçmenler, (1998-2015)	s.90
Şekil 17	: Yakalanan Düzensiz Göçmenler, İlk On Uyruk, (2015)	s.91
Şekil 18	: Uluslararası Koruma Başvuru Sayısı, (2005-2015)	s.93
Şekil 19	: Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Koruma Altına Alınan Suriye Vatandaşları, (2011-2015)	s.94

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	: Dünyada Bölgelere Göre Ülkelerin Kişi Başına Düşen GSYİH, (2009,2013)	s.26
Tablo 2	: Seçilmiş Hedef ve Kaynak Ülkelerde Kişi Başına Düşen GSYİH, (2008-2013)	s.27
Tablo 3	: Bölgeler ve Gelir Durumuna Göre Ülkelerde Günde 2\$ Kazanan Yoksulların Nüfusa Oranı ve Yoksulluk Açığı, (2011)	s.33
Tablo 4	: Geniş Yaş Gruplarına Göre Dünya Nüfusu, Gelişme Grupları ve Kıtalar Arasında Dağılımı, (2011, 2050, 2100)	s.39
Tablo 5	: Seçilmiş Hedef Ülkelerde Aile Göçü ile Uzun Dönemli Göç Oranı, (2005)	s.42
Tablo 6	: Gelişmişlik Düzeyine Göre Göçmenler, Yıllık Ortalama Değişim ve Artış Oranı, (1990-2013)	s.53
Tablo 7	: Hedef ve Menşe Durumlarına Göre Uluslararası Göç, (2013)	s.54
Tablo 8	: Bölgelere Göre Göçmenler, Yıllık Ortalama Değişim ve Büyüme Oranı, (1990-2013)	s.55
Tablo 9	: Menşe ve Hedef Bölgelerine Göre Uluslararası Göçmenler, (2013)	s.56
Tablo 10	: Seçilen OECD Ülkelerinde Giriş Kümelerine Göre Kalıcı Göçün Nüfus İçindeki Oranı, (2012)	s.59
Tablo 11	:Yıllık En Fazla Göçmen Akımının Yaşandığı On Göç Koridoru, (1990-2000, 2000-2010, 2010-2013)	s.61
Tablo 12	: Dünyada ve Gelişmişlik Düzeylerine Göre Kadın Göçmenler, (1990-2013)	s.66
Tablo 13	: Avustralya, Almanya ve Rusya Federasyonu'nda Büyük Geçici İşgücü Göçü Programları, (2006-2011)	s.69
Tablo 14	: Dünya Geneline Mültecilerin Sayısı, (2015 Ortası)	s.70
Tablo 15	: Çalışma İzin Türlerine Göre Yabancıların Dağılımı, (2011-2015)	s.84
Tablo 16	: Eğitim Düzeyine Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı, (2015)	s.87
Tablo 17	: Ekonomik Faaliyetlerine Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı, (2015)	s.88
Tablo 18	: Uluslararası Göç İle İlgili Uluslararası Hukuk Enstrümanlarının Onaylanma Durumu	s.96
Tablo 19	: 4817 Sayılı Kanunun 21. Maddesi Gereğince Uygulanacak İdari Para Cezaları, (2015,2016)	s.113

GİRİŞ

Göç, insanlık tarihi boyunca sıkıntıyı aşmak ve yaşam koşullarını iyileştirmek açısından bireylerin en cesur adımı olarak görülmektedir. Bireylerin doğup büyüdükları ve yaşadıkları yerlerdeki hayat şartları bazı nedenlerle istenilen seviyeye ulaşamamaktadır. Bu durumun, bireylerde mekânsal açıdan yer değiştirme isteğine neden olur. Milyonlarca insanın bu arzusu, doğdukları ülkeleri terk ederek yasal veya yasa dışı yollarla başka ülkelere göç etmesiyle sonuçlanır. Bu nedenle göç, günümüzde yaşanan en önemli uluslararası sorunlardan birisi olarak görülmektedir.

Bireylerin üretime bağlı olarak yer değiştirme süreci, sanayi toplumuna geçiş ile birlikte kendisini göstermeye başlamış ve günümüze değin büyük değişimlerden geçerek gelmiştir. Başlarda sadece sanayinin geliştiği bölgelerde yaşanan ülke içinde bireyin yer değiştirme süreci, zaman içerisinde ulusal sınırların aşılmasıyla farklı bir boyut kazanmıştır. Günümüzde ulaşım ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler dünyanın her yerine erişimi kolaylaştırmış ve hızlandırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak insan hareketliliği uluslararası boyutta yoğunlaşmıştır.

Başta ekonomik faaliyetler olmak üzere, birçok alanda ulusal sınırların ortadan kalkması ve küreselleşme süreci işgücünün coğrafi hareketliliğini hızlandırmıştır. Buna paralel olarak ulusal işgücü piyasalarında yabancı işgücünün görünürlüğünü de arttırmıştır. Bu açıdan uluslararası arenada göç konusu giderek artan önemle tartışılır hale gelmiştir. Günümüzde ülkelerin göçmen işgücüne ihtiyacı olduğuna dair düşünceler güçlü bir şekilde dile getirilirken, istenmeyen göçmenleri engelleme çabaları bir paradoks oluşturmaktadır. Tüm bu engelleme çabalarına rağmen, kaçak göçlerin artarak sürdüğü görülmektedir.

Günümüzde uluslararası düzeyde işgücünün serbest dolaşımı, yasaklayıcı göç politikaları nedeniyle mümkün değildir. Ancak sınırların ötesinden karşılaşılan göçmen işgücü talebi de göz ardı edilememelidir. Ayrıca gelişmiş ülkeler arasında işgücünün sınır ötesi hareketliliğinde kısıtlama olmamasına karşın, gelişmekte olan ülke insanların gelişmiş ülkelere yönelik hareketliliğinde yasal ve idari kısıtlamaların varlığı ve gittikçe artan bir eğilim içinde olduğu da bilinmektedir.

Bu tez çalışması, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından olan işgücü göçünde yaşanan son gelişmelerin ışığında ele alınmıştır.

Son yıllarda artan düzensiz göçmenlerin hedef ülkelerinde yasadışı olarak istihdam edilmeleri konusunda ülkelerin bu duruma verdikleri tepkiler incelenmiştir. Kaçak İşgücü Göçünün Yönetilmesi konusunda ulusal ve uluslararası politikalar ekseninde Türkiye’de bu konu üzerinde görevli olan kurumların ihtiyaç duyduğu bilgi gereksinimlerinin karşılanması ve yapılacak çalışmalara katkıda bulunulması hedeflenmiştir.

Tez çalışması dört bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde kaçak işgücü göçü kavramı detaylı olarak ele alınmıştır. Kavramın tam anlamıyla yerleşmesi açısından öncelikle göç ve uluslararası göçün tanımı yapılmıştır. Sonrasında işgücü göçü ve kaçak işgücü kavramlarıyla ne anlaşılması gerektiğini incelenmiştir. Kaçak işgücü göçünün tanımı yapılırken ortaya çıkan unsurlar “yer değiştirme ya da uluslararası sınırların aşılması, göçün süresi, gelir elde etme amacı taşıması ve göçün yetkili makamlara bildirilmemesi” başlıkları altında açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma esnasında işgücü göçü açıklayan teorilerin varlığı görülmüştür. Bu teorilerde farklı kavramlar, varsayımlar ve referans çevrelerini kullanarak işgücü göçü açıklanmaya çalışılmıştır. Birçok göç teorisi bulunmasına rağmen konumuzla daha yakından ilgili olan “ekonomik göç teorisi, tarihsel yapısalcı yaklaşım teorisi, göç sistemleri teorisi ve ulusaşırı göç teorisi” bu bölümde incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, insanları göç etmeye iten nedenler üzerinde durulmuştur. Göçün tanımlanmasında yaşanan fikir ayrılıklarının bireyleri göçe iten nedenler açıklanmaya çalışılırken de yaşandığı görülmüştür. Göç nedenleri bölgeye, zamana, ülkeye veya kıtaya göre farklılık göstermektedir. Kimi zaman 3D (development, demography and democracy) terimiyle kısaca dile getirilen faktörler bu bölümde “ekonomik, sosyal ve siyasi” faktörler olarak açıklanmıştır. Günümüzde bireylerin içinde bulunduğu ekonomik çaresizlikler göç konusunda önemli bir baskı oluşturmaktadır. Ekonomik olmayan faktörlerin önemine rağmen çoğu birey öncelikle ekonomik faktörler tarafından motive edilmektedir.

Üçüncü bölüm, kaçak işgücü göçünün temel niteliklerine ayrılmıştır. Göçler ister ekonomik, ister sosyal, isterse de siyasi nedenlerle gerçekleşmiş olsun, asıl amaç hayatı devam ettirme ve daha iyi yaşam koşullarına erişebilmektir. Bu nedenlerle artan göç, hemen hemen tüm ülkeleri menşe, transit veya hedef ülke olarak ya da her üçü pozisyonunda beraber olduğu bir yapıda göç sistemine dâhil olmalarına neden

olmuştur. Bu bölümde kaçak işgücü göçünde yaşanan son eğilimler “ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre, dünyada bölgeler arasında yaşanma durumuna göre, göçmenlerin ülkelere giriş kümelerine göre ve göç yolları” bağlamında ele alınmıştır. Kaçak işgücü göçünün çeşitliği başlığı altında “kadınların göçü, geçici işgücü göçü ve mülteci ve sığınmacıların durumu” incelenmiştir. Bu bölümün son kısmında ise göç politikasında yaşanan son eğilimler “sınır kontrolleri, iç kontroller ve uluslararası işbirliği” kapsamında ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde de kaçak işgücü göçüyle mücadele edilmesi ve yönetilmesi çerçevesinde Türkiye’de ki durum ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Türkiye’de yabancıların ülkede bulunma gerekçeleri açısından durumları ele alındıktan sonra Türkiye’nin kaçak işgücü göçü konusunda mevzuat durumu irdelenmiştir. Türkiye’de ki ulusal mevzuatın tarihsel gelişimi incelendikten sonra günümüzdeki yasal durum açıklanmıştır. Türkiye’nin bu alanda imzaladığı uluslararası sözleşmeler ve Geri Kabul Anlaşmaları kaçak işgücü göçü kapsamında değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümün son kısmında da Türkiye’nin kaçak işgücü göçü yönetimi, sınır kontrolleri, iç kontroller ve uluslararası işbirliği ve Türkiye’nin katıldığı süreçler çerçevesinde incelenerek çalışma sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ KAVRAMI

Kapitalist düzende zenginliğin kaynağı olan bireyin¹ göç etmesi, küresel değişimin üzerinde etkili olan faktörlerden biri kabul edilmektedir². Birçok ülkeyi etkileyen uluslararası işgücü göçü, ekonomik, sosyal ve siyasal gündemde ilk sıralarda yer alan önemli bir küresel sorundur. Küreselleşmenin de etkisiyle göç, dünyanın her bölgesinde hissedilen, hükümetler tarafından kontrol altına alınmak istenen ulusötesi bir süreçtir ve ulusların tek başına üstesinden gelemeyeceği³ küresel bir olgu⁴ halini almıştır.

İnsanın daha iyi hayat sürdürme mücadelesinde önemli bir yere sahip olan göç, bireylerin cesur⁵ bir adımı olarak görülmektedir. Milyonlarca insanın, değişik nedenlerle doğdukları ülkeleri terk ederek yasal veya yasa dışı yollarla başka ülkelere göç etmesi, günümüzde yaşanan en önemli uluslararası sorunlardan birisi olarak görülür.

Bilindiği gibi başta ekonomik faaliyetler olmak üzere birçok alanda ulusal sınırlar ortadan kalkmıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle işgücünün coğrafi hareketliliği hızlanmış, ulusal işgücü piyasalarında yabancı işgücünün kaçak çalışması yaygınlaşmıştır.

Kaçak işgücü göçü kavramının detaylı olarak anlaşılabilmesi için öncelikle göç, uluslararası göç, işgücü göçü ve kaçak işgücü kavramlarıyla ne anlaşılması gerektiğini bilmek gerekmektedir. Tanım sonrasında işlenecek olan kaçak işgücü göçünün unsurları ve göç teorileriyle çalışmamızın ana temasını oluşturan kaçak işgücü göçü yönetimi daha doğru bir şekilde anlaşılacaktır.

1 International Organization For Migration (IOM), **World Migration 2005**, Cost and Benefits of International Migration, International Organization For Migration, World Migration Report Series, Cilt:3, Geneva, 2005, (2005), s. 221.

2 Stephen Castles ve Mark J.Miller, **The Age of Migration**, The Guilford Press, Newyork, 2009, s. 5.

3 IOM, "Migration And Labour", **Essential Of Migration Management**, International Organization for Migration, Cilt:2, Geneva, 2004, (Labour), http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S06_CM.pdf, (01.04.2013), s. 5.

4 Gursharam Singh Kainth, "Pull and Push Factors of Migration: A Case of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab State", **Asia-Pacific Journal of Social Sciences**, Cilt: 1, 2009, <http://www.socialsciences-ejournal.org/6%20Gurusharan%20Sing.pdf>, (02.05.2013), s. 83.

5 International Labour Organization (ILO), **International Labour Migration A Rights-Based Approach**, International Labour Organization, Geneva, 2010, (Approach), s.1.

1.1 TANIMI

Göç, insanlık tarihi boyunca sıkıntıyı aşmak ve daha iyi bir yaşam elde etmek için bireylerin başvurduğu bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Göç, içeriğinde çeşitli çağrışımları bulundurması, hakkında yapılan çalışma ve tartışmaların niteliği, kapsamı ve amaçlarındaki farklılıklar nedeniyle geniş⁶ bir kavramdır. Çok yönlü ve yaygın bir olgu olarak göçün bir bütün olarak tanımlanması oldukça zordur⁷.

En yaygın anlamda göç, bireylerin ya da toplumsal kümelerin bir yerden başka bir yere hareketi şeklinde tanımlanmaktadır⁸.

Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) “mültecilerin göçünü, yerinden edilmiş kişileri, yerleşik olduğu alandan sürülmüş insanları ve ekonomik göçü de içeren, uzunluğu, bileşimi ve sebepleri ne olursa olsun insan hareketlerinin her türünü kapsayan ya ulusal sınırları aşan ya da ülke içinde hareket etme” süreci⁹ olarak belirtmiştir.

Göçe mesleki ve sosyal hareketlilik sağlayan bir yer değiştirme süreci olarak baktığımızda, işgücünün üretimi daha etkin kılacak şekilde yeniden dağılması¹⁰ olarak da tanımlayabiliriz. Uluslararası göçün bir yönünü oluşturan işgücü göçü genel anlamda, bireyin kendi ülkesinden başka bir ülkeye çalışmaya gitmesi¹¹ olarak tanımlanmıştır.

Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Göçmen İşçiler ve Aile Üyelerinin Haklarını Koruma Sözleşmesi’nde göçmen işçi, “vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir devlette ücret ödenen bir faaliyette çalıştırılacak, çalıştırılmakta olan veya çalıştırılmış olan kişi” olarak tanımlanmıştır (m. 2)¹².

6 Kainth, s. 83.

7 Gülay Toksöz, **Uluslararası Emek Göçü**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.16.

8 Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.11.

9 IOM, **Glossary on Migration**, International Organization for Migration, Geneva, 2004, s.41.

10 İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, İlhan Tekeli Toplu Eserleri 3, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınlar, İstanbul, 2011, s. 18.

11 European Union, **Asylum and Migration Glossary 2,0**, European Union, France, 2012, s.125.

12 United Nations (UN), International Convention on The Protection of The Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, United Nations, Article 2, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cmw/cmw.htm>, (01.08.2013).

Diğer göçlerden farklı olan, doğası gereği içinde yasadışılığı barındırdığından görülmeyen, tespit edilmesi zor bir olgu olan yasadışı göç olgusu, günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede en önemli sınır aşan, uluslararası boyutlu sorunlardan birisi olarak¹³ görülmektedir.

Uluslararası Terörizm ve Sınır aşan Suçlar Merkezi (UTSAM) yasadışı göçü, “bireylerin vatandaşı oldukları ya da ikametlerinin bulunduğu bir ülkeden değişik nedenlerle ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmek üzere veya yerleşmeyi planladığı ülkeye gidiş güzergâhındaki başka bir ülkeyi transit olarak kullanmak üzere o ülke veya ülkelerin yasal düzenlemelerine aykırı olarak giriş – çıkış yapılmasıyla gerçekleşen göçler” olarak tanımlamıştır¹⁴.

Göçmenler işgücü piyasasına, genellikle yasal yollardan daha çok, yasadışı yollardan¹⁵ katılmaktadırlar. Bu haliyle yabancıların çalışma biçimi “yabancı kaçak çalışma” olarak tanımlanabilir. Bu durum tez konusunun olumsuz özelliğini oluşturmaktadır. Gerçekten güçlü işgücü talepleri ile düzenli yasal göç için sınırlı veya erişilemez kanallar arasındaki çelişkileri yansıtır¹⁶ ve bu taleplerin yasal yollarla karşılanmaması sonucu ortaya çıkan bir kavramdır¹⁷. Göçün yasadışılığı gizliliğinden ileri gelmektedir, bu haliyle doğrudan gözlemlemek ve araştırma yapmak da güçleşmektedir¹⁸.

Kaçak işgücü, bir ülkede bulunup da, o ülkenin mevzuatına göre oturma ve çalışma izni olmadığı halde, herhangi bir hizmet akdine sahip olmaksızın, bir şekilde

13 Emine Akçadağ, **Yasadışı Göç ve Türkiye**, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Rapor No: 42, İstanbul, 2012, s.3.

14 Uluslararası Terörizm ve Sınır aşan Suçlar Merkezi (UTSAM), **Küresel Göç ve Fırsatçılar; Türkiye’de Yasadışı Göçmenler ve Göçmen Kaçakçıları**, Polis Akademisi Başkanlığı, Uluslararası Terörizm ve Sınır aşan Suçlar Merkezi, Rapor No: 18, Ankara, 2012, s. 9.

15 Kuvvet Lordoğlu, “Çalışma Hayatımızda Yeni Yabancılar; Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, (Der. F. Ayhan ARI), Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 85.

16 Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), International Organization For Migration (IOM), International Labour Office (ILO), **Handbook on Establishing Effective Labour Migration Policies Mediterranean Edition**, Organization for Security and Co-operation in Europe, International Organization For Migration, International Labour Office, Vienna, 2007, s.18.

17 UTSAM, s. 9.

18 Sema Erder, “Yabancısız Kurgulanan Ülkelerin Yabancıları”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, (Der. F. Ayhan ARI), Derin Yayınları, İstanbul, 2007, (Yabancısız), s.2.

kayıtlı veya kayıt dışı sektörde çalışma fırsatı bulan iş gören yabancılar¹⁹ olarak tanımlanabilir.

Yasal konumdaki bir yabancı çalışma mevzuatını ihlal ederek kazanç getiren bir işte çalışması durumunda kaçak işçi konumundadır. Zira yasal konumdaki yabancının bir yerde istihdam edildiğini yetkili makamlara bildirme zorunluluğu²⁰ vardır. Ancak mevcut durumunu bildirmemesi kaçak işçi olarak nitelendirilmesine neden olur.

Verilen bilgiler ışığında kaçak işgücü göçünü, “çalışmak maksadıyla bireyin bulunduğu ülkenin sınırlarını yasal veya yasadışı yollarla aşarak başka bir ülkeye gitmesi, belirli bir süre veya kalıcı yaşaması ve bu ülkedeki yasal statüsüne bakılmaksızın kayıtlı veya kayıt dışı sektörde çalışma fırsatı bularak bu durumu yetkili makamlara bildirmemesi” olarak tanımlayabiliriz.

1.2 UNSURLARI

Kaçak işgücü göçünün dört unsuru bulunmaktadır. Bunlar; “yer değiştirme ya da ulusal sınırların aşılması, göçün süresi, gelir elde etme amacı taşıması ve göçün yetkili makamlara bildirilmemesidir”.

1.2.1 Yer Değiştirme ya da Ulusal Sınırların Aşılması

İnsanoğlunu çevreleyen iki sınırın varlığından bahsedilebilir. Birincisi dünya, diğeri ise ulus devletlerin, yani ülkesinin sınırlarıdır²¹. Bireylerin dünya dışına kendi imkânlarıyla çıkma olanağı olmamasına rağmen ülkesinin sınırları her zaman geçme olasılığı bulunmaktadır. Buna karşın insanların büyük bir çoğunluğu doğdukları ülkelerde kalmayı²² tercih etmektedir. Ancak, azımsanmayacak sayıda insan sınırların ötesine hareket etmektedir. Nedeni ne olursa olsun yer değiştirmesi göçün temel

19 Erkan Karaaslan, **Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği**, Mali Hizmetler Derneği Yayınları, Yayın No: 7, Ankara, 2010, s.26.

20 Özlem Işığışok, “Küresel Gerçeklerle Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçi Sorunu: Boyutları ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 50, İstanbul, 2005, s.437.

21 Taner Akpınar, “Kaçak Göç Kavramı Üzerine ..”, **Çalışma Ortamı Dergisi**, Fişek Enstitüsü Yayınları, Sayı: 117, Ankara, 2011, s. 8.

22 Castles ve Miller, s. 7.

unsurudur²³. Göç zaman ve mekânda gerçekleşen bir hareket ve fiziksel ve sosyal iki farklı yönü olan bir olgudur. Yetersiz ekonomik ve sosyal koşulların geçerli olduğu alanlardan gelişmiş alanlara doğru gerçekleşmektedir²⁴.

Aşılan siyasi ve idari sınırlar, işgücü göçünün mekânla olan ilişkisine farklı anlamlar yüklemektedir. İşgücü göçü iç göç olarak ulusal sınırlar içerisinde olabileceği gibi dış göç olarak ulusal sınırların dışına da gerçekleşebilir²⁵. Bu anlamda ulus devletin sınırlarının aşılması konumuzun ana unsurunu oluşturmaktadır.

İnsanın yer değiştirmesi sadece mekânsal anlamda değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel çevreden de ayrılma anlamına gelmektedir. Bu durumda birey, kendi yaşadığı yerleşim yeriyle göçtüğü yer arasındaki kültürel farklılıklar nedeniyle yabancı olduğu bir ortama gitmiş olmaktadır²⁶. Bir başka deyişle, göç kültürel taşınma ve değişimi de ihtiva etmektedir²⁷. Toplumda değişik sonuçlara yol açtığından temelde bir sosyolojik olgudur ve farklı kültürlerden grupların yer değiştirmeleriyle, toplumların homojenliklerinin bozulmasına neden olur²⁸.

Birey, üretim faaliyetinde önemli bir unsurdur. Yeni teknolojik gelişmelerle hammaddenin işlenmesi, ürünün ortaya çıkması aşamasında eskisinden daha az emek gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu değişim emeğin üretimdeki katılımını farklılaştırmış olsa da bireyin olmadığı bir üretim faaliyetinden söz edilemez. Bu açıdan bireyin göç etmesi, emeğin bir ülkeden bir başka ülkeye geçmesi olarak görülür. Bireyin bu hareketi menşei ülkesinde işgücü kaybına yol açarken, aynı zamanda hedef ülkenin de işgücü piyasasını etkiler. Zira göçmenler işgücü piyasasına genel anlamda yasadışı yollardan katılırlar²⁹. Bu da kayıt dışı sektörde yine kayıt dışı olarak kaçak çalışmaları anlamına gelmektedir.

23 Faruk Taşçı, “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”, **Kamu-İş Dergisi**, Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Yayınları, Cilt: 10, Sayı: 4, Ankara, 2009, s.180.

24 Kainth; s. 82.

25 Hasan Ejder Temiz, “Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Göç Hareketleri, Yoksulluk ve İşgücü Piyasaları”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 5, 2004, http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt18_sayi5/cilt18_sayi5_bolum3.pdf, (01.12.2012), s.37.

26 Yalçın; s.12.

27 Suat Kolukırık, “Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü; Medya Politikası Üzerine Bir Değerlendirme”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, Gaziantep, 2009, <http://jssarchive.gantep.edu.tr/index.php/sbd/article/download/95/72>, (01.12.2012), s.3.

28 Yalçın; s.4.

29 Lordoğlu; s. 85.

Bireyin göç ederek bulunduğu toplumdan ayrılması hem menşe ülkesinin hem de hedef ülkenin demografik yapısını etkileyen bir unsur olarak görülebilir. Demografik açıdan göç eden bireylerin salt sayısal önemi önceliklidir. Bu açıdan hedef ülkenin demografik yapısını etkilediğine dair olumlu ve olumsuz görüşler vardır. Ancak menşe ülkede doğurganlık azalmış ve nüfus yaşlanmış ise işgücü göçü olumsuz etkilere neden olacaktır. Çalışma çağındaki nüfusun bağımlı nüfusu desteklemesi gerekir ve bu sebeple daha fazla bağımlı nüfusun desteklemesi³⁰ çalışanlar üzerinde baskı oluşturacaktır.

1.2.2 Göçün Süresi

İşgücü göçü unsurlarından bir diğeri de insan hareketinin süresidir. Kimi bireyler kısa süreli, kimileri ise uzun süreli göç etmektedirler. Göç ile ilgili kavramların birbirine yakın olması ve sıklıkla birbirleri yerine kullanılması nedeniyle kısa süreli yapılan insan hareketinin göç olarak değerlendirilmeyeceği yönünde bazı görüşler de vardır. Bir bireyin göçmen olarak tanımlanmasında süre eşiği ülkeden ülkeye değişmektedir.

İşgücü hareketlerine süre açısından bakıldığında, bireylerin doğduğu ve/veya yaşadıkları yerlere geri dönmek üzere belirli süre için göç ettikleri veya bu yerleri kalıcı olarak terk ettikleri görülür. Burada sorulması gereken soru yer değiştirme hareketinin göç olarak kabul edilmesi için asgari ne kadar süre³¹ ile yapılması gerektiğidir. Literatürde iki önemli görüş vardır.

Birincisi; göç eden bireylerin kısa süreli ve uzun süreli göçmen olarak iki farklı grupta değerlendirilmesidir. Birleşmiş Milletler İstatistik Bölümü (BMİB) kısa süreli göçmeni ikameti bulunduğu ülkeden bir başka ülkeye üç aydan fazla, bir yıldan az süre ile hareket eden birey olarak, uzun süreli göçmeni ise en az bir yıllık süre ile ikameti bulunduğu ülkeden hareket eden birey olarak tanımlamıştır³².

30 José Antonio Alonso, **International Migration And Development: A Review in Light of The Crisis**, United Nations Department of Economic and Social Affairs, Committee For Development Policy Background Paper No: 11(E), New York, 2011, http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2011_11e.pdf, (27.12.2012), s.14.

31 Temiz; s. 36.

32 UN, **Recommendations on Statistics of International Migration**, The Department of Economic and Social Affairs of United Nations, Statistical Paper No:58, New York, 1998, s.10.

İkincisi, Birleşmiş Milletler Nüfus Bölümünün (BMNB) istatistikî açıdan bir birlik sağlamak amacıyla³³ yaptığı tanımdır ve bireyin hareketinin nedenine veya yurtdışındaki yasal statüsüne bakılmaksızın doğduğu veya vatandaşı olduğu ülkenin dışına on iki ay veya daha fazla süreyle yaptığı hareketin göç olarak kabul edilmesidir³⁴.

Yaygın olarak göç kısa süreli ve uzun süreli bir hareket olarak görüldüğünden BMİB' in belirttiği görüş daha kapsayıcıdır. Uzun süreli göç içinde aynı zamanda kalıcı göç de dâhil edilmelidir. İlk başlarda kısa süreli veya uzun süreli olarak planlanan ve geriye dönme amacı olan göç hareketi şartlar gereği kalıcı³⁵ halede dönebilmektedir. Kalıcı göçte bireyin göç ettiği hedef ülkeden menşe ülkesine geri dönmemesi söz konusudur ve bireyin tüm hayatını kapsamaktadır.

BMİB'nin tanımında belirtilen kısa süreli göç kapsamında değerlendirilemeyecek ancak sürekliliği açısından bence göç kapsamında değerlendirilmesi gereken bir göç türü de mekik göçüdür. Mekik göçünde diğer düzensiz göç türlerinden farklı olarak birey kendi ülkesiyle ilişkilerini sürdürmeyi de amaçlamakta ve sınır geçişi ile ilgili mevzuatı zedelememeye özen göstermektedir³⁶. Mekik göçüne örnek olarak eski doğu bloku ülke vatandaşlarının ülkemizde bavul ticareti olarak bilinen faaliyetleri gösterilebilir. Vize sisteminin verdiği hakkı kullanarak ülkemize defalarca girip çıkmaları mekik göçünü oluşturmaktadır.

Ucuzlayan ulaşım olanakları, ülkeler ya da bölgeler arasındaki yapısal eşitsizliklerin doğurduğu farklı gelişmişlik ve ücret düzeyleri, göçmenlerin hedeflediği ülkelere coğrafi yakınlığı gibi faktörler mekik göçünün artmasına neden olmuştur. Hedef ülkenin vize rejiminin sağladığı imkânlarla göç eden birey ülkede kaçak çalışarak geçimini sağladığı gibi para biriktirmeyi de amaçlamaktadır. Vize süresi sonunda ülkesine dönen göçmen tekrar ülkeye girme hakkı kazandığında hedef ülkeye gider ve çalışmaya devam eder. Bu durum bu şekilde devam ettiği içinde mekik göçü olarak adlandırılmıştır. Kısa süreli olmasına rağmen süreklilik gösterir.

33 Toksöz, s.109

34 Philip Martin ve diğerleri, **Managing Labour Migration in The Twenty-First Century**, Global Management Series, Yale University Press, New York, 2006, s.3.

35 Temiz, s. 37.

36 Sema Erder, "Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler", **Türkiye'ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar**, Çev. Mutlu Çomak-Özbatır, (Der. Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski), Kitap Yayınevi, İnsan ve Toplum Dizisi-48, İstanbul, 2010, s.44.

1.2.3 Gelir Elde Etme Amacı Taşınması

Birçok gerekçeye rağmen ağırlık taşıyan göç motifi çalışmak ve gelir elde etmeye dayalı ekonomik amaçlı göçtür³⁷. İşgücü göçü, ülke ekonomisinin içinde bulunduğu olumsuz duruma bireysel bir tepki³⁸ olarak değerlendirilebilir. Bu durum bireyin menşe ülkesinden çalışmak amacıyla neden ayrıldığını açıklamaktadır. Zira ailesi için yeterli kazancı ülkesinde elde edemeyen bireyler, bu arzularını gerçekleştireceği görece gelir seviyesi daha yüksek gelişmiş bir ülkeye göç etmeyi tercih edebilmektedir.

Dünyada ekonomik ve siyasi güç eşit olarak dağılmamıştır³⁹. Bireyin göç etmesi dünya çapında kapitalist birikim sürecinin yayılmacı⁴⁰ niteliğinin bir sonucu olarak işgücü maliyetlerini düşük tutma isteği nedeniyle emeğin harekete geçirilmesidir. Bu kapsamda işgücü gereksinimi olan ülkeler ucuz ve kalifiye işgücü ihtiyacını karşılamak üzere çalışmak amaçlı göçü teşvik edici düzenli göç politikaları geliştirilmektedir⁴¹.

Küreselleşmeyle birlikte işletmelerin birbirleriyle rekabet gücü, hem iç hem de dış piyasalarda önem kazanmıştır. Üretim maliyeti rekabet gücünü belirleyen önemli bir faktördür ve üretim maliyeti içinde işgücü maliyetinin payı yüksektir⁴². Az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere yapılan gelir elde etme amaçlı göç, işverenler açısından ucuz işgücü olarak görülmesine karşın, göç edenler için daha yüksek gelir elde etme ve iyi bir yaşam seviyesine sahip olma istemeleri gerçeğine dayanmaktadır⁴³.

Gelişmekte olan birçok ülkede hem kadınlar hem de erkekler için tam istihdam ve insana yakışır iş imkânlarının eksikliği nedeniyle çalışmak amacıyla yapılan göç

37 Chad C. Haddal, **Policy Challenges in International Migration**, Congressional Research Service Report For Congress, Ağustos, 2009, <http://www.ilw.com/immigrationdaily/news/2010,0409-crs.pdf>, (10.12.2012), s.6.

38 Yalçın, s. 122.

39 Selver Özözen Kahraman, "Türkiye'den Ortadoğu-Kuzey Afrika Ülkelerine (ODKA) İşgücü Göçünün Kuramsal ve Mekânsal Değerlendirmesi", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Cilt: 9, Sayı: 2, Sakarya, 2012, s.1161.

40 Toksöz, s. 3.

41 Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), **Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi Raporu, Rapor No: 123, Ankara, 2012, s. 10.

42 IOM, 2005, s. 187.

43 Zeynep Aksoy, "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 20, Kış 2012, s. 294.

hareketi giderek bir geçim stratejisi haline gelmiřtir⁴⁴. Çok sayıda kişi için çalışma amaçlı g, aile gelirine katkı bakımından tek seçenek gibi grlmektedir⁴⁵.

Nüfus yoğunluğu olan gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde işgücü piyasasına yeni katılanlar için yeterli iş imkânlarının yaratılamaması işgücü göçünün artmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarında kronik işsizlik, düşük ücretler ve ağır çalışma koşullarının yaygınlaştığı bir dönem yařanmaktadır⁴⁶.

Kriz dönemleri dışında dünyada ekonomik büyüme yüksek oranda gerçekleşmiş bile olsa, iş gücü piyasasına katılanlar için yeterli yeni iş yaratma noktasında başarısız olmuştur. Yaşanan büyüme insana yakışır iş açığını tersine çevirmek ve yoksulluğu azaltmak için yetersiz kalmıřtır⁴⁷. lke ekonomilerinin yıllar içinde güçlenmesi işsizliğin azaltılmasında etkisiz kalmıştır. Zira işsizlik oranları ekonomik büyümenin yaşandığı yıllarda dahi yüksek olmuş, bireylerin istihdam edilme beklentisinin işsiz kaldığı her gün daha da azalmasına neden olmuştur. Bu risklerden kurtulmak ve mevcut gelir seviyesini yükseltmek için bireylerin kar-zarar hesabı yaparak daha yüksek gelir elde edebileceğini düşündükleri ülkelere göç kararı almaktadırlar⁴⁸.

G türlerinin değişmeyeceğine dair bir kesinlik yoktur, bir kategoride sınıflandırılan göçmen rahatlıkla başka bir kategoriye geçebilmektedir. Göçmenlerin amaçları arasında çalışma olmasa bile ülkeye girdikten bir müddet sonra çalışma yönünde eğilimleri gsterebilirler⁴⁹. Bu sebeple, sonradan bireyin işgücü piyasansa yasadışı yollarla katılmasıyla kaçak işgücünü oluşturabilirler.

44 ILO; Approach, s.1.

45 Toksöz; s. 155.

46 Kurtar Tanyılmaz ve M. Meryem Kurtulmuş Kiroğlu, “Türkiye’de Göçmen işçiler ve işgücü Piyasası zerinde Etkileri”, **Türkiye’de Yabancı işçiler Uluslararası G, işgücü ve Nüfus Hareketleri**, (Der. F. Ayhan ARI), Derin Yayınları, İstanbül, 2007, s. 129.

47 Juan Somavia, **Dealing With The Global Jobs Crisis**, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/2006/davos.pdf>, (25.03.2013), s.1.

48 Taner Akpınar, “Uluslararası Kaçak işgücü Glerine Yönelik Politikalar”, **alışma ve Toplum Dergisi**, DİSK Birleşik Metal iş Sendikası Yayınları, Sayı:2011/3, İstanbül, 2011, (Uluslararası), s. 201.

49 Lordoğlu, s. 84.

1.2.4 Göçün Yetkili Makamlara Bildirilmemesi

Düzensiz göç bir başka deyişle yasal ve kurumsal olarak düzenlenmemiş nüfus hareketlerinde yaygınlaşma hemen hemen bütün ülkelerin gündemindedir⁵⁰. Düzensiz göç kapsamında değerlendirilebilecek olan kaçak işgücü göçü de günümüzde ulusal hükümetlerin kontrol etme çabaları içinde olduğu bir gerçektir.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 23. maddesinde bireylerin işini serbestçe seçme özgürlüğü ve çalışma hakları düzenlenmiştir⁵¹. Buna rağmen birçok ülkede bu hakkın çeşitli biçimlerde sınırlandırıldığı gözlemlenmektedir⁵².

Kaçak işgücü tanımının temelinde yabancıların bulundukları ülkede geçerli bir belgesi olmadan yaşaması, bir başka deyişle kanuni olmayan bir durumun varlığı söz konusudur. Dünyanın her ülkesinde bu durumu yasadışı bir olgu olarak kabul etmektedir⁵³.

Uluslararası göç politika esaslarının belirlemesi, ulus devletlerinin meşru egemenlik gücünün ifadesidir⁵⁴. Bu nedenle yabancıların ülkeye giriş ve çıkışlarını düzenleyen yasalar her ülkede mevcuttur ve yabancıların ülkeye giriş ve çıkış yapacağı yerler yasalarla belirlenmiştir. Yapılan bu düzenlemeler doğrultusunda ülkeler yabancıları kabul etmektedir. Yasa dışı işçi göçünde, sınırın yasal giriş ve çıkış için belirlenen şartlara uyulmayarak geçilmesi veya belirlenen bu yasal yollar kullanılarak girildikten sonra izin alınmaksızın ikamet edilmesi söz konusudur⁵⁵.

Yabancıların yasal veya yasadışı olma durumunu şu şekilde açıklayabiliriz. Ülkede bulunan yabancı;

- a) Kayıtlı, profesyoneller, öğrenciler ve yabancı emeklileri de içeren düzenli göçmen olabilirler,
- b) Sığınmacı ve mülteci olabilirler,
- c) Ülkeye bir başka ülkeye transit geçmek için yasadışı giriş yapmış olabilirler.

50 Erder, Yabancılar, s. 34.

51 BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 23. Madde 1.Fıkra; Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.

52 Lordoğlu, s. 99.

53 Erder, Yabancılar, s. 35.

54 Ahmet İçduygu ve diğerleri, **Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023; Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere**, Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi Yayını, Mirekoc Araştırma Raporları, Rapor No: 1/2014, İstanbul, 2014, s.51.

55 Akçadağ, s. 4.

d) Belirli bir süre kaçak çalışma niyetiyle gelen yabancı işçiler olabilirler⁵⁶.

Yabancıların ülkede çalışmaya başlamaları halinde, bu durumlarını yetkili kurumlara bildirme yükümlülükleri vardır. Eğer bildirimde bulunmazlarsa kaçak çalışan durumuna düşerler. Mülteci ve sığınmacılar ister yasal ister yasadışı yollarla ülkeye giriş yapmış olsun sığınma veya mülteci müracaatı alındığında yasal konumda olurlar ancak bu durumları çalışma izni anlamına gelmemektedir. Ülkeye yasadışı giriş yapmış olan kaçak çalışan yabancılar için zaten ülkede bulunmaları yasadışı olduğundan çalışma durumlarının yetkili makamlara bildirmeleri söz konusu olmaz.

Yabancı kaçak işçi somut olarak gerçekte var olan ancak varlıklarını yetkili kurumlara bildirmediğinden dolayı bulundukları ülkenin yasalarına göre görülmeyen, bilinmeyen konumundadırlar. Bu göçmenlerin toplumla bütünleşmelerini zorlaştıran bir durumdur.

Yetkili kurumlara bildirilmeme yasadışı bir olgu olarak kabul edildiğinden göçmenler suçlu konumundadırlar. Bu halleriyle siyasi nedenlerle göç edenlere göre daha korunmasız ve zor durumdadırlar⁵⁷. Yasadışı göçmenler konumları gereği yasal göçmenlerden daha farklı hareket etmek zorundadırlar. Zarar görmemek ve ülkede kalmaya devam ettirebilmek için yasal otoriteden veya koşullardan uzak durmayı tercih etmek zorundadırlar. Hukuki koruma içinde bulunmadıklarından, işverenlerin belirlediği koşul ve yöntemlerle çalışmak zorunda kalırlar. Bu durum çalışmalarına karşın, çalışma koşulları açısından her türlü istismara açık olduklarını gösterir.

1.3 İŞGÜCÜ GÖÇÜNE İLİŞKİN TEORİLER

İşgücü göçü teorileri tamamen farklı kavramlar, varsayımlar ve referans çevrelerini kullanarak her sonuçta aynı şeyi açıklamaya çalışmaktadır⁵⁸. İşgücü göçü teorileri, hızlı ve karmaşık haldeki uluslararası göçün düzeyli dinamiklerinin anlaşılmasında kapsayıcı olmalıdır. Fakat tamamını kucaklayan bir teorinin ortaya

56 Vukašinović Janja, "Illegal Migration in Turkey-EU Relations: An Issue of Political Bargaining or Political Cooperation?", **Journal on European Perspectives of The Western Balkans**, Cilt: 3, Sayı: 2 (5), Ekim, 2011, s.153.

57 Erder, Yabancılar, s. 35.

58 Douglas S. Massey ve diğerleri, "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", **Population and Development Review**, Cilt: 19, Sayı: 3, Eylül, 1993, s.432.

çıkmasını beklemek pek gerçekçi değildir⁵⁹. Bunun nedenini göç olgusunun demografiden coğrafyaya, ekonomiden sosyolojiye kadar oldukça geniş bir sosyal bilimler alanını kapsayıcı niteliğinde aramak gerekir⁶⁰. İşgücü göçüne farklı açılardan bakan birçok teori vardır. Bu kısımda ‘ekonomik göç teorisi, tarihsel yapısalcı yaklaşım teorisi, göç sistemleri teorisi ve uluslararası göç teorisi’ açıklanmaya çalışılacaktır.

1.3.1 Ekonomik Göç Teorisi

Göçü açıklamaya yönelik ilk teori coğrafyacı Ravenstein tarafından 19. yy’ da ele alınmıştır ve varsayımları genel ifadelerdir. Gelişmenin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü göçün en önemli nedeninin ekonomik nedenler olduğunu iddia etmiştir⁶¹. Bu teori, bireylerin nüfusun yoğun olduğu yerlerden seyrek nüfuslu yerlere, gelir düzeyinin düşük olduğu yerlerden yüksek olan yerlere göç etme eğilimlerini vurgular⁶².

1881 İngiltere nüfus sayımı verileri kullanılarak yapılan ve 1885 yılında yayımlanan bu çalışmada; göçün çoğunlukla yakın bölgeler arasında gerçekleştiği, hızla büyüyen kentlere buralara yakın kırsal kesimde yaşayanların göç ettiği ve kırsal kesimde yaşanan nüfus boşluklarının daha uzak bölgelerden gelen göçmenler ile doldurulduğu iddia edilmektedir. Bununla birlikte her ana göç akımının onu dengeleyen karşı bir akım ürettiği, uzun mesafelere göç edilecekse göçmenlerin genellikle büyük ticaret merkezleri veya sanayi merkezlerini tercih ettiği belirtilmektedir. Kentli yerli nüfusunun kırsal kesimdekilere göre daha az, kadınların erkeklere oranla daha fazla göç eğiliminde olduğu ve yayılma sürecinin emmenin tersine işlediği, ancak benzer özellikler sergilediği ileri sürülmektedir⁶³.

59 Stephen Castles, “Understanding Global Migration; A Social Transformation Perspective”, **Conference on Theories of Migration and Social Change**, St. Anne’s College, Oxford, 2008, <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/stephen-castles-understanding-global-migration>, (10.12.2012), s. 8.

60 Tanyılmaz ve Kurtulmuş Kiroğlu, s. 131.

61 Hein De Haas, **Migration and Development: A Theoretical Perspective**, Working Papers, International Migration Institute, University of Oxford, Paper No: 9, 2008, <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/wp/WP9%20Migration%20and%20development%20theory%20HdH.pdf>, (14.05.2013), s. 4.

62 Castles ve Miller, ss. 21,22.

63 Ernest George Ravenstein, “The Laws of Migration”, **Journal of The Royal Statistical Society**, Cilt: 48, London, UK, 1885, http://www.mrtavani.com/Mr._Tavanis_World_Cultures_&_AP_Human_Geography_Site/AP_Human_Geography_-_Archive_-_Mr._Tavanis_World_Cultures_Site_-_Cheltenham_High_School_1_files/RavensteinLong.pdf, (01.12.2012), ss. 198,199.

Bu teori ve uzantılarına göre, ücrette ortaya çıkan değer farkı nedeniyle, düşük ücretli ülkelerden yüksek ücretli ülkelere hareket olacağı ve bu hareketin sonucunda, sermaye açısından zengin olan ülkelerde işgücü arzının artacağı ve ücretlerin düşeceği, sermaye açısından fakir olan ülkelerde ise işgücü arzının azalacağı ve ücretlerin yükseleceği vurgulanmaktadır⁶⁴.

Vurgulanan konular menşee ve hedef ülkelerdeki durumla alakalıdır ve sıklıkla itme / çekme faktörleri olarak dile getirilir. İçeriği ilk kez Everett Lee tarafından 1966 yılında dile getirilen bu faktörler uluslararası göçün temel ekonomik modelinde yer almıştır⁶⁵. Bu teori göç faktörlerini dört başlıkta toplamıştır. Bunlar; kaynak ülkelerdeki faktörler, hedef ülkelerdeki faktörler, engeller ve bireysel faktörlerdir⁶⁶.

Birinci ve ikinci maddeler de, menşee ülkelerindeki itici faktörler ve hedef ülkelerdeki çeken faktörler anlatılmak istenmiştir. Engeller olarak da göç ve bakım maliyeti, bireyin hedef ülkeye ait dil ve kültürü bilmemesi, hedef ülkedeki işgücü piyasasına uyum zorluğu ve bireyin kendi ülkesinde geride bıraktığı bağları kesme ve yeni bağlar oluşturma psikolojik maliyeti ve mesafe gösterilmektedir. Bireysel faktörler olarak ise yaş, cinsiyet, eğitim ve mesleki beceri gibi kişisel vasıflardır.

Aynı zamanda ekonomik göç teorisi, bireyin göç etme kararında, doğduğu yerde yaşamaya devam etmesi veya alternatif farklı hedeflere doğru yönelmesi arasındaki fayda ve maliyetin gerçekçi bir şekilde karşılaştırılmasına dayandığı savunur. Potansiyel göçmenlerin, hedef bölgelerdeki ücret düzeyleri ve istihdam olanakları hakkında mükemmel bilgiye sahip olduklarını, aldıkları göç kararının ezici bir çoğunlukla ekonomik faktörlere dayandığını ve bireylerin faydayı maksimize ettiğini varsaymaktadır⁶⁷.

Bireyler, menşee ülkelerindeki işsizlik gibi itici faktörleri, gitmeyi planladıkları hedef ülkede kazanmayı umdukları yüksek ücret gibi çekici faktörleri ve göç sırasında maruz kalacağı maliyet gibi engelleri karşılaştırır ve sonucunda

64 Massey ve diğerleri, s. 433.

65 Haddal, s. 4.

66 Everett S. Lee, "A Theory of Migration", **Demography**, A Publications of Population Association of America, Cilt: 3, Sayı: 1, <http://www.students.uni-mainz.de/jkissel/Skripte/Lee.pdf>, (15.12.2012), s. 50.

67 Castles ve Miller, s. 22.

kazancının yüksek olacağını varsaydığında göç kararı alırlar. Bir başka değişle bilgiye dayalı maliyet hesabı, fayda analizi yaparlar⁶⁸.

Şekil 1: Menşee ve Hedef Bölgelerindeki Faktörler, Göçte Karşılaşılan Engeller ve Çıktılar

İşsizlik (+) ⁶⁹ Yoksulluk (+) Güvenlik Kaygısı (+) Aileden Ayrılma (-) ⁷⁰ Din (0) ⁷¹ . . .	Yolculuk Maliyeti (0)	Yüksek Gelir Beklentisi (+) Güvenlik Beklentisi (+) Dil Sorunu (0) Kültür Farkı (-) . .	(+) fazla ise kazanç beklentisi yüksek olduğundan göç kararı alınır (-) fazla ise kazanç beklentisi düşük olduğundan menşee ülkesinde kalma eğilimi olur. (+), (-) eşit ise göç konusunda ilgisiz kalır
Menşee Bölge	Engeller	Hedef Bölge	Çıktılar

Bireyin yaptığı fayda / maliyet hesabında çıktılar pozitif ise yani beklenen muhtemel net getirinin yüksekliği gibi olumlu kazanımlar varsa göç kararı almak doğal olmaktadır, eğer negatif ise birey menşee ülkesinde kalma eğilimindedir, yok eğer kazanç veya kayıp eşit ise göç etme veya kalma konusunda ilgisiz olacaktır (Şekil 1). Burada fayda / maliyet hesabında bireylerin özellikle parasal bakımdan pozitif net getiri beklentisi vardır⁷².

1.3.2 Tarihsel-Yapısalcı Yaklaşım Teorisi

Entelektüel temelini dünya sistem teorisi ve Marksist politik ekonomi teorisinde bulan bir yaklaşımdır. 1970’li yıllarda ilk kez dile getirilen bu yaklaşım, dünya ekonomisindeki ekonomik ve siyasal gücün eşitsiz dağılımına dikkat çekmekte ve göç, sermaye için ucuz emek hareketi olarak görmektedir⁷³. Aynı zamanda

68 Ramune Ciarniene ve Vilmante Kumpikaite, “International Labour Migration; Students Viewpoint”, **Engineering Economics**, Journal of Kaunas University of Technology, Cilt: 22, Sayı: 5, 2011, <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.22.5.971>, (10.12.2012), s. 528.

69 Şekil 1’de verilen örnekte işsizlik, yoksulluk, güvenlik kaygısı, yüksek gelir beklentisi ve güvenlik beklentisi (+) ile gösterilmiş ve göç kararında olumlu yönde düşünceyi göstermektedir.

70 Şekil 1’de verilen örnekte aileden ayrılma ve kültür sorunu (-) gösterilmiş ve göç kararında olumsuz yönde düşünceyi göstermektedir.

71 Şekil 1’de verilen örnekte din, yolculuk maliyeti ve dil sorunu (0) ile gösterilmiş ve göç kararında etkili olmadığını göstermektedir.

72 Massey ve diğerleri, s. 434.

73 Castles ve Miller, s. 26.

insanların kaynaklara erişiminin eşit olmadığı ve kapitalist büyümenin bu eşitsizlikleri güçlendirme eğiliminde olduğu belirtilmektedir⁷⁴.

İhtiyaç duyulan ucuz işgücü için harekete geçirilen birey, ister gönüllü isterse zorunlu olsun sanayileşmenin başlamasından bu yana kapitalist sistemin bir parçasıdır. Bu sistem içerisinde, işgücünün eksik olması veya işgücü piyasasında yeterli esneklik ve ucuzluğun söz konusu olmadığı durumlarda çözüm göçmen işgücü üzerinden sağlanmaktadır⁷⁵.

Merkez-çevre teorisi olarak da adlandırılan bu teoride, merkez olarak adlandırılan ülkeler, ekonomik ve sosyal olarak gelişmiş ve genel olarak kapitalist ilişkilerin benimsendiği ülkelerdir. Çevre ülkeler ise, bu kapitalist ağlar ve değerlerle kuşatılmış merkez ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Kapitalizmin gelişmiş merkez ülkeleriyle, onların az gelişmiş çevre ülkeleri arasında ki işgücü göçü tahakküm ilişkisi çerçevesinde gelişmiştir. Bir başka deyişle, üçüncü dünyanın, birinci dünyaya bağımlı kalmasıdır⁷⁶.

Tarihsel yapısalcı yaklaşımı savunanlar göçü, kapitalist nüfuzun pek çok görünümünden biri ve ticaretin giderek artan eşitsiz koşulları⁷⁷ nedeniyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ortaya çıkan bir olgu olarak yorumlamaktadırlar. Çevre bölgelerdeki arazi, hammadde ve işgücü gibi kaynaklar, piyasanın etkisi ve denetimi altına girmesi kaçınılmaz olarak bazı bireylerin yurt dışına yöneldiği yeni göç akımlarını oluşturur⁷⁸.

Tarihsel yapısalcı yaklaşımda göç, ucuz işgücünün sermaye için harekete geçirilmesi olarak görülmektedir. Zenginin daha da zengin hale gelmesi için yoksul ülkelerin kaynaklarını sömüren, eşitsiz gelişmeyi koruyan⁷⁹ bir olgu olarak nitelenmektedir. Bu sebeple işgücü göçü, menşe ülkesinde zaten yetersiz olan en dinamik, sağlıklı ve üretken nüfusun yani vasıflı işgücünün giderek azalmasına neden olmaktadır.

Merkez ve çevre ülkeleri arasında ekonomik bir bağımlılık söz konusudur. Merkez ülkeler, ucuz işgücü, hammadde ve üretilen mamul malın pazarlanması için

74 Haas, s. 7.

75 Toksöz, s. 19.

76 Castles ve Miller, s. 26.

77 Haas, s. 7.

78 Massey ve diğerleri, s. 445.

79 Castles ve Miller, s. 26.

evre ülkelere ihtiyaç duymaktadır. Çevrenin merkeze bağımlılığını sadece bir istihdam sorunun çözümünde görmemek gereklidir. evre lkeler, kendi kapitalist gelişimlerini tamamlama ve ekonomik refah seviyelerini yükseltme amacıyla merkez ülkelerle bu tip ilişki sistemine dâhil olmaktadırlar⁸⁰. Bu durum özellikle işgücü bakımından türü kendine özgü bir karşılıklı bağımlılığı doğurmuştur.

Bu teorinin savunduğı temel konular, geçmişte kölelik ve sömürge rejimleri aracılığı ile yerine getirilmekteyken, günümüzde yeni sömürgeci yönetimler ve çokuluslu şirketler tarafından yapılmaktadır⁸¹. Bu durum küreselleşmenin getirdiğı olağan bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.3 Göç Sistemleri Teorisi

Coğrafyacı Mabogunje göç sistem teorisini, bölgeler arasında insanların, malların, hizmetlerin ve bilginin karşılıklı akışının birbiriyle bağlantılı yerler dizisi olarak tanımlamıştır⁸². Çok sayıda kuramı içine almayı ve göç deneyimlerinin tüm boyutlarını kapsamayı amaçlayan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Bu haliyle disiplinler arası bir anlayıştır. Bu sistem, malların, sermayenin ve insanların değişiminin, belirli ülkeler arasında diğerk ülkelere göre daha yoğun oranda gerçekleşmesiyle karakterize edilir⁸³.

Bu teorinin temel varsayımı, göçün, hem göç veren hem de alan ülkelerde sosyal, kültürel, ekonomik ve kurumsal koşulları değiştirdiğidir. Bu yaklaşıma ağ teorisi yakından bağlantılıdır. Ancak ağ teorisi özellikle göçmen ve göçmen olmayanların arasındaki kişisel ilişkilere odaklanmışken, göç sistemleri teorisi bunu vurgulayarak bu noktanın ötesine geçmiş ve sadece göçmenlerin doğrudan sosyal çevreyi etkileyen veya sosyal çevreden etkilenen değil, aynı zamanda hem göç veren hem de göç alan ülkelerin yer aldığı somut alanların toplumsal durumlarının yeniden yapılandığını vurgulamaktadır⁸⁴.

80 Çağlayan, s. 14.

81 Massey ve diğerkleri, s. 445.

82 Haas, s. 21.

83 Massey ve diğerkleri, s. 454.

84 Haas, s. 21.

Göç sistemi kendi arasında göçmen değişimi olan iki veya daha fazla ülke arasında kurulmaktadır⁸⁵. Bu sistem hem Güney Pasifik, Batı Afrika veya Latin Amerika örneklerinde olduğu gibi bölgesel göç sistemlerini analiz etmeyi hem de Karayipler, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'nın karşılaştığı veya Kuzey ve Batı Afrika'nın Fransa ile bağlantısındaki gibi uzak bölgelerin arasında ki göç sistemlerini analiz etmeyi amaçlamıştır⁸⁶.

Mikro düzeyde çok özel göç sistemlerinin varlığının yanı sıra, gelişmiş ve gelişmekte olan belirli bölgelerde, göç konusunda uzmanlığa sahip olan makro düzeyde küresel göç sisteminden bahsedilebilir. Örnek olarak Meksika ve Orta Amerika ülkelerinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kanada arasında var olan Kuzey Amerika Göç Sistemi, Kuzey Afrika ülkeleri ve Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) arasında var olan Avrupa – Akdeniz göç sistemi gösterilebilir⁸⁷.

Bu teori göç hareketlerini genellikle göç veren ve göç alan ülkeler arasında sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar üzerinden ortaya çıkan hareketler olarak görmektedir. Meksika ile ABD arasında, 1960 yılında ABD'nin Dominik Cumhuriyetini işgal etmesinden sonra bu ülke ile ABD arasında, İngiltere'nin Hint Coğrafyasındaki sömürgeci varlığıyla bağlantılı olarak, Hindistan, Pakistan ve Bangladeş ile İngiltere arasında ve aynı sömürgecilik bağlantılarıyla ilgili olarak Cezayir ile Fransa arasında yaşanan göç akımları örnek olarak gösterilebilir. Almanya'daki Türk nüfusun varlığını ise 1960 ve 1970 yıllarında yaşanan doğrudan işgücü talebinin bir sonucudur⁸⁸.

Göç sistemleri açısından bazı hipotez ve önermeler de bulunulmuştur. Bu hususlar;

1- Fiziksel olanlardan daha ziyade, siyasi ve ekonomik ilişkileri yansıtan bu sistemde ülkelerin coğrafi olarak bir birine yakın olmaları gerekmez. Yakınlık açıkça değişim ilişkilerinin oluşumunu kolaylaştırmasına rağmen, ne bunları garanti eder ne de mesafe engel olur.

2- Çok kutuplu sistemler mümkündür, bu sayede bir dizi dağınık merkez ülke, bir dizi bunlarla örtüşen göç gönderen uluslardan göçmen alırlar.

85 Toksöz, s. 20.

86 Castles ve Miller, s. 27.

87 Haas, s. 22.

88 Castles ve Miller, ss. 27,28.

3- Ülkeler, birden fazla göç sisteminin üyesi olabilir, ancak birden fazla üyelik göç alan ülkelere kıyasla göç gönderen ülkelerde daha yaygındır.

4- Siyasi ve ekonomik koşullar değiştikçe, sistemler gelişir, bu yüzden istikrar sabit bir yapı anlamına gelmez. Ülkeler, toplumsal değişim, ekonomik dalgalanmalar, ya da siyasi kargaşaya tepki olarak bu sisteme katılır ya da bir sistem dışına çıkabilirler⁸⁹.

Görüleceği gibi göç sistemlerinin şekillenmesi için bilgi akışı ve geri bildirim mekanizmaları önemlidir ve insanlar, aileler ve günümüzde uluslararası topluluklar olarak bilinen topluluklarla göç sistem teorisi bağlantılıdır⁹⁰. Oluşturulan bu ağ birçok açıdan yeni göç akımlarını kolaylaştırıcı etkiye sahiptir.

1.3.4 Ulusaşırı Göç Teorisi

Göçmen faaliyetlerine uluslararası objektiften bakıldığında bazı önemli şeylerin değiştiği görülmektedir⁹¹. Son dönemde yapılan uluslararası göç araştırmalarında bazı kaymalar olmuştur. Öncelikle araştırmalar, uluslararası göçmenlerle ilgili olmaktan uzaklaşarak, günlük yaşamda uluslararası özelliklere daha fazla odaklanmıştır⁹².

Göçmenlerin birçok düzeyde, farklı bölgelerle bağları ve kendilerini birden fazla yere ait hissetmeleri gibi nedenler, ulus devletlerin sınırlarını aşan insan hareketlerini farklı bir açıdan inceleme gereğini doğurmuştur. Bu alanda çalışan çoğu sosyal bilimci, ulusaşırılık kavramının geniş anlamda çoklu bağları ve insanlar ya da kurumları bağladığını kabul etmektedirler⁹³. Ulusaşırılık göçmenlerin menşee ve hedef

89 Massey ve diğerleri, s. 454.

90 Haas, s. 21.

91 Steven Vertovec, **Trends and Impacts of Migrant Transnationalism**, Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper, Sayı: 3, University of Oxford, 2004, (Trends), <http://www.cedir.fr/cedir2/wp-content/uploads/2012/07/VERTOVEC-Stephen-Migrant-Transnationalism-and-Modes-of-Transformation.pdf>, (20.05.2012) s. 1.

92 Paolo Boccagni, "Private, Public or Both? On The Scope and Impact of Transnationalism in Immigrants' Everyday Lives", **Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods**, (Der. Rainer Bauböck ve Thomas Faist), Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010, s.185.

93 Steven Vertovec, "Conceiving and Researching Transnationalism", **Ethnic and Racial Studies**, Cilt; 22, Sayı; 2, (Conceiving) <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/014198799329558>, s. 447, (Erişim Tarihi; 20.05.2012).

ülkedeki kendi topluluklarını birbirine bağlayan çok yönlü sosyal ilişkileri kurma ve sürdürme sürecidir⁹⁴.

Son yıllarda uluslararası çalışmalarda bilimsel araştırmalar hızlanmış⁹⁵ ve toplumlar arasında göç temelli yeni bağlantılar daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Uluslararası fikrinin altında küreselleşmenin olduğunu ortak bir temel algı haline gelmiş⁹⁶ ve günümüzde birçok araştırmacı küreselleşmenin uluslararası cemaatlerin hızla yayılmasına yol açtığını savunmuştur⁹⁷.

Uluslararası üzerine yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgulara, göçmenlerin ana vatanlarıyla sosyal, kültürel ve politik bağları ve göç alan ülkeye başarılı katılımlarının birbirlerini dışlayan süreçler olmadığı⁹⁸ görülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda, uluslararası politika ve ulusal kimlik konusunda ciddi sonuçların ortaya çıktığı, tartışmaların yurtsuzlaştırılmış ulus devletler ekseninde alevlendiği belirtilmektedir⁹⁹.

Günümüzde geniş alanlarda yayılan yoğun ve son derece aktif ağlar, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkileri birçok türde dönüştürmektedir¹⁰⁰. Uluslararasılığın her türü veya derecesi, belirli yerleşim yerleri arasında düzenli olarak seyahat eden insanları, esasen göç ettiği yerde kalan ama menşee ülkelerinde insanlar ve kaynaklarla bağlantılı olan bireyleri ve hiç göç etmemiş ama önemli ölçüde yurtdışında yaşayan yakınlarının faaliyetlerinden etkilenen insanları farklı şekillerde etkilemektedir¹⁰¹.

Bu düşüncede görüldüğü gibi insan unsuruna vurgu yapmaktadır¹⁰². Göç eden bireyler göç ettikleri yerlerde çeşitli topluluklar kurarlar ve bu toplulukları göç eden bireylerin yaşadıkları olumsuzlukları en aza indirmek ve kendi kültürel kimliklerini korumak için gerekli görürler. Aynı zamanda bu topluluklar menşee ülkeleriyle göç ettikleri ülkeler arasında köprü vazifesi de görürler. Bunlara uluslararası cemaatler denir.

94 Michael Samers, **Migration**, 1. Baskı, Routledge Published, New York, 2010, s. 94.

95 Vertovec, Trends, s. 2.

96 Rainer Bauböck, "Cold Constellations and Hot Inentities: Political Theory Questions About Transnationalism and Diaspora", **Diaspora and Transnationalism; Concepts, Theories and Methods**, (Der. Rainer Bauböck ve Thomas Faist), Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010, s. 295.

97 Castles ve Miller, s. 31.

98 Toksöz, s.40.

99 Castles ve Miller, s. 31.

100 Vertovec, Conceiving, s. 3.

101 Vertovec, Trends, s. 6.

102 Castles ve Miller, s. 31.

Bu cemaatlerin oluşmasında başlarda milliyet ve din belirleyici öğeler olarak görülmekte iken sonraları milliyetçilik öğesi önemini yitirmiş ancak din kuşakların birbirine bağlanmasında referans unsur olmaya devam etmiştir¹⁰³.

103 Toksöz, s.41.

İKİNCİ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

Göçün tanımlanmasında yaşanan fikir ayrılığı göçün sebeplerinin açıklanması noktasında da kendisini göstermiştir. Göç, tarih içerisinde bireylerin yaşadığı bölge, ülke veya kıtaya göre değişiklik gösteren birçok nedenle gerçekleşmiştir. Zaman içerisinde savaşlar, fetihler veya sömürgeleşme sonucunda insanlar yerlerinden edilmişken¹⁰⁴, kimi zaman doğal afetler nedeniyle yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmışlardır. Kimi zamanda ise bireyler daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak amacıyla bölgeler, ülkeler ve kıtalar arasında hareket etmişlerdir¹⁰⁵. Zulümden kaçma, çalışma, eğitim ve aile bireylerini ziyaret veya onlara katılmayı da içeren¹⁰⁶ birçok neden bireyleri motive etmiştir.

Gerçekten göç, hem ekonomik hem sosyal ve hem de siyasi birçok nedenle gerçekleşen karmaşık bir olgudur. Nedenleri çok sayıda ve mevcut göç türleri çeşitlidir. Göçün nedenleri ülkeden ülkeye farklılık gösterse de giderek her beceri düzeyinde göçmenlere ülkeler daha bağımlı hale gelmiştir.

Tarihten dört asır önce bir bireyi evinden ayıran ve uzak topraklara iten üç neden şu şekilde sıralamıştır. Bireylerin daha iyi bir şey bulma arzusu, şehirde nüfus patlaması yaşanması ve bölünmeler, anlaşmazlıklar ve kavgalar¹⁰⁷ olarak belirtmiştir. Uluslararası Göç Küresel Komisyonu (UGKK) ise 3D olarak bilinen gelişme, demografi ve demokrasi terimiyle uluslararası göç nedenlerini açıklamıştır¹⁰⁸.

Bu bölümde, kaçak işgücü göçün, dünyada yasal göç olanaklarının azalması sonucu ortaya çıkan bir olgu olduğu gerçeğinden hareketle, “ekonomik, sosyal ve siyasal” nedenleri ele alınacaktır.

104 Toksöz, s.11.

105 Şenay Gökbayrak, “Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, DİSK Birleşik Metal İş Sendikası Yayınları, Sayı; 2009/2, İstanbul, 2009, s.56.

106 Martin ve diğerleri, s.6.

107 Marc Lescarbot, **History of New France**, The Publication of The Champlain Society, 1618, <http://ia700507.us.archive.org/5/items/historyofnewfran01lesc/historyofnewfran01lesc.pdf>, (09.10.2013), ss.145,146.

108 ILO, Approach, s.1.

2.1 EKONOMİK NEDENLER

Günümüzde bireylerin içinde bulunduğu ekonomik çaresizlikler göç konusunda önemli bir baskı¹⁰⁹ oluşturmaktadır. Ekonomik olmayan faktörlerin önemine rağmen çoğu çalışma amaçlı göç öncelikle ekonomik faktörler tarafından motive edilmektedir¹¹⁰. Bu kısımda; “ekonomik eşitsizlikler, işsizlik, yoksulluk ve hedef ülkelerde göçmen işçi talepleri” başlıkları altında kaçak işgücü göçüne neden olan ekonomik faktörler incelenecektir.

2.1.1 Ekonomik Eşitsizlikler

Aslında ideal bir dünyada çok az istenmeyen göç ve göç engelleri ve böyle bir dünya için ülkeler arasındaki daha az ekonomik farklılık olması gerekirdi. Ancak maalesef ülkeler arasında kişi başı gelir farklılıklarının, zenginliğin, insan hakları ve güvenlik konularında eşitsizliğin azalma eğiliminde olduğu bir dünyada yaşamıyoruz. Bunun aksine ülkeler arasında hem ekonomik hem de sosyal farklılıkların arttığı, gelişmişlik seviyelerinin açıldığı bir dünyada yaşamaktayız¹¹¹.

Uluslararası işgücü göçü, çoğunlukla ulusal ekonomiler arasındaki gelişme farklılıklarıyla açıklanmaya çalışılmış¹¹² ve birçok nedene rağmen, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkeler göçün başlıca belirleyicisi olarak ekonomik farklılıklar görülmüştür¹¹³.

Mevcut ekonomik farklılıklar, daha yüksek gelir ve daha iyi bir iş arayan bireyler için işgücü göçünü genişletmiş ve teşvik etmiştir¹¹⁴. Bu nedenle ekonomik koşullar çağdaş dünyada bölgeler ve ülkeler arasındaki göç hareketlerinin en önemli nedenini oluşturmuştur¹¹⁵.

109 Devid Bacon, **Illegal People; How Globalization Creates Migration and Criminalizes Immigrants**, Beacon Press, Boston, 2008, s.23.

110 Kainth, s.84.

111 IOM, 2005, ss.185,186.

112 Ahmet İçduygu, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları**, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, Yayın No: TUSİAD-T/2006-12/427, 2006, (Türkiye-Avrupa), s.47.

113 IOM, 2005, s.185.

114 Martin ve diğerleri, s.9.

115 Aksoy, s.294.

Tablo 1: Dünyada Bölgelere Göre Ülkelerin Kişi Başına Düşen GSYİH, (2009-2013), (ABD Doları)

ÜLKELER	2009	2010	2011	2012	2013
Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri (tüm gelir düzeyleri)	6469	7460	8559	9085	9116
Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri (sadece gelişmekte olan)	3262	3885	4700	5187	5690
Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri (tüm gelir düzeyleri)	22933	23405	25646	24574	25497
Avrupa ve Orta Asya Ülkeleri (sadece gelişmekte olan)	5526	6198	6879	6930	7352
AB Ülkeleri	33773	33559	36180	34119	35438
Latin Amerika Ülkeleri ve Karayipler (tüm gelir düzeyleri)	7310	8922	9886	9781	10008
Latin Amerika Ülkeleri ve Karayipler (sadece gelişmekte olan)	7033	8619	9549	9413	9621
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri (tüm gelir düzeyleri)	6191	7064	8271	8703	8550
Orta Doğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri (sadece gelişmekte olan)	3540	4004	4505	4701	4330
Kuzey Amerika Ülkeleri	46393	48295	50007	51593	52940
OECD Üyesi Ülkeler	34256	35695	38055	37804	38029
Güney Asya Ülkeleri	1076	1298	1426	1406	1418
Sahra-altı Afrika Ülkeleri (tüm gelir düzeyleri)	1157	1519	1661	1692	1738
Sahra-altı Afrika Ülkeleri (sadece gelişmekte olan)	1146	1507	1645	1676	1723
Dünya	8751	9474	10358	10438	10610
Türkiye	8626	10136	10605	10661	10972

Kaynak: Dünya Bankası verilerinden düzenlenmiştir. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD> (02.02.2015)

Aynı bölge içerisinde bulunan gelişmekte olan ülkelerin kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH), tüm gelir düzeyine göre ülkelerin GSYİH'sından daha fazladır. Gelişmekte olan ülkelerin GSYİH artış oranının gelişmiş bölgelere göre daha yüksek olmasına rağmen, ülkelerin aradaki gelir farkın açılmasını engelleyememiştir. 2009-2013 döneminde Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri incelendiğinde, sadece gelişmekte olan ülkelerin GSYİH'sı tüm gelir düzeylerine göre ülkelerin GSYİH'sından yaklaşık %34 daha yüksek oranda gerçekleşmesine rağmen, dönem sonunda GSYİH tüm gelir düzeylerine göre ülkelerin lehine 219 dolar artmıştır. Latin Amerika ve Karayipler ile Kuzey Amerika açısından bakıldığında da durum farklı değildir. Belirtilen dönemde, Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde sadece

gelişmekte olan ülkeler için GSYİH % 37 artmış olmasına rağmen, artış oranı % 14 olan Kuzey Amerika ülkeleriyle arasındaki farkın yaklaşık 4000 dolar civarında arttığı görülmüştür. Aynı dönem içinde, AB ülkeleriyle sadece gelişmekte olan Avrupa ve Orta Asya ülkeleri karşılaştırıldığında, GSYİH sadece gelişmekte olan Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde %33 civarında artmış olmasına rağmen, % 4 civarında büyüyen AB ülkeleriyle arasındaki farkı 161 dolar kapatabilmiştir. Görülmektedir ki gelişmekte olan ülkelerin GSYİH'sı artmasına rağmen gelişmiş ülkeler ile aralarındaki açığı kapatamamış, aksine açık genişleyerek devam etmiştir. Ülkemiz açısından bakıldığında 2012-2013 yılları arasında GSYİH'nın dünya ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir ve 2010 yılından itibaren dünya ortalamasından yaklaşık 300 dolar daha fazladır (Tablo 1).

Tablo 2: Seçilmiş Hedef ve Kaynak Ülkelerde Kişi Başına Düşen GSYİH,(2008-2013), (ABD Doları)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Norveç	95190	78457	86096	99091	99636	100819
İsviçre	72120	69669	74277	87998	83295	84815
ABD	48401	47001	48377	49803	51496	53042
Hollanda	56631	51906	50338	53541	49128	50793
Belçika	48563	44996	44358	47814	44828	46878
Almanya	45635	41669	41723	45871	43932	46269
Fransa	45417	41631	40706	43810	40908	42503
İngiltere	45171	37076	38363	40972	41054	41787
OECD Üyesi Ülkeler	36845	34256	35695	38055	37804	38029
İtalya	40661	36993	35876	38367	35132	35926
AB	37872	33773	33559	36180	34119	35438
İspanya	35580	32332	30736	31975	28993	29863
Rusya	11700	8616	10710	13324	14091	14612
Türkiye	10379	8626	10136	10605	10661	10972
Azerbaycan	5575	4950	5843	7190	7394	7812
İran	4899	4931	5675	7006	6578	4763
Irak	4472	3702	4474	5849	6632	6862
Suriye*	2584	2564	2747	-	3289	-
Pakistan	1018	987	1023	1212	1252	1275
Bangladeş	619	685	763	842	862	958
Afganistan	377	451	561	614	688	665
Elitre	256	334	369	440	504	544
Somali	-	-	-	-	-	-
Myanmar	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Dünya Bankası verilerine göre düzenlenmiştir. <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?display=default>, (02.02.2015).

*Suriye'ye ait veriler için erişim tarihi: 05.04.2014.

GSYİH 2013 verileri göstermektedir ki, Norveç'in GSYİH'sı Elitre' den yaklaşık 185, Pakistan'dan 79, Irak'tan 15 ve Türkiye'den ise yaklaşık 9 kat daha

fazladır. 2013 yılı itibarıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) üyesi ülkelerinin GSYİH'sı Afganistan'ın 53 katı, Bangladeş'in 37 katıdır. AB ülkelerinin GSYİH'sı 2012 verileri bulunan Suriye'den 10 kat, Norveç'in ise yaklaşık 30 kat daha fazladır (Tablo 2). Görüldüğü gibi hedef ülkeler ile kaynak ülkelerin aralarında gelir seviyesi farkı oldukça yüksektir. Bu eşitsizlik yabancı kaçak işgücü arzını beslemiştir¹¹⁶. Ülkeler arasındaki ekonomik eşitsizliklerin bu şekilde devam etmesi durumunda işgücü göçünün gelecekte de artarak devam edeceği söylenebilir.

Somali ve Myanmar'ın GSYİH verileri mevcut değildir. Ancak inanılmaktadır ki, GSYİH Afganistan ve Eritre'den farklı değildir. Bu ülke vatandaşlarının birçok gelişmiş ülkeye ve Türkiye'ye göç ettiği bilinen bir gerçektir.

2.1.2 İşsizlik

Dünyada insanlar işsizlikle, eksik istihdamla, kalitesiz, güvencesiz ve tehlikeli işlerle, gelir güvencesinden yoksun, yetersiz sosyal koruma ve sosyal güvenlikle, cinsiyet ve diğer ayrımcılıklarla yüz yüzedir¹¹⁷. İşsizlik, ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık gösterse de çoğu ülkenin önemli sorunlarından bir tanesini oluşturmaktadır.

İşgücü piyasasında küresel iş yaratma görünümü kötüleşmiştir¹¹⁸. İşsizlik oranı, 2012 yılında küresel işgücünün % 6'sı seviyesinde gerçekleşti¹¹⁹ ve 2013 yılında yapılan tahminlerde, temel projeksiyonda işsizlik seviyesinin en az 2017 yılına kadar aynı oranda kalacağı öngörülmüştür¹²⁰. Euro bölgesindeki krizin daha da yoğunlaşmasını önlemek için yürürlüğe konulan politikaların başarısız olması nedeniyle krizin en yoğun olduğu dönemden bu yana görülmeyen bir seviyede küresel işsizlik oranının yükseleceği öngörülmüş ve olumsuz bu senaryo nedeniyle küresel

116 İnci Kuzgun, "Türkiye'de Türk Kökenli Yasa Dışı Yabancı İşgücünün Kayıt Dışı İstihdamı", **Asya Etütleri Dergisi**, Sayı: 41, Ankara, 2012, s.48.

117 IOM, **World Migration 2008: Managing Labour Mobility in The Evolving Global Economy**, International Organization For Migration, World Migration Report Series, Cilt: 4, Geneva, 2008, (2008), s. 33.

118 ILO, **Global Employment Trends 2012 Preventing a Deeper Jobs Crisis**, International Labour Organization, Publications of The International Labour Office, Geneva, 2012, (2012), s.9.

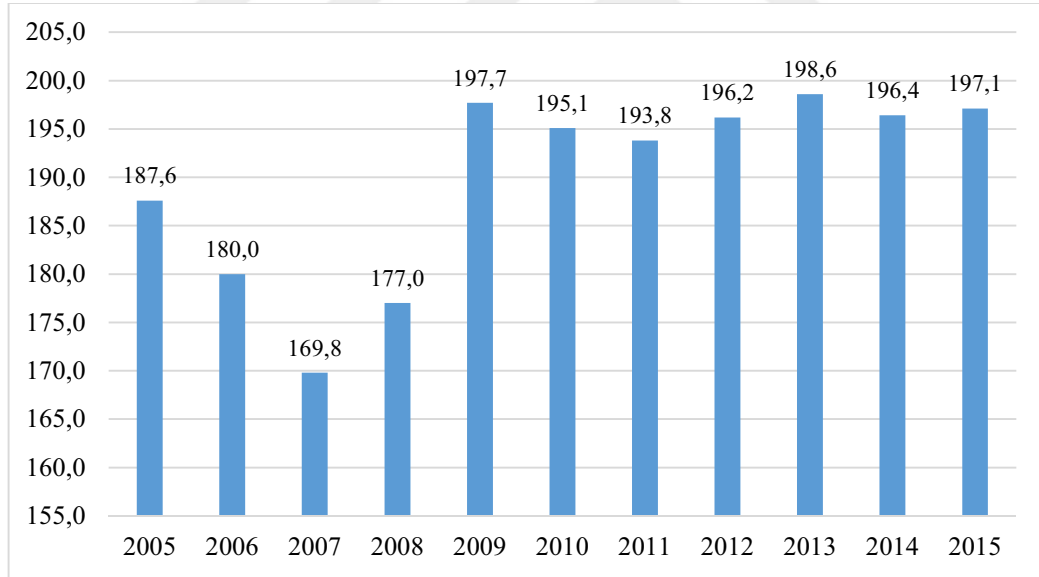
119 ILO, **Global Employment Trends 2014 Risk of a Jobless Recovery?**, International Labour Organization, , Publications of The International Labour Office, Geneva, 2014, (2014), s.17.

120 ILO, **Global Employment Trends 2013 Recovering from a Second Jobs Dip**, International Labour Organization, Publications of The International Labour Office, Geneva, 2013, (2013), s.31.

işsizliğin ciddi bir şekilde kötüleşeceği tahmin edilmişti¹²¹. 2012 yılında yapılan bir çalışmada on yıl içinde işsizliğin daha da artmasını önlemek için 400 milyondan fazla yeni iş yaratılması gerektiği belirtilmiştir¹²². Verilen bu bilgiler Şekil 2'deki verilerle paralellik göstermektedir. 2015 yılında dünya genelinde yaklaşık 197,1 milyon insan işsizdir. Bu sayı toplam işgücünün %5,8'ini oluşturmaktadır ve 2013 yılında yapılan tahminlerle örtüşmektedir.

Ekonomik krizler sonrasında ülke ekonomilerinde göreceli olarak iyileşmeler gerçekleşmiştir. Hatta güçlü ekonomik büyümelerde görülmüştür. Ancak bu güçlü ekonomik büyümeler işgücü piyasasına yeni katılanlar ve işsiz olanların sorunlarını giderebilecek yeterli iş imkânı sunamamıştır. Yaşanan büyüme aynı zamanda insan yakışır iş açıklarını da kapatma konusunda yetersiz kalmıştır¹²³.

Şekil 2: Dünyada İşsizlik Sayıları, (2005-2015), (Milyon)

Kaynak: ILO, World Employment and Social Outlook, Trends 2016

121 ILO, 2013, s.32.

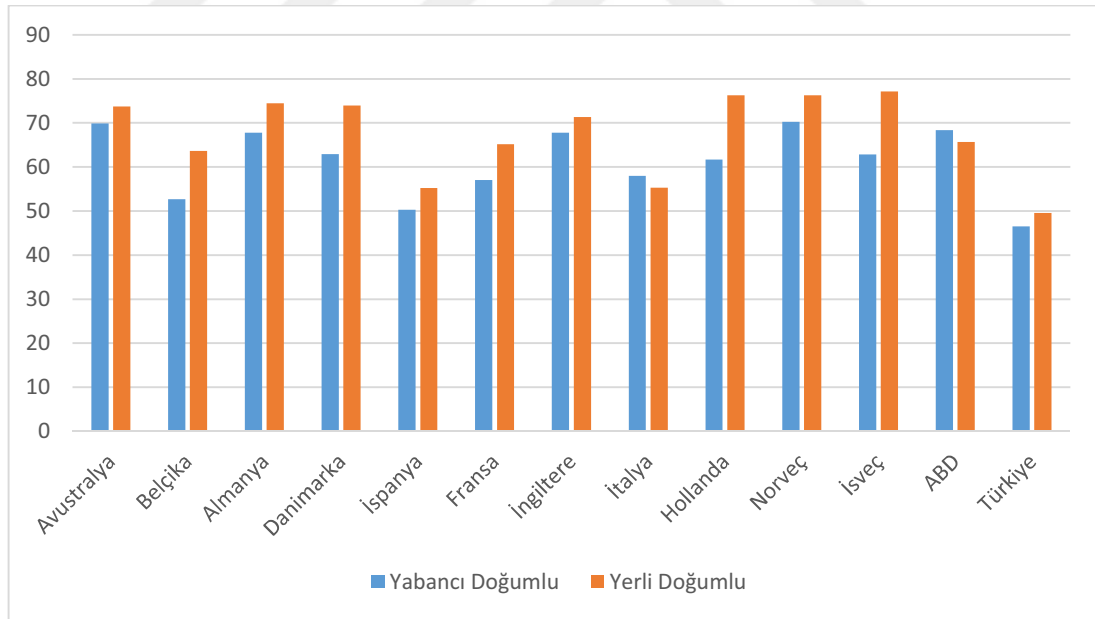
122 ILO, 2012 s.83.

123 Somavia, s. 1.

2005 – 2015 arasında en az işsizliğin yaşandığı yıl 2007 yılı olmuştur. Ekonomik krizi sonrası 2009 yılında işsizlik sayısı 197,7 milyona yükselmiştir. 2015 yılına gelindiğinde 2008 ekonomik krizi öncesinde görülen işsizlik sayısından neredeyse 27 milyon daha fazladır (Şekil 2). Son ekonomik projeksiyona dayanarak, 2016 yılında dünya genelinde işsizlik sayısının yaklaşık olarak 2,3 milyon artacağı ve 2017 yılında bu sayıya ek 1,1 milyon işsiz ekleneyeceği tahmin edilmektedir¹²⁴.

İşgücü göçmeninin genellikle genç olan bireyler olduğu bilinmektedir. Zayıf ve düzensiz iyileşmeden özellikle gençleri etkilenmeye devam etmektedir. Yine bilinmektedir ki küresel olarak gençlerin yetişkinlere oranla işsiz kalma olasılığı 3 kattan daha fazladır¹²⁵. Gelişmiş ülkelerde daha yüksek seviyede kalan, genellikle siyasi ve sosyal hareketliliğin arkasında ki etken genç erkekler arasında işsizliğin yaygın¹²⁶ olmasıdır.

Şekil 3: Seçilmiş Ülkelerde Yerli Doğumlular ile Yabancı Doğumluların İstihdam Oranları, (2013)

Kaynak: OECD; International Migration Outlook 2014 verilerine göre hazırlanmıştır. <http://dx.doi.org/10.1787/888933157454> (02.02.2015)

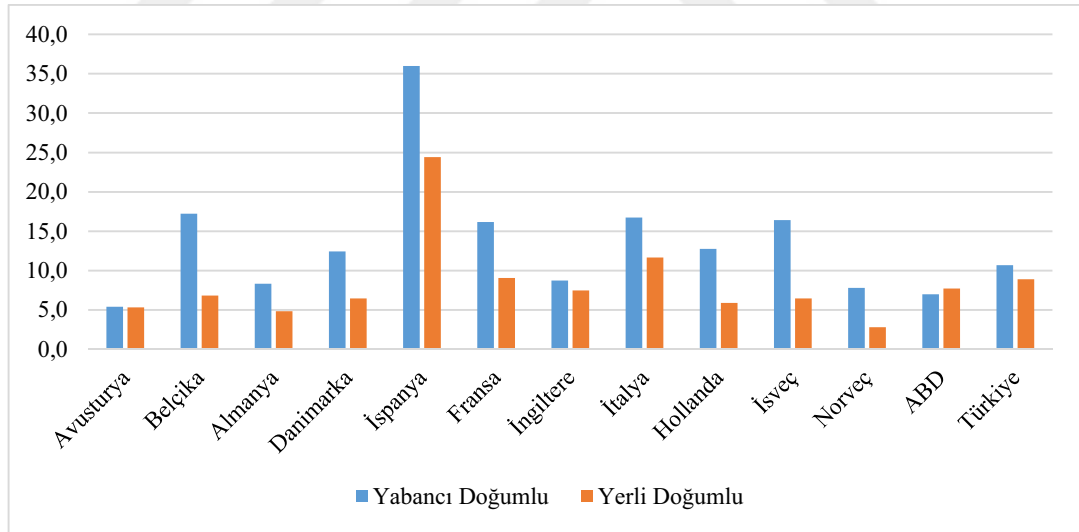
124 ILO, **World Employment and Social Outlook, Trends 2016**, International Labour Office, Geneva, 2016, (2016), s.12.

125 ILO, 2014, s.11.

126 ILO, 2016, s.22.

Gelişmiş ülkelerin işgücü piyasaları incelendiğinde, göçmenler arasında işgücüne katılım oranının neredeyse yerli halk kadar yüksek olmasına karşın, işsizliğin yerli halka oranla daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. ABD haricindeki diğer ülkelerde yabancı nüfusun işsizlik oranı yerli nüfusun işsizlik oranlarından yüksektir. Avustralya’ da yerli doğumlularla yabancıların işsizlik oranları neredeyse aynıdır. Türkiye açısından bakıldığında yabancı doğumlu erkekler ve kadınlar yaklaşık %1,8¹²⁷ civarında yerli doğumlulara göre daha yüksek işsizlik oranlarına sahiptirler (Şekil 3, Şekil 4). Ekonomik durgunluk zamanlarında işini ilk kaybedenler yine göçmenlerdir. Bu durumda işsizlik, menşe ülkelerde göç için itici bir etkenken aynı zamanda göç kararı almada bireyin göç niyetini engelleyici nitelikte olabilmektedir. İşsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkelerde göç etmeyen büyük bir oranın varlığı bu durumu açıklamaktadır.

Şekil 4: Seçilmiş Ülkelerde Yerli Doğumlular ile Yabancı Doğumluların İşsizlik Oranları, (2013)

Kaynak: OECD; International Migration Outlook 2014 verilerine göre hazırlanmıştır.
<http://dx.doi.org/10.1787/888933157520> (02.02.2015)

127 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), **International Migration Outlook 2014**, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 2014, (2014), s.127.

Ülkemiz açısından konuya baktığımızda çalışmak amaçlı Türkiye'ye gelen yabancıların arasında en sık karşılaşılan nedenin yabancıların kendi ülkelerindeki yüksek işsizlik ve mevcut işlerdeki ücretlerin düşük olması¹²⁸ olduğu görülmektedir.

2.1.3 Yoksulluk

Kanadalı ekonomist John Kenneth Galbraith'e göre yoksulluğa karşı bireylerin en eski eylemi göçtür¹²⁹. Günümüzde gelişmekte olan dünyada yoksul ve yoksul olmayan birey için hayatta kalma stratejisini temsil etmektedir¹³⁰. Küreselleşme süreciyle birlikte bireylerin sosyal ve ekonomik yapılarında çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunlardan biri de pek çok çalışanın hızla işini kaybetmesi ve mevcut yoksullara yenilerinin eklenmesidir¹³¹.

Dünya'nın önemli sosyal sorunlarından biri olarak tartışılmakta olan yoksulluk ekonomik, sosyal, psikolojik etkileri ile çok boyutlu bir niteliğe sahiptir. Temelde azgelişmiş ülkelerin sorunu olarak görülse de küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkelerin de gündeminde önemli bir yere sahiptir¹³².

1990'lı yıllardan günümüze değin dünya genelinde yaygınlaşan küresel krizler nedeniyle belli bir toplumsal kesimin özellikle niteliksiz işgücünün artarak yoksullaştığı görülmektedir¹³³. Bu açıdan yoksulluk insanları göç için zorlayabilir¹³⁴. Bu sebeple vatandaşı olduğu ülkede gerekli ekonomik güce ulaşamayan ve kendisini yoksul hisseden bireyin göç kararı alma olasılığı artmaktadır.

Burada asıl irdelenmesi gereken yaşam standardının nasıl ölçüleceği, asgari yaşam standardının ne anlam ifade ettiği ve yoksulluk şiddetinin göç için bir ölçü olarak kullanılıp kullanılamayacağıdır. Çalışma amaçlı uluslararası göçü teşvik eden

128 Lordoğlu, s. 112.

129 IOM, 2005, s. 253.

130 Hugh Waddington ve Rachel Sabates-Wheeler, "How Does Poverty Affect Migration Choice? A Review of Literature", **Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty**, Working Paper Sayı: T3, 2003, http://www.migrationdrc.org/publications/working_papers/WP-T3.pdf, (15.09.2013), s.11.

131 Temiz, s. 49.

132 Özge Arpacıoğlu ve Metin Yıldırım, "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi", **Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı: 2, Niğde, 2011, s.64.

133 Temiz, s. 49.

134 Waddington ve Sabates-Wheeler, s. 11.

göreceli yoksulluk yani bireylerin fakir olması kesinlikle şart değildir, kendilerini diğerlerine göre yoksul hissetmesi durumu da göç için teşvik edici olabilmektedir¹³⁵.

Tablo 3: Bölgeler ve Gelir Durumuna Göre Ülkelerde Günde 2\$ Kazanan Yoksulların Nüfusa Oranı ve Yoksulluk Açığı, (2011)

	Günde 2\$ Kazançlı Yoksulların Nüfus İçindeki Oranı (SGP*)	Günde 2\$ Kazançlı Yoksulluk Açığı** Oranı (SGP)
Güney Asya	60,2	19,6
Sahra Altı Afrika (sadece gelişmekte olan)	69,5	34,3
Doğu Asya ve Pasifik (sadece gelişmekte olan)	22,7	6,71
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (sadece gelişmekte olan)	11,6	2,37
Latin Amerika ve Karayipler (sadece gelişmekte olan)	9,28	3,93
Avrupa ve Orta Asya (sadece gelişmekte olan)	2,16	0,54
Düşük Gelirli Ülkeler	73,7	34,2
Alt Orta Gelirli Ülkeler	51,1	17,6
Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler	36,3	13,3
Orta Gelirli Ülkeler	33	11,1
Üst Orta Gelirli Ülkeler	14,3	4,4

Kaynak: Dünya Bankası verilerine göre düzenlenmiş ve 2011 yılı oranlarını içer.

Günde 2\$ Kazançlı Yoksulların Nüfus İçindeki Oranı (SGP),

<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.2DAY/countries> (02.02.2015)

Günde 2\$ Kazançlı Yoksulluk Açığı Oranı (SGP),

<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GAP2/countries> (02.02.2015)

* Satın Alma Gücü Paritesi (SGP).

** Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluk derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecesinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Güney Asya'da günde 2\$ ile geçinenlerin nüfus içindeki oranı %50'nin çok üstündedir. Sadece gelişmekte olan ülkeler dikkate alındığında Sahra Altı Afrika ve Doğu Asya ve Pasifik'te de günde 2\$ altında bir gelirle yaşayanların nüfus içindeki oranı yüksektir. Buna karşın Avrupa ve Orta Asya'da bu oran % 2,16 ile diğerlerine göre çok düşük seviyededir. Gelir durumlarına göre sınıflandırılan ülkelerin durumlarına bakıldığında Orta Gelirli Ülkelerde bile bu oran % 33 seviyelerindedir. Yoksulluk açığı açısından da durum diğerleriyle aynı doğrultuda olduğu söylenebilir.

135 IOM, 2005, s.186.

Zira kendilerini yoksulluk riski altında en az hisseden bireylerin Sadece Gelişmekte Olan Avrupa ve Orta Asya ülkelerinde (%0,54) ikamet edenler olduğu görülmektedir. Bu oran Düşük Gelirli Ülkelerde yaklaşık %34 seviyelerindedir (Tablo 3).

Tablo 2’de seçilmiş hedef ülkeler ile kaynak ülkelerin kişi başına düşen GSYİH durumları değerlendirilmiştir. Bu tablodan da anlaşılabacağı gibi kaynak ülkelerin GSYİH’sı 10 bin doların altındadır. Somali ve Myanmar için mevcut veri yoktur ancak bu iki ülkenin durumu Bangladeş, Afganistan ve Eritre’ de olduğu gibi 1000 doların altındadır (Bkz. Tablo 2).

Günümüzde dünya nüfusunun önemli bir kısmı yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır¹³⁶. İşgücünün üçte birinin ya işsiz ya da fakir olduğu gerçeğiyle dünya yüz yüze gelmiştir. Büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere aileleriyle birlikte yoksulluk sınırının altında (günlük 2 ABD dolarından daha az) yaşayan 900 milyon işçi vardır¹³⁷. Bu nedenle menşe ülkelerde yaşayan yoksul bireyler için bölge dışına göç, geçim ve refah seviyesini geliştirmenin kaynağı¹³⁸ ve sadece yoksulluktan bir kaçışı¹³⁹ ifade etmektedir.

Önceleri yoksulluk göç konusunda önemli bir itici güç olarak görülmesine rağmen 1990’ların başından bu yana özellikle uluslararası göç konusunda maddi kaynaklara ihtiyaç duyulduğundan en fakirlerin sıklıkla göç etmedikleri kabul edilmiştir¹⁴⁰. Yoksulluğun şiddetli biçimde yaşandığı bir yerden göç yoluyla ayrılmalar esasen oldukça seyrek olabilmektedir.

Yapılan birçok çalışma gelir durumu ve göç olasılığı arasında pozitif bir ilişkinin varlığını belirtmiş ve gelir dağılımının orta ve üst ucundan gelenlerin daha fazla göç eğiliminde olduğunu göstermiştir¹⁴¹. En yoksul olarak görülen kesim, mali engeller, göçün ekonomik maliyeti, bilgiye ve göç ağlarına sınırlı erişim ve bu

136 Yıldırımoglu, s. 2.

137 ILO, 2012 s.9.

138 Waddington ve Sabates-Wheeler, s. 11.

139 IOM, 2005, s.255.

140 Nicholas Van Hear ve diğerleri, **Drivers of Migration**, Migrating out of Poverty Research Programme Consortium, Working Paper, Sayı:1, Brighton, 2012, <http://migratingoutofpoverty.dfid.gov.uk/files/file.php?name=wp1-drivers-of-migration.pdf&site=354>, (01.09.2013), s.7,

141 Edmundo Murrugarra ve diğerleri, **Migration and Poverty; Toward Better Opportunities for The Poor**, The World Bank Publications, Washington Dc, 2011, s.3.

bireylerin beceri durumlarındaki dezavantajlar yüzünden zorlanmadıkları sürece göç kararı almamaktadır¹⁴².

Göçün yoksulluk üzerinde, yoksulluğunda göç üzerindeki göreceli etkisi, yoksulluk ve göçün yaşandığı ülkenin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Dünyanın bir bölgesinde yoksulluk nedeniyle göç yaşanmakta iken bir başka bölgesinde yoksullar göç konusunda en son hareket edenler durumundadır¹⁴³.

Göç ile yoksulluk arasında bağ incelenirken bir konu daha dikkat çekmektedir. Yoksulluk nedeniyle göçün yaşanmasının yanı sıra yoksulluğun da göç nedeniyle ortaya çıkmasıdır. Bir başka deyişle göç sonrasında hedef ülkede göçmenler umdukları refaha ulaşamayabilirler veya kriz dönemlerinde ilk işlerini kaybedenler olacaklarından yoksullaşabilirler. Bu açıdan göçün de yoksulluğa neden olabileceği unutulmamalıdır.

2.1.4 Hedef Ülkelerde Göçmen İşçi Talebi

20. yy’ da hız kazanan işgücü göçünün temelinde, kapitalist ekonomilerin ve sanayi toplumlarının işgücüne olan taleplerinin “yerel işgücü” tarafından karşılanamaması gerçeği vardır¹⁴⁴. Bu anlamda siyasiler işgücü göçünü, potansiyel işgücü sıkıntısını giderme konusunda mevcut mekanizmalardan birisi olarak görülür¹⁴⁵.

Küresel ekonomi, teknolojinin yayılmasıyla desteklenmektedir. Sonuç olarak, bu teknolojileri kullanma yeteneğine sahip, esneklik gösteren ve ekonomik ve çalışma ortamındaki değişikliklere uyumlu daha fazla işgücüne genel olarak ihtiyaç duyulur¹⁴⁶.

Gelişmiş ülkelerde yerli işgücü, vasıfları nedeniyle ve sendikalar yoluyla ücretlerini yüksek tutmak isteyeceklerdir. Ancak işverenler iş karşılığında yüksek ücret ödeme yapmak istemeyeceklerinden çözüm olarak yurtdışından düşük ücretle çalışmaya razı olacak yabancıları görürler. Bu anlamda yabancı işgücünün, ücretlerin

142 Waddington ve Sabates-Wheeler, s. 4.

143 Temiz, s. 50.

144 İçduygu ve diğerleri, s.49.

145 IOM, Labour, s. 11.

146 IOM, 2008, s. 38.

belirli bir düzeyde tutulabilmesi için gerekli görülen ekonomik girdilerin temelinde yer aldığı söylenebilir¹⁴⁷.

Yurtdışından işçi talebinde bir diğer husus ise hedef ülkelerde yükselen eğitim düzeyi, buna eşlik eden ücret beklentileri¹⁴⁸ gibi nedenlerle yerli işçilerin mesleki hiyerarşi bakımından daha üst basamaklara tırmanmak istemeleri gösterilebilir. Yükselme talepleri sonrasında en alt basamakta statü ve itibar kaygısı bulunmayan işgücünün bulunması bu sorunu kısmen de olsa çözecek ve bu çözümünün önemli bir unsuru olarak da yabancı işçiler görülecektir¹⁴⁹.

İnsan sermayesi artan sayıda ülke ve bölge için zenginliğin en önemli kaynağıdır. Gelişmiş birçok ülke, belli sektörlerde vasıflı işgücüne duyulan yüksek talep, yerli işgücünün farklı kariyer seçenekleri gibi faktörler nedeniyle kalifiye işgücü ihtiyacı duyar. Gelişmiş ülkelerde bu ihtiyacı karşılanma adına nitelikli işgücü göçünü teşvik etme ve hazır eğitilmiş yüksek vasıflı bireyleri çekmek için politika oluşturma gereksinimi¹⁵⁰ kendini göstermektedir.

Hedef ülkelerdeki bölünmüş işgücü piyasaları, hem bilgili ve kalifiye işgücüne, hem de düşük vasıflı veya vasıfsız işgücüne ihtiyaç duyarlar. Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve bazı emek-yoğun sektörler maliyetlerini azaltmak için üretimlerini yurtdışına taşıma olanağı bulamamaktadır. Bu durumda taşeronluk ve göçmen işçi istihdamı üzerinde yoğunlaşarak kuralsızlaştırma ve esnek istihdama başvurmaktadırlar¹⁵¹.

Sanayileşmiş ülkelerde yerel işçiler 3D olarak nitelendirilen kirli, zor ve tehlikeli işlerden giderek kaçınmaktadır¹⁵². Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde vasıf gerektirmeyen işlerin kabulünde yerel işgücünün isteksizliği¹⁵³ de mevcuttur. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde çalışma çağındaki nüfusun bir kısmının işgücü piyasasına dâhil olmaması da işgücü ihtiyacını doğurmuştur. Yapılması zorunlu olan ancak yerel

147 İçduygu ve diğerleri, s.49.

148 IOM, 2008, s. 39.

149 Yıldırımoglu, s. 3.

150 IOM, 2005, s. 221.

151 ILO, Approach, s. 24.

152 IOM, 2005, s. 168.

153 Temiz, s. 53.

işgücü olarak talep edilmeyen mevcut işler nedeniyle gelişmiş ülkelere doğru kuvvetli çekme faktörü oluşmuştur¹⁵⁴.

Hedef ülkelerdeki demografik yapı ve işgücü piyasası ihtiyaçları, işgücü göçüne daha açık yaklaşımlar konusunda hükümetleri baskı altına almaktadır¹⁵⁵. Kanada Başbakanı Jean CHRETIEN' in 2002 yılında yaptığı açıklamada ülke nüfusunun gerektiği kadar hızlı büyümediğini, Kanada ekonomisinde istedikleri kadar göçmen sayısına ulaşamadıklarını, bu nedenle göçmen politikasında bu kadar açık olduklarını belirtmiştir¹⁵⁶. Sonraki kısımda daha ayrıntılı açıklanacak olan demografik değişim nedeniyle gelişmiş ülkeler çalışma çağındaki nüfusun azalmasıyla işgücü ihtiyacını fazlasıyla hissedeceklerdir.

Gelişmiş ülkeler işgücü ihtiyacını gidermek amacıyla, çalışma saatleri artırılabilirler, kadınların işgücüne katılması teşvik edebilirler, emekliliği daha ileri yaşlara çekebilirler ya da göçmenleri işgücünü dengelemek için kabul edebilirler. Bunlardan bazıları veya tümü birçok gelişmiş ülkede denenmektedir¹⁵⁷. Gereksinimlerin karşılanabilmesi için göç politikaları planlarlar ve bu politikaları çıkarları doğrultusunda kullanırlar. Bu göç politikaları sonrasında hedef ülkeler ve dünyadaki en gelişmiş ülkelerin çoğu, farklı, çok ırklı toplumlar haline gelmişler ve bu duruma ulaşmamış olanlarda bu yönde kararlılıkla ilerlemektedir¹⁵⁸.

2.2 SOSYAL NEDENLER

Gelişmiş ülkeler, kendilerini giderek her beceri düzeyinde göçmen işçilere daha bağımlı bulurlar¹⁵⁹. Gerek demografik yapıları gerekse daha önceden göç eden bireylerin aile üyelerinin de kendilerine katılma istekleri gelişmiş ülkeler üzerinde baskı yaratır. Bunun yanı sıra turizm, eğitim ve sağlık gibi alanlarda ülke ekonomisine katkı sağlamak için yabancıların ülkeye gelmesini teşvik ederler. Bu kısımda kaçak işgücüne neden olan sosyal nedenler 'demografik değişim, aile birleşimi ve görgü ve bilgi edinme' başlıkları altında açıklanmaya çalışılacaktır.

154 ILO, Approach, s.1.

155 IOM, Labour, s.9.

156 Martin ve diğerleri, s.27.

157 IOM, 2005, s.187.

158 Massey ve diğerleri, s.431.

159 Castles, s.2.

2.2.1 Demografik Değişim

Demografik değişimin üç bileşeni vardır. Bunlardan ikisi biyolojik çerçevede ele alınan doğurganlık ve ölümdür. Üçüncü bileşen ise göçtür¹⁶⁰. Mevcut eğilim ve gelecek ile ilgili yapılan tahminlerde dünyada doğurganlık oranının azalacağı ve yaşam beklentisinin artacağı yönündedir. Bu durumun doğal demografik sonucu ise nüfusun yaşlanmasıdır¹⁶¹.

İşçilerin üçte ikisinin hizmet sektörlerinde istihdam edildiği gelişmiş ülkelerde nüfus artışının yavaş olduğu veya işgücü büyümesi olmadığı halde, gelişmekte olan ülkeler de her yıl işgücüne milyonlarca insan eklenmektedir¹⁶². Bu açıdan ülkelerin demografik yapıları ve bu yapıyla ilgili süreçler uluslararası işgücü göçünün ortaya çıkması ve sürmesinde önemli bir değişkendir¹⁶³. Dünyanın az gelişmiş bölgelerin nüfusu yıllık % 1,5 ile daha gelişmiş bölgelerdeki nüfusa (yılda sadece yüzde 0,25) göre çok daha hızlı artmaktadır. Bu farkın 2050 yılına kadar devam edeceği öngörülmektedir¹⁶⁴.

Dünya nüfusunun yaklaşık %17'si gelişmiş bölgelerde yaşamaktadır ve bu bölgelerde nüfusun içindeki yaşlı nüfusun payı diğer bölgelere göre çok yüksektir (Tablo 4). Yaşlanan nüfusu nedeniyle gelişmiş ülkeler, ekonomik büyümeyi devam ettirebilmek ve refahın sürdürülebilirliğini sağlayabilmek için yeterli insan kaynağı sorunuyla karşı karşıyadır¹⁶⁵. Az gelişmiş ülkelerde yüksek nüfus artış oranı (2013-2050 arası yaklaşık %39,5), bu ülkelerin gelişiminin ciddi şekilde olumsuz etkilenmesine neden olacak ve bu anlamda, yüksek nüfus yoğunluğunun yarattığı baskı, sosyo-ekonomik yapının bozulmasıyla birleştiğinde göç için baskı oluşturacak ve göç kaçınılmaz hale gelecektir.

1950 yılında, dünya nüfusunun sadece %8'i yaşlı (60 yaş ve üzeri) durumdaydı. Ancak 2013'e gelindiğinde bu oran %12'ye yükseldi ve 2050 yılında %21'e ulaşması bekleniyor¹⁶⁶. Gelişmiş ülkelerin çoğunda neredeyse bir yüzyıl önce başlayan

160 Kainth, s.83.

161 UN, **World Population Prospects; The 2012 Revision, Highlights and Advance Tables**, The United Nations, Newyork, 2013, (World), s.6.

162 IOM, 2005, s.187.

163 İçduygu, Türkiye-Avrupa, s.48.

164 ILO, Approach, s.21.

165 Alonso, s.10.

166 UN, World, s.6.

doğurganlık oranındaki azalma 1980'lerden buyana iyice düşmüş, sonuç olarak gelişmiş ülkelerde çocuk sayısı azalmıştır¹⁶⁷. Düşük doğurganlık, yaşam süresinin uzaması ve sınırlı göç nedeniyle, çoğu Avrupa ülkeleri ve diğer birçok gelişmiş ülkenin nüfusu azalmış ve yaşlanmıştır. Bunun sonucu olarak, birçoğunda net göçten beklenen kazanımlara rağmen işgücü sıkıntısı yaşanmaktadır¹⁶⁸. Nüfusun yaşlanma eğilimine bağlı olarak sanayileşmiş ülkelerin işgücü kaybını telafi etmek için göçmen talebi yükselecek ve ucuz işgücü ve yüksek nitelikli göçmenler açısından zengin ülkeler arasında rekabet artacaktır¹⁶⁹.

Tablo 4; Geniş Yaş Gruplarına Göre Dünya Nüfusu, Gelişime Grupları ve Kıtalar Arasında Dağılımı, (2013, 2050, 2100), (Ortalama Değişim)

	2013 (milyon)						2050 (Milyon)						2100 (Milyon)					
	0-14	15-24	25-59	60+	80+	Toplam	0-14	15-24	25-59	60+	80+	Toplam	0-14	15-24	25-59	60+	80+	Toplam
Dünya	1878	1205	3238	841	120	7162	2034	1312	4184	2020	392	9551	1944	1325	4600	2984	830	10854
Gelişmiş Bölgeler	206	152	608	287	57	1253	210	142	533	417	124	1303	202	138	504	440	164	1284
Az Gelişmiş Bölgeler	1672	1053	2630	554	63	5909	1825	1169	3651	1603	268	8248	1743	1187	4096	2544	666	9570
En Az Gelişmiş Bölgeler	360	180	311	49	5	898	545	319	763	183	21	1811	618	411	1299	600	121	2928
Diğer Az Gelişmiş bölgeler	1313	874	2319	505	59	5011	1279	850	2888	1420	247	6437	1125	777	2797	1944	545	6642
Afrika	454	217	380	60	5	1111	771	437	973	212	20	2393	907	603	1879	795	141	4185
Asya	1065	738	2027	469	58	4299	925	642	2357	1239	220	5164	735	514	1950	1511	442	4712
Avrupa	116	87	370	170	33	742	109	73	289	238	67	709	98	68	251	222	82	639
Latin Amerika ve Karayipler	166	109	276	65	10	617	137	97	351	196	44	782	107	75	286	267	99	736
Kuzey Amerika	68	49	168	71	13	355	80	55	189	122	36	446	85	57	204	167	58	513
Okyanusya	9	6	17	6	1	38	12	8	25	13	4	57	11	8	29	22	8	70

Kaynak; BMNB, World Population Prospects: The 2013 Revision verilerinden hazırlanmıştır.

Nüfusun yaşlanması yönünde genel eğilimine rağmen, hala nispeten yüksek doğurganlık oranına sahip ülkelerde genç nüfus fazladır. Birçok az gelişmiş ülke bu gruba dâhildir. 2050 yılında 24 ülkede medyan yaşı 25 altında olacak ve bu ülkelerden

167 IOM, 2008, s.36.

168 IOM, "Migration and Demography", **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Cilt: 2, Geneva, 2004, (Demography), http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S02_CM.pdf, (01.12.2012), s.6.

169 ORSAM, s.9.

20'si Nijerya, Mali, Zambiya ve Somali gibi az gelişmiş ülkeler olacaklardır¹⁷⁰. Yeterli iş ve gelir imkânına sahip olmayan az gelişmiş ülkelerdeki bu genç nüfusun geleceklerini ülke dışında aramaları şaşırtıcı olmamalıdır.

Dünyada genç nüfusun toplam nüfusa oranı 2013 yılında %26 iken, gelişmiş bölgelerde bu oran dünya ortalamasının altında %16 seviyesinde, az gelişmiş bölgelerde ise dünya ortalamasının az üstünde %28 seviyelerindedir. Dünyanın en az gelişmiş kıtası olarak gösterilen Afrika'da genç nüfusun toplam nüfusa oranı %41 iken Kuzey Amerika'da %19, Avrupa'da %16 seviyelerinde olduğu görülmektedir. 2050 yılında bu oranın azalacağı tahmin edilmektedir (Tablo 4). Dünyanın değişik bölgelerinde yaşanan demografik farklılıklar ve aynı bölgeler içinde yaşanan düşük doğurganlık ve ölüm oranları nedeniyle nüfusun yaşlanması gibi demografik değişim göç üzerinde bir baskı¹⁷¹ oluşturmaktadır.

UGKK gelişmiş ülkelerde demografik açığı kapamak, ekonomik büyümede sürekliliği sağlamak ve işgücünün mevcut seviyesini koruması için istihdam açığını kapama da göçmen emeğine olan ihtiyacı belgelemiştir¹⁷². Aynı zamanda istihdam ile ilgili ortaya çıkan açığı kapamak emeklilerin ve sosyal güvenlik sisteminin desteklenmesi içinde önemli bir unsurdur.

2.2.2 Aile Birleşimi

Bireyleri göçe sevk eden nedenlerden birisi de parçalanmış ailelerin bir araya gelebilme isteği ve ihtiyacıdır. Aile birleşimi göçü teşvik eden en önemli ekonomik olmayan faktördür¹⁷³ ve yasal girişler açısından en büyük kategoriyi oluşturmaktadır¹⁷⁴. Aile ile ilgili göç, geleneksel göç alan ülkelerin yanı sıra birçok Avrupa ülkesinde göçün en önemli kaynaklarından birisidir. Kabul edilen aile bireylerinin ikamet durumu ve onlara verilen diğer haklar, göç kabul eden ülkelerde yeni göçmenlerin bütünleşmesine yardımcı önemli unsurlardır¹⁷⁵.

170 UN, World, s.6.

171 IOM, 2005, s.187.

172 OSCE, IOM, ILO, s.41.

173 Martin ve diğerleri, s.8.

174 Toksöz, s.115.

175 IOM, "Migration and Family", **Essential of Migration Management**, International Organization For Migration, Cilt: 2, Geneva, 2004, (Family), http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S05_CM.pdf, (01.12.2012), s.7.

Aile birleşimi dört kategoride değerlendirilebilir. Bunlar, tüm ailenin birlikte göçü, göç eden bireylere geride bıraktığı aile üyelerinin katılması, evlilik yoluyla aile oluşturma ve aile üyelerine sponsor olunmasıdır¹⁷⁶. Aile bireylerinin tamamının birlikte göç etmesi, hedef ülkelere aile birleşimi yoluyla gidilmesi ve aile bireylerini sponsor olunması yoluyla yapılan göç hareketleri hedef ülkelerin yasal mevzuatlarına göre ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bunların dışında hedef ülke vatandaşlarından birisiyle kurulan evlilik bağıyla yapılan göç hareketi de mevcuttur. Bu tip bir evlilik sonucu göç hemen hemen her ülkede benzer şekilde düzenlenmiştir.

Geleneksel göçmen kabul eden ülkelerde dahi genellikle ailenin tüm üyelerinin birlikte göç etmesi veya geride kalanlara sponsor olarak göç etmelerini sağlaması belirli şartlar oluşması durumunda sınırlı olarak gerçekleşebilmektedir. Birçok ülkede de formalite evlilik olarak kısaca adlandırabileceğimiz evlilik yoluyla göç etme arzusu sıkı denetimler nedeniyle çok fazla oranda gerçekleşmemektedir. Aile göçünün sıkı bir şekilde denetlenmesinin altında yatan ana neden olarak aile birleşiminin göçmen işçilerin o ülkede kalıcılaşmasında dönüm noktası olması¹⁷⁷ gösterilmiştir. Zira birçok ülke işgücü göçmenlerinin geriye dönecekleri yönünde görüşler olmasına rağmen tüm aile fertleriyle yapılan göçler veya aile birleşimi yoluyla yapılan insan hareketleri geçici olarak düşünülen işgücü göçmeninin o ülkede yerleşik duruma geçmesine neden olacaktır.

1945 sonrasında göçmen kabul eden ülkeler üç grupta değerlendirilmiştir. Geleneksel göç kabul eden ülkeler (ABD, Kanada, Avustralya) aile birleşimini ve sürekli yerleşimi teşvik etmiş ve bu bireylere geleceğin vatandaşları olarak bakmışlardır. Ancak bu liberal politikalar belli gruplar için kullanılmış, Meksikalıların ülkeye yasadışı girerek tarım sektöründe her türlü haktan yoksun olarak çalışmalarına örtülü olarak izin verilmiştir. İngiltere, Fransa Hollanda gibi ülkeler eski sömürgelerinden gelen göçmenleri bazı istisnalar dışında ülkeye girişleriyle vatandaş olarak kabul etmişler ve aile birleşimine genellikle izin vermişlerdir. Bu ülkeler diğer ülkelerden gelen göçmenlere de yerleşim hakkı tanımış olsa da eski sömürgelerinden gelenlerle karşılaştırıldığında olasılık daha düşük olmuştur. Almanya, Avusturya ve

176 IOM, **World Migration Report 2010**; The Future of Migration: Building Capacities for Change, International Organization for Migration, Geneva, 2010, s.62.

177 Toksöz, s. 31.

İsveç gibi misafir işçi modeli çerçevesinde işçi kabul eden ülkeler ise aile birleşimini engellemeye çalışmışlar, yabancılara yerleşik statüsü verme konusunda isteksiz olmuşlardır. Ancak Almanya ve İsviçre göçmenlere yerleşik statüsü vermeyi bütünüyle reddetmemiş ve bu bağlamda aile birleşimi kurallarını ve yerleşim statüsünü iyileştirmişlerdir¹⁷⁸.

Tablo 5; Seçilmiş Hedef Ülkelerde Aile Göçü ile Uzun Dönemli Göç Oranı, (2005)

Ülke	Aile Göçmenleri (Bin)	Uzun Dönemli Göçmenler (Bin)	Aile Göçmenlerinin %'si
Avustralya	102,3	179,8	56,9
Avusturya	32,3	56,8	56,0
Kanada	158,0	262,2	60,3
Fransa	102,5	168,6	60,8
Almanya	89,1	198,6	44,9
İtalya	106,7	184,3	57,7
Hollanda	27,6	60,7	45,5
Yeni Zelanda	37,1	59,4	62,4
Norveç	12,6	21,4	59,9
İsveç	30,9	53,8	57,4
İsviçre	37,0	78,8	46,9
İngiltere	113,8	362,4	31,4
ABD	782,1	1122,4	69,7

Kaynak: IOM, World Migration Report 2008.

Gelişmiş hedef ülkelerinde uzun dönemli göçmenler içinde aile birleşimi amacıyla yapılan göç büyük bir oranı temsil etmektedir. Aile birleşimi amaçlı göç geleneksel göç kabul eden ABD, Avustralya, Yeni Zelanda ve Kanada'da %55'in üzerinde bir orana sahiptir. İngiltere'de bu oran diğer ülkelere oranla daha düşük kalmıştır (Tablo 5).

Aile birleşimi yoluyla genellikle kadınların göç ettiği görülmektedir. Geleneksel göç kabul eden ülkelerde kadınların göçünde aile birleşimi yoluyla yapılan göç hareketini, işgücü göçü ve sığınma yoluyla göç takip etmektedir¹⁷⁹.

178 Castles ve Miller; ss.250-252.

179 IOM; 2008, s. 151.

2.2.3 Görgü ve Bilgi Edinme

İletişim ve ulaşımındaki hızlı gelişme bireylerin birbirlerine daha yakın hale geldikleri bir çağın yaşanmasına neden olmuştur. Küreselleşmenin en somut görünümü, iletişim ve ulaşım alanındaki olağanüstü gelişmeler sonucu ortaya çıkan turizm ve uluslararası göç hareketleridir¹⁸⁰. Küreselleşme nedeniyle ülkeler birbirlerine daha fazla bağımlı hale gelmiş, bir ülkede yaşanan gelişmeler diğerlerinin de etkileneğine neden olmuştur. Yaşanan gelişmeler insanların kişisel beceri ve bilgi birikim açısından daha donanımlı olmalarını gerekli hale getirmiştir. Bu nedenle birçok ülkede insanlar, komşu ülkelerinde veya gelişmiş ülkelerde yaşanan gelişmeleri öğrenme ve o ülkelerin sosyal ve kültürel hayatları hakkında daha fazla bilgiye sahip olma isteği duymuşlardır.

Yapılan birçok araştırmada “farklı bir kültürü tanımak ve yaşamak” insanların turizm etkinliklerine katılmalarında birinci etken olarak ortaya çıkmaktadır¹⁸¹. Vize anlaşmaları ve ülkelerin bir birlerine sağladıkları kolaylıklar sayesinde dünyanın birçok bölgesinde turizm artmıştır. Ülkemizin uyguladığı esnek vize uygulaması sayesinde dünyanın birçok bölgesindeki insanlar ülkemize çok kolay giriş yapmakta ve vize süresi boyunca ülke içerisinde rahat hareket edebilmektedir.

Turizm sayesinde insanlar birbirlerinin sosyal, kültürel ve siyasal yaşamlarını görme ve öğrenme imkânına sahip olmuşlardır. Yapılan bu seyahatler her ne kadar kültürel bir faaliyet olarak görülse de bireylerin mesleki bilgi ve birikimini geliştirme imkânına da olanak sağlamaktadır. Vize muafiyeti süresince bireyler gittikleri ülkelerde kayıt dışında kaçak çalışarak hem bilgi ve tecrübelerini artırma fırsatı bulurlar hem de bu süre içinde çalışarak kazandıkları paralarla yaşamlarını idame ettirirler.

Görgü ve bilgi edinme maksatlı yapılan insan hareketlerinden bir diğeri gençlerin eğitim maksadıyla yaptıkları hareketlerdir. Ulusal sınırların dışına yapılan bu hareketlilik 1990’lı yıllardan sonra derin bir değişikliğe uğramıştır. Bu yıllarda

180 Muammer Tuna ve Çağlar Özbek, “Küreselleşen Dünyada Turizm Bağlantılı Uluslararası Göçler ve Ulus Devlete Olan Aidiyetin Değişen Anlamı”, **6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı**, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, 2009, http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/tuna_muammer_ozbek_caglar.pdf, (28.11.2013), s.1059.

181 Sabriye Çelik Uğuz, “Göç ve Turizm; Türkiye-Almanya Örneği”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt; 10, Sayı; 19, Çanakkale, 2012, s.178.

öğrencileri yurt dışında eğitime motive eden etkenler akademik gelişim, siyasi, jeostratejik, kültür ve kalkınma gibi dürtülerken, günümüzde bu motivasyon etkenleri yanı sıra giderek ekonomik kaygılar tarafından motive edilen hareketlilik haline gelmiştir¹⁸². Küresel öğrenci hareketliliği sürekli akış içerisinde. Bu hareketlilik yükseköğretim kurumlarının kontrol edemediği demografik ve ekonomik büyüme veya azalma, yerel yükseköğretim sistemlerinin genişletilmesi, göç politikaları ve hükümetler tarafından başlatılan burs programları gibi dış faktörler tarafından etkilenmektedir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization UNESCO) verilerine göre dünya genelinde 2004 yılında 2,5 milyon olan küresel mobil öğrenci sayısı 2010 yılında 3,6 milyona ulaşmıştır¹⁸³.

Bunun yanı sıra menşee olduğu ülkede bir yükseköğretim kurumunda kayıtlı öğrenci üniversitesinin yaptığı işbirliği sayesinde yurt dışında bir başka üniversitede eğitim görme olanağına sahip olabilmektedir. Erasmus, yükseköğretim kurumlarının birbirleri ile işbirliği yapmalarını teşvik etmeye yönelik bir AB programı olarak en bilinenidir. 3 ila 12 ay arasında eğitim olanağı sağlanmaktadır. Bu programda hem öğrenciler ve personel hem de öğretim elemanlarının karşılıklı olarak değişimleri sağlanarak öğretim kalitesi artırılmaya çalışılmaktadır.

Yükseköğretim kurumunda kayıtlı öğrencinin yurtdışındaki bir işletmede veya organizasyonda staj yapması olarak tanımlanabilecek Erasmus öğrenci staj hareketliliği bir başka yöntemdir. Burada staj ile kastedilen, bir yararlanıcının programa katılan başka bir ülkedeki bir işletme veya organizasyon bünyesindeki mesleki eğitim alma veya çalışma deneyimi kazanma sürecidir. Bu programda öğrencinin öğrencisi olduğu mesleki eğitim alanında uygulamalı iş deneyimi elde etmesi amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra yükseköğretim sistemini iş dünyasının gereksinimlerine uygun olarak geliştirmek ve üniversite mezunlarının iş dünyasında

182 IOM, 2008, s.105.

183 Rahul Choudaha ve diğerleri, **International Student Mobility Trends 2013; Towards Responsive Recruitment Strategies**, World Education Services, Research Report No: 4, New York, 2013, <http://cdn-ci33.actonsoftware.com/acton/cdna/4184/f-003c/0/3>, (11.10.2013), ss.5,6.

istihdam edilebilirliğini arttırmak amacıyla yükseköğretim kurumları ile çalışma çevreleri arasındaki ilişkilerin ve işbirliğinin artırılmasını da teşvik etmektedir¹⁸⁴.

Erasmus dışında AB içerisinde Akademik Personel Hareketliliği, Leonardo Da Vinci programı, Socrates Programı ve Türkiye ile AB arasında Youth programı gibi programlarda mevcuttur. Belirtilen eğitim programlarından yaralananlar gittikleri ülkelerde bilgi ve görgülerini arttırırken aynı zamanda çalışma yollarını da denemektedirler. Son yıllarda iş çevresindeki öğrencilerin oranında büyüme olmuştur. İş programlarına kayıtlı uluslararası öğrencilerin toplam öğrencilere oranı ABD ve İngiltere’de %29, Kanada’da %32 ve Avustralya’da %53 seviyelerindedir¹⁸⁵. Bu hareketlilik bir anlamda kaçak işgücünün konusu olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanı sıra öğrencilerin eğitimleri sonrasında menşe ülkelerine dönmeyerek eğitim gördükleri ülkede kalıp çalışma yolunu da seçmektedirler. Eğer yasal olarak kalamayacak durumda iseler yasadışı kalmanın yollarını arayacak ve bu süreçte kaçak çalışarak işgücü piyasasına dâhil olacaklardır. Benzer durum turizm maksatlı yapılan bir seyahatte bireyin kaçak çalışma imkânına ulaşarak bu ülkede yasadışı çalışması içinde geçerlidir.

2.3 SİYASAL NEDENLER

Uluslararası işgücü göçünü açıklamaya yönelik görüşlerden bir diğeri de göç gönderen kaynak ülkenin içinde bulunduğu siyasi çalkantılar ve savaşlar gibi insan hayatını olumsuz etkileyen olaylardır. Savaşlar ve siyasi rejim değişiklikleri geçtiğimiz yüzyılda tüm çıplaklığıyla dünya gündemine damgasını vurmuştur. Günümüzde birçok bölgede yaşanan terör olayları, ülke içinde belli bir zümreye karşı siyasi baskılar yaşanmakta ve özellikle Türkiye’ye yakın coğrafyada kendisini fazlasıyla hissettirmektedir. Bu kısımda kaçak işgücüne neden olan siyasi nedenleri “savaşlar ve mübadele, siyasi rejim değişiklikleri ve siyasi baskılar” başlıkları altında açıklanmaya çalışılacaktır.

184 Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, <http://www.ua.gov.tr/programlar/hayatboyu-%C3%B6%C4%9Frenme-program%C4%B1/erasmus-program%C4%B1>, Tarihsiz, (11.09.2013).

185 Choudaha ve diğerleri, s.9.

2.3.1 Savaşlar ve Mübadele

Savaşlar ve fetihler, ulusların biçimlenmesini, devletlerin ve imparatorlukların oluşumunu sağlamış ve ister zorunlu isterse gönüllü olsun göçü beraberinde getirmiştir. Savaş sonrasında fethedilen yerlerde birçok insan ya köleleştirilmiş ya da kaçarak başka ülkelere göç etmişlerdir. İnsanların köleleştirilmesi ve sürgün edilmesi erken dönem işgücü göçünün genel biçimi¹⁸⁶ olarak görülebilir.

Savaşlar süresince meydana gelen ölümler ülkelerin demografik yapısını fazlasıyla etkilenmiş, yaşanan kayıplar ve insanların sakat kalmaları nedeniyle ihtiyaç duyulan işgücü göç kabulleriyle giderilmeye çalışılmıştır. Bu duruma en iyi örnek Dünya Savaşları arasında ki dönemde göç kabul eden tek batı Avrupa ülkesi olan Fransa'dır. Savaş kayıpları (1,4 milyon insan ölmüş, 1,5 milyon insan sakat kalmıştır) nedeniyle Fransa'da demografik yapı kötüleştiği için Polonya, İtalya ve Çekoslovakya ile istihdam anlaşması imzalanmıştır¹⁸⁷.

Savaşların uluslararası göç konusunda etkisini gösteren çarpıcı bir örnek de 2. Dünya savaşıdır. Savaş başladığında Avrupa ve Asya'da yaklaşık 1 milyon insan sığınma arayışı içerisine girmişti. Savaşın ikinci yılında Avrupa'ya dağılmış durumda yaklaşık 21 milyon yerinden edilmiş insan bulunmaktaydı¹⁸⁸. İnsanlık tarihi boyunca bunun gibi örnekler çokça görülmektedir.

Sanayileşmiş ülkeler, savaş sonrasında yaşadıkları işgücü açığını istihdam anlaşmalarıyla veya eski sömürgelerinden gelen işçiler ile yani göç kabul ederek gidermeye çalışmışlardır. İkinci Dünya Savaşı hemen sonrasında İngiltere mülteci kamplarından ve Avrupa Gönüllü İşçi Projesi ile çoğunluğu İtalyan 90 bin işçi kabul etmiştir. Benzer şekilde Fransa 1945 yılında Güney Avrupa'dan gelen işçilerin işe alımı için Ulusal Göç Ofisi kurmuş ve savaş sonrası işgücü açığına ve "demografik yetersizlik" olarak adlandırdığı bu duruma çözüm olarak göçü görmüştür¹⁸⁹. Benzer

186 Castles ve Miller, s.79.

187 Castles ve Miller, s.92.

188 Özlem Çelebi, "Kuramların Sessizliği; Liberalizm ve İltica Rejiminin Kuruluşu", **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika**, (Der. Özlen Çelebi, Saime Özçürümez, Şirin Türkay), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayını, Ankara, 2011, s.14.

189 Castles ve Miller, s.99.

örnekler Almanya, Belçika, İsviçre ve Hollanda gibi diğer Avrupa ülkelerinde de görülmüştür.

Savaşlar sonrası yaşanan insan hareketliliği ülkemiz açısından da önemli bir olgudur. Zira Osmanlı İmparatorluğunun 19. yy’ da yaşadığı toprak kayıpları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında bu günkü yüzölçümüne kadar küçülmesi, birçok Müslüman ve Türk tebaasının ülke sınırları dışında kalmasına neden olmuştur. Savaş sonrasında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde çok büyük iki yönlü insan hareketliliğini yaşamıştır. Milyonlarca insan ya Türkiye’ye gelmiş veya Türkiye’den ayrılmıştır. 1923 yılına kadar Anadolu ve Doğu Trakya’dan yaklaşık olarak 1.200.000 Rum nüfus Yunanistan’a gitmiş aynı şekilde 1923-1927 yılları arasında yaklaşık 450.000 Müslüman Türkiye’ye gelmiştir¹⁹⁰.

2.3.2 Siyasi Rejim Değişiklikleri

Bir ülkedeki rejim değişikliği ülkenin bütün yapısını kökten değiştirme potansiyeline sahiptir. Bunda en çok etkilenenlerde bireylerdir. Ülkede oluşan yeni siyasi sisteme ayak uyduramayan birey ya göç eder ya da ettirilir. Ülkedeki siyasal gelişmelerin zorlamasıyla belirli bir kesim için ülkeyi terk etmek tek çare olarak görülmektedir.

Bulduğumuz coğrafya Cumhuriyet tarihi öncesinde, sonrasında ve yakın tarihimizde önemli göç olaylarına tanıklık etmiş ve bu coğrafya üzerinde günümüzde de ciddi bir göç hareketi kaygısı bulunmaktadır. Arap baharı olarak dile getirilen, Tunus ile ilk ateşinin yakıldığı, daha sonra Mısır ve Libya ile devam eden siyasi rejim değişikliğinde bu ülkelerde yaşayan insanlar ciddi olarak etkilenmiştir. Eski rejim yanlısı olan önemli sayıda insan göç hareketine başlamıştır. Aynı şekilde güney sınır komşumuz Suriye’de yaşanan rejim değişikliği isteyenlerle hükümet güçleri arasında çatışmaların başlangıcından günümüze kadar Suriye nüfusunun yaklaşık ¼’ünü oluşturan 4 milyonun üzerinde Suriye vatandaşını ülkelerinden ayrılmasına neden olmuştur. Türkiye (30.11.2015 tarihi itibarıyla yaklaşık 2,2 milyon), Lübnan, Irak,

190 Gökçe Bayındır Goularas, “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, **Alternatif Politika Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, s. 131.

Mısır ve Ürdün gibi komşu veya yakın ülkelere sığınmak zorunda kalmışlardır¹⁹¹. 20.yy’ da Rusya’da Bolşevik Devrimi ve onunla birlikte gelen rejim değişikliği milyonlarca insanı yerinden etmiştir¹⁹². Benzer şekilde 1979 yılında İran’da yaşanan rejim değişikliği sonrasında eski rejim yanlısı birçok insanın İran’dan yasal veya yasal olmayan yollardan¹⁹³ ayrılmalarına neden olmuştur.

Siyasi rejim değişikliği sadece bireye baskı ile sonuçlanan bir olgu değildir. Zira yaşanan rejim değişikliği aynı zamanda bireyin yaşam tarzı, çalışma şartları, ücret vb. birçok konuda değişikliğe neden olmaktadır. Hatta yaşanan gelişmeler nedeniyle işsiz kalma durumlarıyla da karşılaşabilmektedir. Eski Sovyetler Birliğinin dağılması sonrası yeni kurulan ülkelerde yaşanan gelişmeler birçok insanı işsiz, ücretsiz kalma durumuyla karşı karşıya bırakmıştır. Birçok insan ise geçimi için yeterli olmayan ücretlerle çalışmak zorunda kalmıştır.

Devletlerin siyasi yapısındaki istikrarsızlık ve belirsizlik ekonomik koşulları etkileyerek göçü zorunlu hale getirebilir. Devlet yapısındaki köklü değişim, güç kaybı, insani güvenliğin giderek kötüleşmesi ve bunun yanı sıra aydınlar, öğrenciler ve sendika liderleri gibi belli bir kesim üzerine yapılan baskılar göçe neden olmaktadır¹⁹⁴.

Rejim değişikliği nedeniyle yurtlarından ayrılan bireyler kendilerini kabul eden ülkelere statü sorunuyla karşılaşır. Zira bu bireyler Cenevre Sözleşmesiyle (CS) belirtilen kısıtlara göre mülteci statüsü alıp almayacağı, yasal durumlarının neler olacağı konusu, ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Aynı baskı sonucunda bir ülkede mülteci olarak kabul edilen yabancı bir başka ülkede mülteci statüsü yerine sığınmacı statüsü verilebilmekte veya sığınmacı statüsü dahi verilmeden kamplarda zor şartlar altında yaşamak zorunda kalabilmektedirler. Ancak hangi statüde olurlarsa olsunlar temel ihtiyaçlarını karşılamak için mutlaka işgücü piyasasına girmek isteyecekler ve buna erişim için yasa dışı yolları denemekten başka seçenekleri olmayacaktır.

191 United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), **Regional Strategic Overview**, Regional Refugee and Resilience Plan 2016-2017, United Nations High Commissioner for Refugees, <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2015/12/3RP-Regional-Overview-2016-2017.pdf>, (15.05.2016), s.8.

192 Çelebi, s.13.

193 Işığçok, s.440.

194 Temiz, s.43.

2.3.3 Siyasi Baskılar

İnsanlık tarihi, milyonlarca insanın ülkelerinden sürgün edildiği ya da kendilerinin kaçtığı örneklerle doludur¹⁹⁵. 18.yy'dan itibaren başlayan ve 19.yy' da devam eden milliyetçilik ve liberalizmin, 20.yy'dan itibaren uluslararası göç hareketlerinde zorunlu göç-sığınma olaylarına etkileri büyük olmuştur¹⁹⁶. 20.yy'da yaşanan iki dünya savaşı, savaş sonrası bu bölgelerde yaşayan yeni kurulan devletlerin uyruğunda olmayanlar ve/veya işgal altındaki bulunan topraklarda yaşayan bireyler için vahim sonuçlar doğurmuştur.

1988 yılında İran-Irak savaşı hemen sonrasında Irak ordusunun Kuzey Irak'ta başlattığı operasyonlar nedeniyle yaklaşık 50.000 Kuzey Irak'lı aileleriyle birlikte Türkiye'ye sığınmışlardır. 1991 yılında Irak ordusunun kuzeyde başlayan Kürt ayaklanmasına karşı başlattığı askeri operasyon sonrasında yaklaşık 1,5 milyon insan Türkiye ve İran sınırına kaçmış ve yaklaşık 460.000 kişi Türkiye'ye yönelmiştir¹⁹⁷. Benzer şekilde 1984 yılından sonra balkanlarda Bulgar vatandaşı olan Türk nüfusa yapılan "isim değiştirme ve Bulgarlaştırma" kampanyası sonucunda 1989 yılında topluca göçe zorlanmıştır ve yaklaşık 350.000 kişi Türkiye'ye göç etmiştir¹⁹⁸.

Ruanda, Bosna, Kosova, Kuzey İrlanda, Filistin, Sri Lanka, Keşmir, Çeçenistan gibi bölgelerde 1990'ların başından itibaren etnik-dinsel çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalardan zarar görenlerin sayısında büyük bir artış gözlemlenmiştir¹⁹⁹.

Genellikle ekonomik gücün siyasi güçle bağlantılı olmasından dolayı, emek hareketliliği bazen şiddeti, askeri gücü ve bürokratik kontrolü de içerir. Tarihte buna birçok örnek verilebilir. Afrika ve Asya'dan Amerika'ya gönderilen sözleşmeli sömürge emeği, Güney Afrika'da maden işçileri veya 1945 sonrasında Avrupa'daki

195 Ekşi, s.216.

196 Çelebi, s.13.

197 Kemal Kirişçi, "Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi", http://www.ata.boun.edu.tr/htr/Kaynakca/312/Kemal_kirisci_%20turkiyeye%20yonelik%20goc%20hareketlerinin%20degerlendirilmesi_bilanco.pdf, (07.11.2013), s.117.

198 Yusuf Sarınay, "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt:27, Sayı:80, Ankara, 2011, <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-yusuf-sarinay.pdf>, (07.01.2013), s.359.

199 Erhan, s.7.

misafir işçiler ve günümüzde birçok ülkede hukuki korumadan yoksun olan yasadışı işçiler²⁰⁰ bu konuyla ilgili iyi birer örnektir.

Siyasi baskılar, mutlaka zulüm uygulanarak yapılmasını gerektirmez. Ülke içinde yaşayan bir grubun sosyal haklardan mahrum bırakılması da bireyler açısından göç için baskı unsuru olarak değerlendirilebilir. 1980 askeri darbesi sonrasında sosyal haklarından mahrum bırakıldığını iddia eden ve mevcut idareden baskı gördüğünü söyleyen çok sayıda vatandaşımız ülkemizi terk ederek Avrupa ülkelerin yerleşmişler ve bunların çoğuna CS hükümleri uygulanarak mülteci statüsü verilmiş ve yerleşik duruma geçmişlerdir.

Bu bölüm içinde göçe neden olan ekonomik, sosyal ve siyasal nedenler açıklanmaya çalışılmıştır. Bu nedenlerin bir kısmı doğrudan işgücü piyasasıyla ilişkiliyken bir kısmı dolaylı olarak işgücü piyasasını etkilemektedir. İster çalışma amaçlı olsun isterse başka bir amaçla olsun göç mutlaka işgücü piyasasıyla yakından ilişkilidir. Zira göç edenler yaşadıkları sürece kendilerine ve ailelerine yetecek ekonomik birikimle göç etmezler ve mutlaka işgücü piyasasına dâhil olurlar. Bu durumda yabancıların ülkede bulunduğu statü bu bireyin işgücü piyasasına yasal olarak mı yoksa yasal olmayan yollarla mı dâhil olacağına belirleyici rol oynamaktadır. Yasal olarak işgücü kabullerinin önündeki bariyerler nedeniyle göçmenlerin büyük bir kısmı kaçak olarak kayıt dışı çalışma olanaklarına sahiptirler.

200 Castles ve Miller, s.80.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN TEMEL NİTELİKLERİ

Hemen hemen tüm ülkeler menşe, transit veya hedef ülke olarak ya da her üçü pozisyonunda beraber olduğu bir yapıda göç sistemine dâhil olmuşlardır. Küreselleşme, ülkeler arasında mevcut gelir ve sosyal eşitsizlikler ve ulaşım maliyetlerindeki ucuzluk gibi nedenler bireyleri yeni arayışlara itmiştir.

Göç ister ekonomik, ister sosyal, isterse de siyasi açıdan gerçekleşmiş olsun asıl amaç hayatı devam ettirme ve daha iyi yaşam koşullarına erişebilmektir. Bu amaçla her geçen yıl artan sayıda birey ulusal sınırların ötesine geçerek daha iyi ve güvenli bir yaşam arayışına girişmiştir.

Devletler, ulus devlet yapılarının gereği olarak kendi ülke ve vatandaşlarının çıkarları doğrultusunda düzenlemeler yapmışlardır. Ancak yabancıların durumunu ile ilgili olanlar hemen hemen her ülkede birçok kısıtlama içermektedir.

Bu kısıtlamalar ve artan insan hareketliliğinin yarattığı kaygı göç için yasal yolları azaltmıştır. Yasal yolların azalması, ancak göç baskısının devam etmesi bireyleri yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu açıdan göçte çeşitlilik artmış ve daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Artan kısıtlamalar insan hareketlerini daha fazla düzensiz hale getirmiş, yasal olmayan yollar, yasal göç yollarından daha fazla kullanılmaya başlanmıştır.

Dünya genelindeki tüm ülkeler için göç alanında sağlıklı verilere ulaşmak güçtür. Birçok ülkede standart veri sistemi oluşturulmamıştır. Özellikle kaçak göç gizli gerçekleşen bir durum olduğundan, bir ülkede bulunan yasadışı göçmenlerin sayısı gerçekte daha fazla olabilir. Bu açıdan yasadışı göçün boyutları tespit edilenden fazla olması şaşırtıcı olmamalıdır.

Bu bölümde öncelikle uluslararası işgücü göçünde son eğilimler ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, dünyada ana bölgelere ve göçmenlerin giriş kategorilerine göre açıklanacak ve göç yolları hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra kaçak işgücü göçünün düzensizliği, çeşitliliği ve karmaşıklığı ile ilgili konulara değinilecektir.

3.1 ULUSLARARASI İŞGÜCÜ GÖÇÜNDE SON EĞİLİMLER

Uluslararası göç söz konusu olduğunda, bir kısım ülke menşe durumundayken, bir kısmı hedef, bir kısmı da transit konumundadır. Aynı zamanda bazı ülkeler hem menşe, hem hedef, hem de transit konumunda olabilir. Tarihin her döneminde yaşanan insan hareketleri son dönemde birçok nedenle artmıştır. Bu bölümde uluslararası göç eğilimleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, bulundukları bölgelere ve giriş kümelerine göre açıklanacak ve göç yolları incelenecektir.

3.1.1 Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre İşgücü Göçü

Gelişmekte olan bölgelerde nüfus gelişmiş bölgelere göre daha fazladır (Bkz. Tablo 5). Bu açıdan uluslararası göçmenlerin çoğunluğunun gelişmekte olan bölge menşeli olması şaşırtıcı değildir²⁰¹. Dünya genelinde göçmenlerin yaklaşık %59'u gelişmiş bölgelerde, %41'ide gelişmekte olan bölgelerde yaşamaktadır. 2013 yılı itibarıyla yaklaşık 232 milyon²⁰² kişi doğduğu ülke dışına göç etmiştir.

Ülkelerin kendi işgücü göçlerini izleyememelerinden dolayı, göç eden işgücü miktarını tespit etmek zordur. Ancak tahminde bulunmaktadır. 2010 yılında dünyada toplam göçmen nüfusunun %44'ü (mülteciler dâhil) ekonomik olarak aktif göçmenlerdir. Bu göçmenler ve beraberindeki aile üyeleri dünyadaki göçmen nüfusunun yaklaşık % 90'ını oluşturmaktadırlar²⁰³. Bir başka tahmine göre, 200 milyonu aşkın göçmenin yaklaşık 90 milyonu işgücüdür²⁰⁴.

Uluslararası göçmenler 1990 yılında dünya nüfusunun yaklaşık % 2,9'unu, 2013 yılında ise yaklaşık % 3,2 oluşturmaktadır²⁰⁵. Bu oran toplam nüfusun içinde nispeten küçük bir paya sahiptir. Ancak yaşanan göçün belli bölgelere yoğunlaşması ve dünya geneline eşit dağılmaması nedeniyle birçok hedef ülkede çeşitli sorunlara neden olmaktadır.

201 IOM, **World Migration Report 2013 Migrant Well-Being and Development**, International Organization for Migration, Geneva, 2013, (2013) s.58.

202 UN, **International Migration Report 2013**, United Nations, The Department of Economic and Social Affairs of United Nations, New York, 2013, (2013), s.1.

203 ILO, Approach, s.18.

204 WB, **World Development Report 2013; Jobs**, The World Bank, Washington DC, 2012, s.233.

205 UN, 2013, s.2.

Tablo 6: Gelişmişlik Düzeyine Göre Göçmenler, Yıllık Ortalama Değişim ve Artış Oranı, (1990-2013)

	Uluslararası Göçmen (Milyon)				Göçmenlerin Ortalama Değişimi (Milyon)			Göçmenlerin Ortalama Artış Oranı (%)		
	1990	2000	2010	2013	1990-2000	2000-2010	2010-2013	1990-2000	2000-2010	2010-2013
Dünya	154,2	174,5	220,7	231,5	2,0	4,6	3,6	1,2	2,3	1,6
Gelişmiş Bölgeler	82,3	103,4	129,7	135,6	2,1	2,6	1,9	2,3	2,3	1,5
Gelişmekte Olan Bölgeler	71,9	71,1	91,0	95,9	-0,1	2,0	1,6	-0,1	2,5	1,8

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs. Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex, http://esa.un.org/unmigration/TIMSA2013/data/UN_MigrantStockByAge_2013.xls, (02.01.2014).

1990-2013 yılları arasında dünya genelinde uluslararası göçmenlerin sayısı 77 milyonun üzerinde artmış ve yaklaşık % 70'i gelişmiş bölgelerde gerçekleşmiştir. Yukarıda belirtilen tahminlerle oranlandığında 77 milyon göçmenin yaklaşık olarak 35 milyonunun işgücü olduğu ve yaklaşık yıllık ortalama 1,5 milyon civarında arttığı söylenebilir. 1990-2000 yılları arasında gelişmekte olan bölgelerde göçmen sayısında azalma görülmüş, ancak 2000-2010 döneminde yaklaşık % 26,5 oranında artarak 91 milyona yükselmiştir. 1990-2013 dönemi içinde dünya genelinde en fazla artış 2000-2010 yılları arasında gerçekleşmiş ve yılda yaklaşık 4,6 milyona ulaşmıştır. Bu göçmenlerin yaklaşık 2 milyonunu işgücünün oluşturduğu söylenebilir. 2010-2013 arasında dünya genelinde yılda 3,6 milyon göç gerçekleşmiştir (Tablo 6).

Dünya genelinde göçmenler 1990-2000 dönemi boyunca ortalama yıllık % 1,2 oranında artarken, gelişmekte olan bölgelerde % 0,1 azalmıştır. Ancak gelişmekte olan bölgeler için 2000-2010 döneminde % 2,5'lik artış gerçekleşmiştir. 2000 yılından sonra gelişmekte olan bölgelerde uluslararası göçmen sayısındaki yıllık ortalama artış oranı, gelişmiş bölgelerdekini geride bırakmıştır. 2010-2013 arasında yıllık artış oranı hem gelişmiş bölgelerde, hem de gelişmekte olan bölgelerde yavaşlamıştır (Tablo 6).

Tablo 7: Hedef ve Menşe Durumlarına Göre Uluslararası Göç, (2013)

Hedef Bölge	Menşe Bölgesi									
	Gelişmiş Bölgeler	Gelişmekte Olan Bölgeler	Afrika	Asya	Avrupa	Latin Amerika ve Karayipler	Kuzey Amerika	Okyanusya	Diğer	Dünya
Gelişmiş Bölgeler	53,8	81,8	11,3	38,9	48,8	31,0	2,4	1,6	1,6	135,6
Gelişmekte Olan Bölgeler	13,7	82,3	19,7	53,7	9,7	5,7	1,9	0,2	5,1	95,6

Menşe Bölge	Hedef Bölge									
	Gelişmiş Bölgeler	Gelişmekte Olan Bölgeler	Afrika	Asya	Avrupa	Latin Amerika ve Karayipler	Kuzey Amerika	Okyanusya	Diğer	Dünya
Gelişmiş Bölgeler	53,8	13,7	1,3	9,7	40,1	2,7	9,6	4,1		67,5
Gelişmekte Olan Bölgeler	81,8	82,3	17,3	61,2	32,4	5,9	43,5	3,9		164,0

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

2013 yılında gelişmiş bölgelerde yaşayan yaklaşık 136 milyon uluslararası göçmenin % 60'ını oluşturan 82 milyonu gelişmekte olan bir ülke kökenlidir. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerdeki uluslararası göçmenin % 86'sı yine gelişmekte olan bir ülke menşelidir. Verilerden de anlaşılacağı gibi göçmenlerin büyük bir çoğunluğunu gelişmekte olan Güney ülkelerinden gelenler oluşturmaktadır²⁰⁶. Hedef gelişmiş bölgelere Avrupa menşeli yaklaşık 49 milyon göçmen geçiş yapmıştır. Menşe gelişmiş bölgelerden dünya geneline 67,5 milyon göç gerçekleşmiş bunun sadece %20'si gelişmekte olan bölgelere doğru olmuştur. %80 ise gelişmiş bölgeler arasında

206 IOM, 2013, s.53.

gerçekleşmiştir. Gelişmiş menşe bölgelerden en fazla göç Avrupa'ya gerçekleşmiş, Asya, Avrupa'yı takip etmiştir. (Tablo 7).

3.1.2 Bölgeler Arasında İşgücü Göçü

2013 yılı itibarıyla en fazla göçmen barındıran bölge Avrupa olmuştur. Avrupa'yı, Asya ve Kuzey Amerika takip etmiş ve bu üç bölge dünya genelinde göçmenlerin yaklaşık % 85'ine ev sahipliği yapmıştır. 1990-2013 döneminde göçmen sayısı yaklaşık 25 milyon artan Kuzey Amerika ilk sıradadır. Kuzey Amerika'yı Avrupa yaklaşık 23,5 milyon göçmen artışıyla takip etmiştir. Avrupa'daki artışın önemli bir kısmı AB üyesi ülkeler arasında işgücünün serbest dolaşımına bağlıdır (Tablo 8).

Tablo 8: Bölgelere Göre Göçmenler, Yıllık Ortalama Değişim ve Artış Oranı, (1990-2013)

	Uluslararası Göçmenler (Milyon)				Göçmenlerin Ortalama Değişimi (Milyon)			Göçmenlerin Ortalama Artış Oranı (%)		
	1990	2000	2010	2013	1990- 2000	2000- 2010	2010- 2013	1990 - 2000	2000 - 2010	2010 - 2013
Dünya	154,2	174,5	220,7	231,5	2,0	4,6	3,6	1,2	2,3	1,6
Afrika	15,6	15,6	17,1	18,6	0,0	0,2	0,5	0,0	0,9	2,8
Asya	49,9	50,4	67,8	70,8	0,1	1,7	1,0	0,1	3,0	1,5
Avrupa	49,0	56,2	69,2	72,4	0,7	1,3	1,1	1,4	2,1	1,5
Latin Amerika ve Karayipler	7,1	6,5	8,1	8,5	-0,1	0,2	0,2	-0,9	2,2	1,8
Kuzey Amerika	27,8	40,4	51,2	53,1	1,3	1,1	0,6	3,7	2,4	1,2
Okyanusya	4,7	5,4	7,3	7,9	0,1	0,2	0,2	1,5	3,1	2,6

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs. Trends in International Migrant Stock: Migrants by Age and Sex, http://esa.un.org/unmigration/TIMSA2013/data/UN_MigrantStockByAge_2013.xls, (02.01.2014).

Kuzey Amerika ve Avrupa'da 1990-2013 yılları arasında uluslararası göçmenlerin sayısında büyük artış yaşanırken, 2000 yılından bu yana Asya'ya diğer bölgelere göre daha fazla göçmen girişi olmuştur. 1990-2013 arasında yıllık en fazla artış 2000-2010 döneminde Asya'da gerçekleşmiştir. Bu dönemde dünya genelinde

yıllık 4,6 milyon artış yaşanmış, Asya’da yaşanan artış bu sayının yaklaşık %37’sini oluşturmuştur. Aynı dönem için yıllık artış oranı Afrika’da dünya ortalamasının (%2,3) üzerinde %3 olarak gerçekleşmiştir 2010-2013 arasında en fazla artış %2,8 ile Afrika’da gerçekleşmiştir. Afrika’yı %2,6 artışla Okyanusya takip etmiştir (Tablo 8).

2013 yılında hedef bölge olarak Afrika, Asya, Avrupa ve Okyanusya yine kendi bölgelerinde bulunan menşe ülkelerden en fazla göç almışlardır. Afrika’da bulunan uluslararası göçmenlerin yaklaşık % 86’sı yine Afrika, Asya’dakilerin yaklaşık % 76’sı Asya ve Avrupa’dakilerin ise yaklaşık % 52’si Avrupa menşeli bir ülke vatandaşdır. Buna karşılık, uluslararası göçmenlerin % 2’si Kuzey Amerika ve % 14’ü Okyanusya’da kendi doğdukları bölgede göç etmişlerdir. Kuzey Amerika’ya L.A.K. (% 48), Okyanusya’ya ise Avrupa (% 39) menşeli bir ülkeden en fazla göçmen gelmiştir (Tablo9).

Tablo 9; Menşe ve Hedef Bölgelerine Göre Uluslararası Göçmenler, (2013), (Milyon)

Hedef Bölge	Menşe Bölgesi							Dünya
	Afrika	Asya	Avrupa	LAK	Kuzey Amerika	Okyanusya	Diğer	
Afrika	16,2	1,1	0,8	0,0	0,1	0,0	0,5	18,7
Asya	6,8	53,9	7,6	0,7	0,6	0,1	1,1	70,8
Avrupa	9,3	18,7	37,8	4,5	1,0	0,3	0,8	72,4
LAK	0,2	0,3	1,2	5,4	1,3	0,0	0,1	8,5
Kuzey Amerika	2,0	15,7	7,9	25,9	1,2	0,3	0,2	53,2
Okyanusya	0,5	2,9	3,1	0,1	0,2	1,1	0,0	7,9
							Toplam	231,5

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

Dünya genelinde en fazla göç akımı yaklaşık 54 milyon ile Asya’dan Asya’ya olmuştur. 2000-2010 döneminde Asya bölgesi ortalama yılda 1,5 milyon göç almış, bu göç 2010-2013 döneminde yıllık ortalama 0,8 milyon civarında gerçekleşmiştir²⁰⁷.

207 UN, 2013, s.3.

Asya'yı aynı dönemde yaklaşık 37,8 milyon uluslararası göçmen ile Avrupa takip etmiştir. Üçüncü sırada göç gönderen bölge 25,9 milyon ile L.A.K. olmuş, bu bölgeyi 16,2 milyon ile Afrika takip etmiştir. Dünya genelinde yaklaşık 232 milyon göçmenin 92,6 milyonu ya da % 40 Asya kökenlidir. 2013 yılında Latin Amerika'dan Afrika'ya 22 bin, Okyanusya'dan ise Afrika'ya 11 bin ve L.A.K.'e de 8 bin kişi göç etmiş ve sayıları oldukça düşük seviyede kalmıştır (Tablo 9).

Avrupa, 2013 yılında 72,4 milyon göçmene ev sahipliği yapmıştır. Avrupa'ya en fazla Avrupa (37,8 milyon) menşeli bir ülkeden göç gerçekleşmiş, Asya 18,7 milyon ile ikinci en fazla göç gönderen menşe bölgesi olmuştur. Asya'yı 9,3 milyon göçmenle Afrika takip etmiştir. Asya ve Afrika menşeli bir ülkeden gelen göçmenlerin oranı Avrupa için yaklaşık % 38,6 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Kuzey Amerika 2013 yılında en fazla göçü 25,9 milyon ile L.A.K.'den almış, Asya 15,7 milyon ile ikinci menşe bölgesi olmuştur. Kuzey Amerika'ya 2013 yılında yaklaşık 8 milyon Avrupa kökenli birey göç etmiştir (Tablo 9).

3.1.3 Giriş Kümelerine Göre İşgücü Göçü

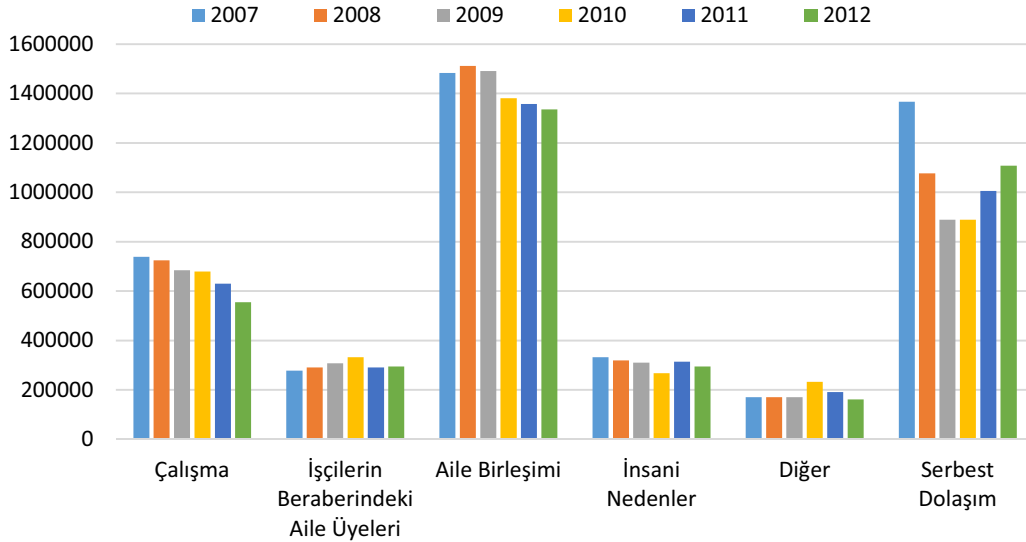
Göç hareketleri, aile birleşimi, serbest dolaşım, çalışma, insani nedenlerle, işçilerin aileleriyle birlikte göçü ve diğer gerekçelerle de incelenmelidir. Dünya genelinde standart bir veri tabanının olmaması nedeniyle bu kısımda standart veri bulunan OECD ülkeleri açısından konu incelenecektir. 2008 yılından beri bu kategoride devam eden düşüş eğilimine rağmen, OECD ülkelerine en fazla göç aile birleşimi yoluyla gerçekleşmiştir²⁰⁸. 2008 yılında bu sayı yaklaşık 1.512.000 'iken, 2012 yılında 1.350.000'e gerilemiş, yine de ilk sıradaki yerini korumuştur. AB'de kriz dönemindeki ani düşüşten sonra 2010'dan 2012 yılına % 24 civarında artış gösteren serbest dolaşım yoluyla göç ikinci sıradadır. Serbest dolaşımdaki bu artışın yarısından fazlası (özellikle Romanya ve Polonya'dan) Almanya'ya gerçekleşmiştir²⁰⁹. Üçüncü sırada ekonomik kriz bu yana sürekli düşüş eğiliminde olan çalışma amaçlı göç vardır. 2007 yılına göre yaklaşık % 25, 2011 yılına göre de %12 oranında bir düşüşle 2012 yılında 555 bin olarak gerçekleşmiştir (Şekil 5). Bu düşüş büyük ölçüde ekonomik

208 OECD, 2014, s.22.

209 OECD, **International Migration Outlook 2013**, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, 2013, (2013), s.24.

koşulların olumsuz olduğu İspanya ve İtalya'ya girişlerin azalması nedeniyledir. Ancak, bu düşüş sadece bu iki ülkede görülmemiş, 2009 yılından bu yana geri kalan OECD üyesi Avrupa ülkelerinde de azaldığı (%10) gözlemlenmiştir²¹⁰.

Şekil 5; Giriş Kümelerine Göre OECD Ülkelerinde Kalıcı Göç, Standartlaştırılmış İstatistikler, (2007-2012)

Kaynak; OECD International Migration Database, <http://dx.doi.org/10.1787/888933157291>, (02.02.2015)

2011 yılında insani amaçlı göç % 18 artmış, çoğunluğu Çin, Butan ve Myanmar'dan gelen göçmenlerin yerleştiği ABD'de yoğunlaşmıştır²¹¹. 2012 yılında ise %6 oranında azalarak 295 bin seviyelerine gerilemiştir. Bu azalma büyük ölçüde ABD, Kanada ve Hollanda'da görülen düşüşten kaynaklanmaktadır²¹². Ortalama olarak, işçiye eşlik eden aile üyelerinin sayısında çok az değişiklik olmuştur. Burada ilginç olan işgücü göçünün azalmasına rağmen, işçiye eşlik eden aile üyeleri 2007 yılında olduğundan daha yüksek olmasıdır ve 2007 ve 2012 verilerine göre artış yaşanan tek gruptur²¹³. 2011 yılında OECD ülkelerine gerçekleşen yaklaşık 3,9 milyon uluslararası göçün % 8'i insani amaçlı, % 7,5'i aile bireyleriyle birlikte gelenler

210 OECD; 2014, s.22.

211 OECD, 2013, s.24.

212 OECD, 2014, s.24.

213 A.k., s. 22.

oluşturmuştur. Bu oran aile birleşiminde % 35, serbest dolaşımda % 26 seviyelerindedir. Çalışmak amacıyla göç ise % 18'ini oluşturmaktadır (Şekil 5).

Tablo 10; Seçilen OECD Ülkelerinde Giriş Kümelerine Göre Kalıcı Göçün Nüfus İçindeki Oranı, (2012), (%)

	Çalışma	İşçilerin Beraberindeki Aile Üyeleri	Aile Birleşimi	İnsani Nedenler	Diğer	Serbest Dolaşım	2011 Toplam	2012 Toplam
AB - OECD	0,096	0,011	0,108	0,022	0,016	0,000	0,292	0,253
Portekiz	0,056	0,000	0,110	0,001	0,034	0,091	0,350	0,292
ABD	0,021	0,025	0,217	0,048	0,018	0,000	0,341	0,328
Fransa	0,049	0,000	0,155	0,019	0,034	0,150	0,357	0,407
İtalya	0,094	0,003	0,139	0,010	0,008	0,173	0,517	0,427
Finlandiya	0,021	0,000	0,132	0,077	0,011	0,190	0,379	0,431
İngiltere	0,174	0,057	0,056	0,018	0,030	0,115	0,504	0,449
Almanya	0,027	0,000	0,067	0,022	0,002	0,370	0,356	0,488
Belçika	0,081	0,000	0,164	0,027	0,000	0,256	0,560	0,529
Hollanda	0,051	0,000	0,117	0,031	0,000	0,379	0,632	0,578
İspanya	0,244	0,000	0,086	0,001	0,013	0,251	0,761	0,596
OECD Ortalaması	0,085	0,044	0,149	0,042	0,015	0,275	0,608	0,609
İrlanda	0,056	0,007	0,129	0,002	0,000	0,506	0,736	0,700
Kanada	0,196	0,265	0,186	0,092	0,000	0,000	0,721	0,739
Danimarka	0,105	0,050	0,059	0,046	0,070	0,452	0,741	0,783
Avusturya	0,015	0,003	0,122	0,049	0,003	0,604	0,694	0,796
İsveç	0,046	0,029	0,324	0,182	0,000	0,277	0,759	0,858
Yeni Zelanda	0,227	0,230	0,357	0,068	0,000	0,081	1,010	0,963
Avustralya	0,263	0,291	0,258	0,061	0,012	0,195	0,983	1,080
Norveç	0,081	0,000	0,248	0,114	0,000	0,750	1,218	1,193
İsviçre	0,027	0,000	0,258	0,053	0,023	1,210	1,571	1,571

Kaynak: OECD International Migration Database, <http://dx.doi.org/10.1787/888933157312> (02.02.2015)

2012 yılı itibarıyla insani amaçlı göç OECD ülkelerinde %6 oranında azalmıştır. Buna karşılık İsveç'te insani amaçlı göçün nüfus içindeki oranı %0.182, Norveç'te 0.114 oranında gerçekleşmiş ve İsveç'te artarda 3. kez artış eğilimindedir²¹⁴. Çalışma amaçlı göçmenlerin nüfus içinde en fazla oranda görülen AB ülkesi 0.244 ile

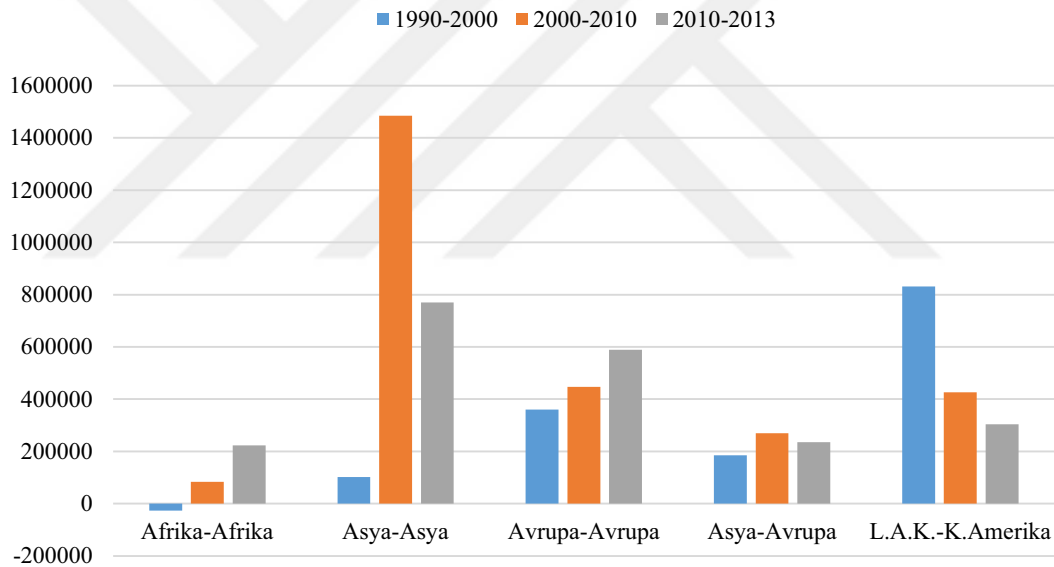
214 OECD, 2014, s.24.

İspanya'dır. OECD ülkeleri arasında en fazla oran 0.263 ile Avustralya'da görülmektedir. Aile birleşimi açısından İsveç nüfus içinde en yüksek oranda göçmen barındıran AB ülkesidir. OECD genelinde Yeni Zelanda en fazla aile amaçlı gelen göçmeni barındırmaktadır (Tablo10).

3.1.4 Göç Yolları

BM göç yollarını, Afrika-Afrika, Asya-Asya, Avrupa-Avrupa, Asya-Avrupa ve L.A.K.-Kuzey Amerika olmak üzere beş büyük göç koridoru olarak sınıflandırmıştır. Bu durum Tablo 11'deki verilerle örtüşmektedir.

Şekil 6: Beş Büyük Göç Koridorunda Uluslararası Göçmenlerin Yıllık Ortalama Değişimi, (1990-2013), (Milyon)

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

Not: K.Amerika, Kuzey Amerika için kullanılmıştır.

1990-2000 döneminde Afrika bölgesi hariç belirtilen göç yollarında göçmen artışı yaşanmıştır. Afrika bölgesinde en fazla artış yıllık 224 bin göçmen ile 2010-2013 döneminde gerçekleşmiştir. Asya bölgesinde 2000-2010 döneminde yıllık yaklaşık 1,5 milyon göç akımı yaşanmıştır. Bu koridor için 2010-2013 döneminde göç artış hızında yavaşlama görülmüş ise de belirtilen göç koridorları arasında en fazla artış yine bu

koridorda yaşanmıştır. Avrupa bölgesinde her üç dönemde de göçmen artışı devam etmiş ve 1990 yılında yaklaşık 27 milyon olan göçmen sayısı 2013 yılında 38 milyona ulaşmıştır. L.A.K.-Kuzey Amerika göç koridorunda da artış devam etmiş ancak düşük oranda gerçekleşmiştir. Asya-Avrupa göç yolunda, 1990-2000 dönemine göre 2000-2010 döneminde yıllık yaklaşık %45 artış yaşanmasına rağmen 2010-2013 döneminde %0,1 yavaşlamıştır (Şekil 6).

Tablo 11: Yıllık En Fazla Göçmen Akımının Yaşandığı On Göç Koridoru, (1990-2000, 2000-2010, 2010-2013)

1990-2000	Yıllık (Bin)	2000-2010	Yıllık (Bin)	2010-2013	Yıllık (Bin)
Meksika - ABD	494,37	Meksika – ABD	260,74	Meksika – ABD	151,00
Rusya - Almanya	82,65	Hindistan – BAE	175,04	Sudan - Güney Sudan	136,64
Hindistan - ABD	58,26	Çin – ABD	110,26	Filistin – Ürdün	117,94
Filistin - Ürdün	57,78	Irak – Suriye	101,05	Myanmar – Tayland	81,29
Myanmar – Tayland	50,46	Myanmar - Tayland	91,45	Hindistan – BAE	61,99
Kazakistan – Almanya	47,69	Hindistan – ABD	88,67	Somali – Kenya	55,30
Porto Riko - ABD	47,33	Romanya - İspanya	73,24	Romanya – İtalya	53,78
Hindistan - BAE	45,76	Romanya – İtalya	72,81	Çin – Kore	48,05
Çin - ABD	45,59	Bangladeş - Suudi Arabistan	72,75	Kamboçya – Tayland	46,20
Vietnam - ABD	43,97	Bangladeş - BAE	72,12	Polonya – İngiltere	46,15

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

Karşılıklı iki ülke arasında gerçekleşme açısından bakıldığında da, 1990-2013 yılları arasında önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. 1990-2000 döneminde yedi göç koridorunda hedef gelişmiş ülkelerdir ki Kuzey ülkeleri olarak adlandırılır ve ABD bu göç koridorlarının beşinde hedef ülke durumundadır. Bu dönemde üç göç koridoru Güney ülkeleri olarak bilinen gelişmekte olan ülkeler, sadece bir koridorda Kuzey ülkeleri arasında gerçekleşmiştir (Tablo 11).

2000-2010 döneminde ise göç koridorundan beşinde Güney, diğer beşinde Kuzey ülkeleri arasında olmuştur. Doğu Avrupa ülkelerinden gelen uluslararası göçmenler için İtalya ve İspanya ana hedef ülkeler durumuna gelmişlerdir. Bu dönemde ABD üç göç koridorunda hedef ülke durumundadır. Ayrıca, bu koridorların beşi Asya ülkeleri, ikisi Avrupa ülkeleri arasında ve diğer üçü ise Güney ülkelerinden ABD'ye gerçekleşmiştir (Tablo 11).

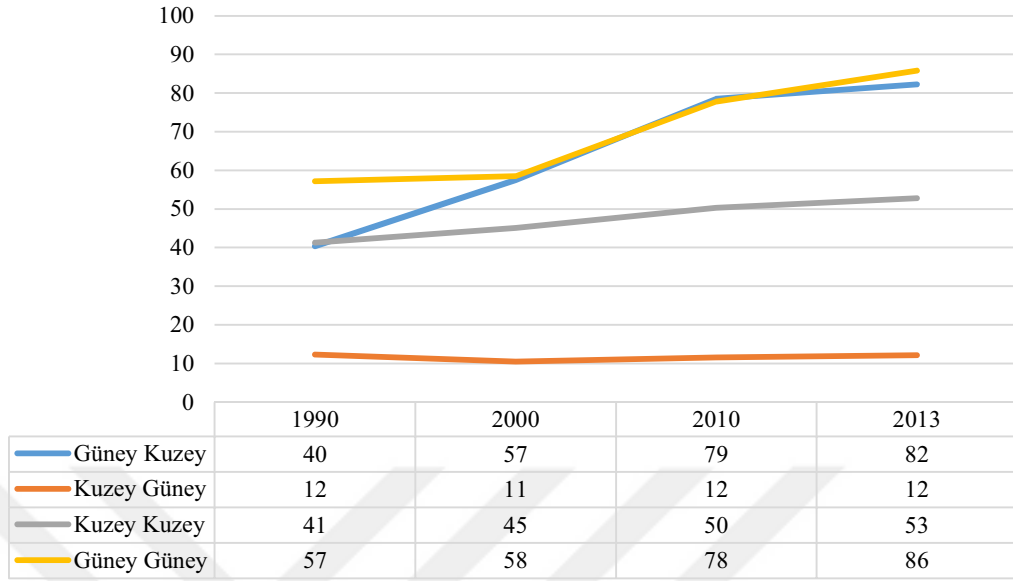
2010-2013 dönemi diğer dönemlere göre önemli ölçüde değişmiş ve ikisi Avrupa içinde olmak üzere üç göç koridorunda hedef Kuzey ülkeleri olmuştur. Diğer yedi göç koridorunda Güney ülkeleri hedef ülke konumuna gelmiştir. Bu göç koridorlarından sadece biri Güney ülkesinden (Meksika) Kuzey ülkesine (ABD) doğrudur. Güneyin hedef ülke olduğu göç koridorlarından ikisi Afrika ülkeleri arasında gerçekleşmiş ve bu iki göç koridorunun yaşandığı bölgede göçmenlerin büyük bir çoğunluğunu mülteciler oluşturmuştur (Sudan-Güney Sudan, Somali-Kenya). Diğer beş göç koridoru Asya ülkeleri arasındadır (Tablo 11).

Göç yollarında 1990-2000 yılları arasında yıllık yaklaşık 790 bin birey göç etmiş, bu sayı dünyadaki göçmenlerin %40'ını oluşturmuştur. 2000-2010 yılları arasında ise yaklaşık 1.120.000'e yükselmiş olmasına rağmen toplam göçmenlerin %24'ünün temsil etmiştir. Bu sayı 2010-2013 yılları arasında da toplam göçmenlerin %27'sini kapsayan 980 bin civarında olmuştur (Tablo 11).

1990 yılında Kuzeyde yaklaşık 40 milyon göçmen Güney ülkelerinden biri doğumluyken bu sayı 2013 yılında yaklaşık 82 milyona ulaşmıştır. 1990-2013 yılları arasında Kuzey'e yaklaşık 53 milyon göçmen girişi olmuş, bunların %78'i bir Güney ülkesi menşelidir (Şekil 7).

Güney'de göçmen nüfusun büyümesi, Güney ülkeleri arasında göçün artmasından kaynaklanmıştır. 1990-2013 döneminde Güney ülkeleri arasında yaklaşık 29 milyon göç gerçekleşmişken Kuzeyden Güneye göç hemen hemen aynı kalmıştır. Güney'e göç 1990'da 69 milyonken, 2013'de yaklaşık 98 milyona yükselmiş ve Güneyde Kuzeyden gelen göçmenler Güneyli göçmenlerin tamamının %12'sini oluşturmuştur (Şekil 7).

Şekil 7: Güney ile Kuzey Arasında Yıllık Göç, (1990-2013), (Milyon)

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

Güney-Güney göçü bağlamında düzensiz hareketler nedeniyle göçün rakamlara yansıyandan çok daha yüksek olması muhtemeldir. IOM, Kuzey-Güney göçünün son yirmi yılda istikrarlı bir seyir izlediğini, Güney-Güney ve Kuzey-Kuzey göçünün hemen hemen üçte bir oranında arttığını ve Güney-Kuzey göçünün ise bu süre içinde iki katına çıktığını²¹⁵ belirtmiştir.

3.2 KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜNÜN ÇEŞİTLİLİĞİ

Ülkelerin, sınırlarını daha sıkı kontrol altına alma çabaları, göç için yasal yolların azalmıştır. Ancak hedef ülkelerde yabancı işgücüne duyulan ihtiyaç gibi birçok neden göçü her zamankinden daha karmaşık hale getirmiş ve çeşitliliğini artırmıştır. Tarih göstermiştir ki göç türleri çeşitlidir. İster yasal yollarla isterse yasadışı yollarla olsun yabancı bir ülkeye giden göçmenler zaman içerisinde işgücüne katılma

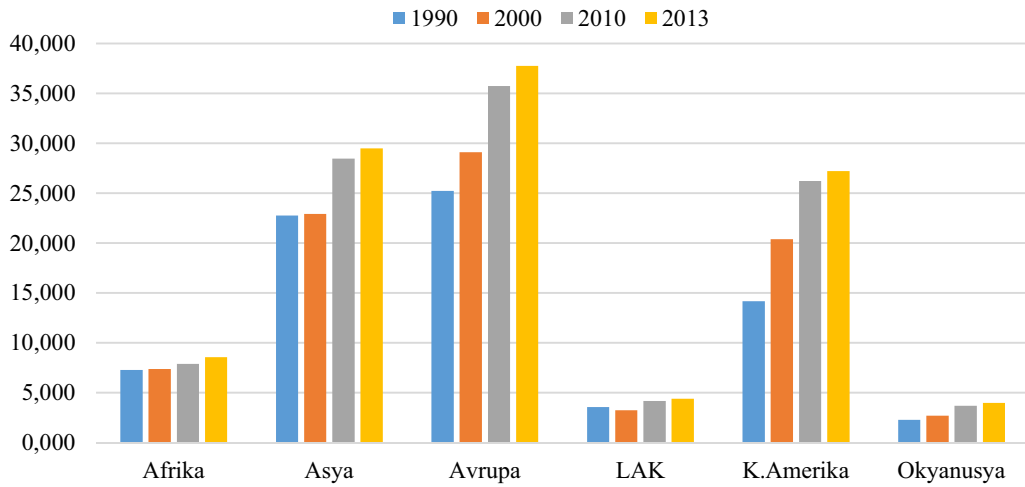
²¹⁵ IOM, 2013, s.56.

gereksinimi duyarlar ve kaçak işgücünün konusu olurlar. Bu kısımda işgücünün çeşitliliği kadınlar, geçici olanlar, sığınmacılar ve mülteciler bağlamında incelenecektir.

3.2.1 Kadınların Göçü

İşgücü göçü ve mülteci hareketlerinin çoğunun erkek egemenliğinde olduğuna dair genel kanı mevcuttur. Bununla birlikte esasen kadınların işgücü göçü kapsamında göç eden erkekleri izleyerek veya göç eden erkeklere eşlik ederek bu sürece dâhil olduğuna düşünülmektedir²¹⁶. Fakat bu genel yargılara rağmen kadınlar için küresel göç oranı sayısal açıdan 1960 yılından buyana hep yüksek olduğu görülmektedir²¹⁷. Denebilir ki sanayileşmenin ilk dönemlerinde görülen göçteki erkek egemenliği, gelişen şartlar ve dönüşen kapitalist sistem içerisinde giderek kadınların lehine gelişmiş²¹⁸ ve çağdaş göçlerde özellikle kadınların görünürlüğü artmıştır²¹⁹.

Şekil 8: Ana Bölgelere Göre Kadın Göçmen Tahminleri, (1990-2013), Milyon

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

216 Toksöz, s.83.

217 ILO, Approach; s.26.

218 IOM, 2008, s.184.

219 Castles ve Miller, s.12.

Göç konusunda kadınların daha aktif hale gelmeleri, küresel bir eğilim olmasına rağmen bölgesel olarak farklı hıza ve yoğunluğa sahiptir²²⁰. 1990 yılında Avrupa ve Kuzey Amerika’da kadın göçmenler erkek göçmenlerden daha fazladır. 2000 yılından sonra ise Afrika ve Asya haricindeki diğer dört ana bölgede kadınlar erkeklerden daha fazla göç etme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. 1990-2013 arasında Asya’da kadınların göç etme oranı azalarak %45’den %41’e gerilemiştir. Afrika’da ise 2000 yılında hafif bir yükselme olmasına rağmen 2010 ve 2013 yıllarında gerileyerek %45 seviyelerine gelmiştir. En fazla kadın göçmen Avrupa’da yaşamaktadır, Avrupa’yı Asya ve Amerika takip etmiştir. 2013 yılında Avrupa’da yaklaşık 38 milyon, Asya’da 29,5 milyon ve Amerika’da 27 milyon kadın göçmen vardır. Bu üç bölge dünya genelinde kadın göçmenlerin %85’ine ev sahipliği yapmaktadır (Şekil 8).

Günümüzde daha fazla kadın erkeklere bağımlı olmadan, korunma, barınma ve iş arayışı nedenleriyle hem ülke içerisinde hem de ulusal sınırların dışında bağımsız hareket etmektedirler²²¹. Burada menşe ülkelerdeki gelişmeler önemli bir etkidir. Menşe ülkesinde kadınların daha eğitilmiş hale gelmeleri işgücü piyasasına daha fazla dâhil olmalarını beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan yapısal uyum politikaları nedeniyle erkeklerin işlerini kaybetmeleri, ülkelerde yaşanan ekonomik krizler ve aile gelirinin azalması, kadınları aile bütçesine destek olmak amacıyla işgücü piyasasına katılmak²²² zorunda bırakmıştır. Hem ulusal sınırlar içerisinde hem de ulusal sınırları aşarak²²³ göçe teşvik etmiştir.

Bununla birlikte gelişmiş hedef ülkelerde kadınların işgücü piyasasına katılma oranının yüksek olması ve nüfusun yaşlanması, kadınlar tarafından yürütülen ev ve bakım hizmetleri için kadın işgücüne talebi arttırmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde yükselen refah seviyesi²²⁴ kadınları göçe teşvik eden bir faktör olmuştur. Yaşanan bu ve benzeri gelişmeler göçmen kadınların sorunlarını, ihtiyaçlarını ve beklentilerini

220 OSCE, **Guide on Gender-Sensitive Labour Migration Policies**, Organization for Security and Co-operation in Europe, Vienna, 2009, s.14.

221 ILO, Approach; s.26.

222 Tijen Erdut, “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, **Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Birleşik Metal-İş Sendikası Yayını, Sayı; 2005/3, İstanbul, 2005, <http://www.calismatoplum.org/sayi6/makale%201.pdf>, (09.02.2012), s.33.

223 IOM, 2008, s.184.

224 ILO, Approach, s.28.

önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu nedenle göçün kadınsılaşmasına daha geniş bir bakış açısıyla yaklaşılmalıdır²²⁵.

Dünya genelinde 1990 yılında kadın göçmenlerin sayısı 75,3 milyon civarındayken 2013 yılında % 47 artarak 111,2 milyona yükselmiştir. Gelişmiş ülkelerde 1990 yılında kadın göçmenlerin oranı % 59.92'iken, 2013 yılında bu oran %62.91 seviyesine yükselmiştir (Tablo 12).

Tablo 12: Dünyada ve Bölgelerin Gelişmişlik Düzeyine Göre Kadın Göçmenler, (1990-2013), (Milyon)

	1990	2000	2010	2013
Dünya	75,306	85,726	106,148	111,194
Gelişmiş Bölgeler	42,118	52,945	66,768	69,958
Gelişmekte Olan Bölgeler	33,188	32,781	39,380	41,236

Kaynak: United Nations, Population Division, Department of Economic and Social Affairs (2013). Trends in International Migrant Stock: The 2013 Revision-Migrants by Destination and Origin, http://esa.un.org/unmigration/TIMSO2013/data/subsheets/UN_MigrantStockByOriginAndDestination_2013T1.xls, (02.01.2014).

Günümüzde daha fazla kadın göç etme eğilimindedir ve hedef ülkelerde kadın-egemen sektörlerde ki işler için talep giderek artmaktadır²²⁶. Göç kararı alma aşamasında kadınların erkeklere göre daha farklı nedenleri vardır. Bu nedenler arasında menşe ülkelerinde kadınlara uygulanan istihdam ayrımcılığı, gelir eşitsizliği, kadınlar arasında işsizlik oranının erkeklere göre yüksek olması, kadınlara yönelik kısıtlayıcı politikalar, kadına karşı şiddet, ataerkil geleneklerden dolayı kadınların ekonomik bağımlılığı ve sosyal sınırlamalar, kadınların küçük yaşta aile kurmaya zorlanmaları, kadının aile içindeki rolü ve konumu, hedef ülkelerin göçmen kadın işgücüne artan talepleri²²⁷, hedef ülkelerin demokratik açıdan daha gelişmiş durumları, menşe ülkelerinde kadın olmalarından kaynaklanan olumsuzlukların ortadan kalkacağına dair inanış sayılabilir.

225 Caritas, **The Female Face of Migration; Advocacy and Best Practices for Women Who Migrate and The Families They Leave Behind**, Caritas Internationalis Working Document, Vatikan, 2012, s.4.

226 OSCE, s.14.

227 Caritas, s.6.

Ancak unutulmamalıdır ki kadınları menşe ülkelerinde olduğu gibi göç etmek istedikleri hedef ülkelerde de benzer zorluklar beklemektedir. Bunların dışında göçmen işçi kadınlar erkek göçmenlere göre kadın olmalarından, yerli kadınlara göre göçmen olmalarından ve vasıfları açısından vasıflı erkek göçmenlere göre dezavantajlı durumdadırlar. Birçok sanayi ülkesinde kadın göçmen işçiler korunmasız, esnek şartlarda işgücünü arz etmek zorunda kalmakta ve rekabet edebilmek için düşük ücretle çalışmaya razı olmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek kadınlar açısından göç ise sadece işsizlikten ve düşük ücretten kaçışta bir araç olarak değil aynı zamanda mesleklerini uygulama açısından daha özgür ve kişisel tatmin açısından daha iyi imkân²²⁸ bulmak anlamına gelebilmektedir. Değinilen nedenlerle göçte kadınların sayısında ki yüksek oranların devam edeceği öngörülebilir.

3.2.2 Geçici İşgücü Göçü

Göç konusunda diğer bir gelişme de kalıcı işgücü göçünden farklı olarak giderek artan geçici işgücü göç programlarıdır²²⁹. Geçici işgücü göçü değişiminden, göçmenin elde etmeyi amaçladığı hedefine ulaştıktan sonra menşe ülkesine döneceği anlaşılmaktadır. Burada kalıcı olmama eğilimi söz konusudur. İçerisinde stajyerleri, tatilde veya sezonluk olarak çalışanları, uluslararası şirketlerin kendi içinde yaptığı yer değiştirmeleri barındırmaktadır.

Ekonomik kriz nedeniyle gücü azalmasına rağmen işgücü göçü önemini korumaktadır. Veri eksikliği veya standart bir veri tabanının olmaması bu alanda da kendini göstermiştir. Bu nedenle sadece standart verileri olan OECD ülkelerinde açısından bir değerlendirme yapılabilir.

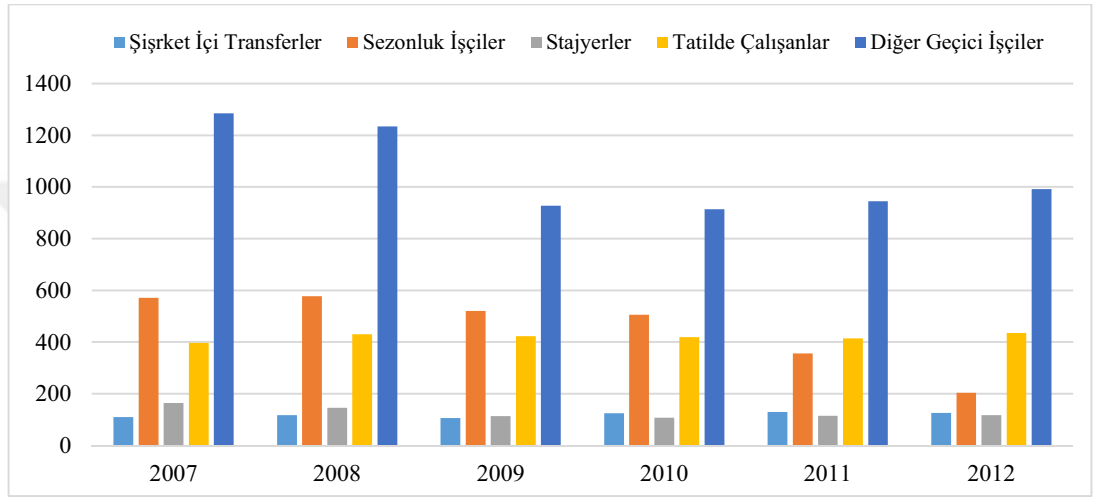
Standart verileri olan tüm OECD ülkelerinde 2007 yılından sonra geçici işgücü göçünde yaklaşık %25 azalma olduğu görülmektedir. OECD ülkeleri için pik yılları 2007 ve 2008 olmuştur ve bu yıllarda yaklaşık 2,5 milyon uluslararası geçici işgücü göçü gerçekleşmiştir. Geçici işgücü göçünün yaklaşık %40'ını oluşturan tatilde çalışanlar ve sezonluk işçiler en geniş kitleyi oluşturmaktadır. 2010 ve 2011 yıllarında şirket içi transferlerde de artış yaşandığı görülmektedir. 2011 yılında 356 bin stajyer

228 Toksöz, s.86.

229 ILO, Approach, s.28.

geçici işgücü konumundayken bu sayı 2012 yılında %42 azalarak 203 bine gerilemiştir. 2007 – 2012 dönemi içinde şirket içi transferler dışında tüm kategorilerde azalma olmuştur (Şekil 9). 2011 yılında geçici işgücü göçünde yaşanan düşüş büyük ölçüde Almanya’da istatistiklere dâhil edilmeyen mevsimlik göçmen işçilerden kaynaklanmaktadır²³⁰.

Şekil 9; Geçici İşgücü Göçü, (2007-2012), (Bin)

Not: Çek Cumhuriyeti dışında standart verileri olan tüm ülkeleri kapsamaktadır.

Kaynak: OECD International Migration Database. <http://dx.doi.org/10.1787/888933157785>, (02.02.2015)

Rusya Federasyonu’nda (2 milyon) geçici göçmen işçi sayısı OECD ülkelerinden (1,963 milyon) biraz fazladır. Rusya Federasyonunda 2010 yılında vize muafiyeti olan ülke vatandaşlarına tanınan çalışma hakkı geçici işçi sayısında artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir. 2011 yılında bu istisnanın daha yaygın olarak kullanılması sonucunda kayda değer bir yükselişin yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu istisna dışında standart geçici göçmen işçi programı yaklaşık 1,1 milyon yabancıyı kapsamaktadır. Rusya Federasyonu dışındaki diğer geçici göçmen işçi programları Almanya’daki Sezonluk İşçi Programı ve Avustralya’daki Tatilde Çalışma programıdır ve yaklaşık yıllık 200 bin göçmeni kapsamaktadır (Tablo 13).

230 OECD, 2013 s.26.

Tablo 13: Avustralya, Almanya ve Rusya Federasyonu'nda Büyük Geçici İşgücü Göçü Programları, (2006-2011), (Bin)

Ülke	Program	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Avustralya	Tatilde Çalışma	114	135	154	188	176	185
Almanya	Sezonluk İşçiler	303	300	285	295	297	168
Rusya Federasyonu	Lisanslı İşçiler	-	-	-	-	157	862
	Geçici İşgücü Göçü	-	1185	1321	1010	1103	1140

Kaynak: OECD International Migration Database. <http://dx.doi.org/10.1787/888932823358>, (02.02.2015)

Not: Rusya Federasyonunda Lisanslı İşçiler vize muafiyeti olan ülkelere gelerek bir aylık vergiden muaf olarak kalma ve çalışma hakkını elde eden işçilerdir.

Geçici işgücü göçü programlarının yaygın hale gelmesinde hedef ve menşee ülkeler, göçmen işçilerin kendileri ve tüm taraflar için yararlı olacağı düşüncesi önemli bir nedendir. Geçici işgücü göçü hedef ülkelerde işgücü sıkıntısı giderebileceği gibi kalıcı göç kaynaklı bazı zorluklardan kaçınarak küreselleşen ekonomide rekabet etme kapasitesini arttırabileceği düşüncesi yaygındır.

Menşee ülkeler, göçmen gelirlerinin transferi ve geri dönen göçmenlerin bilgi ve becerilerinden yararlanabilme olanağına sahip olurlar. Aynı zamanda menşee ülkelerinde yaşanan işsizliği azaltacağı, olumsuz çalışma koşullarını ve düşük geliri dengeleyebileceği düşünülmektedir. Göç eden bireyler ise hedef ülkelerde kazanılan eğitim ve mesleki ilerleme sayesinde daha fazla kazanım elde edebilme olanağına sahip olabileceklerdir.

Bu açıdan geçici işgücü göçü bir tehditten daha ziyade menşee ve hedef ülkelerin her ikisinin gelişimi için bir fırsat olarak görülebilecektir. Ülkeler arasında işgücü fazlası ve açığının dengelenmesinde esnek bir yol olabileceği, işgücü piyasalarına yasal olarak erişimin sağlanmasıyla göçmenlerin özellikle kadınların temel haklarının korunması ve göçmenlerin güvence altına alınmasıyla karşılıklı faydaları maksimize etmede anahtar olabileceği iddia edilmiştir²³¹.

231 ILO, Approach, s.30.

3.2.3 Mülteci ve Sığınmacılar

Mülteci terimi genellikle göçe zorlanan bireyleri ifade etmek için kullanılmasına rağmen, aslında birçoğu mülteci hukuku tarafından belirlenen kısıtlara uymamaktadır. Yasal yolların kapalı olduğu bir ülkeye yerleşmek ve işgücü piyasasına erişmek için alternatif araçların yokluğunda birincil veya tek resmi mekanizma iltica sistemi²³² olarak görülür.

Sığınmacılar ise uluslararası sınırlar içinde koruma arayışında olan ancak mülteci statüleri henüz karara bağlanmamış kişilerdir. Sığınmacılar, statülerinin belirlenmesi ve karara bağlanma prosedürü yıllar aldığından uzun süre belirsizlik içinde beklerler²³³. İşlemlerin uzaması sığınmacılar için birçok olumsuzluğu beraberinde getirir. Zira bu süre zarfında temel ihtiyaçlarını giderebilmek için çalışma hakkı elde edememelerinden dolayı kaçak işgücünün kaynağı olurlar.

Tablo 14: Dünya Geneline Mültecilerin Sayısı, (2015 Ortası)

Menşe	Mülteciler	Mülteci Benzeri Durumunda Olanlar	Toplam
Afrika	4.419.845	73.294	4.493.139
Asya	7.853.396	324.984	8.178.380
L.A.K	84.664	251.888	336.552
Avrupa	1.625.002	1.212	1.626.214
Okyanusya	42.382	4.581	46.963
Kuzey Amerika	416,385	-	416.385
Toplam	14.441.674	655.959	15.097.633

Kaynak: UNHCR, Mid-Year Trends 2015, s.19,
https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2015/2015-midyear-trends-report/2015-12-18_MYT_web.pdf, (11.05.2016).

2012 yılında yaklaşık 10,5 milyon mülteci vardır. Bunların yaklaşık %55'ine karşılık gelen 5,7 milyonu Asya kökenlidir. Asya'yı yaklaşık 3,7 milyon mülteci ile Afrika takip etmektedir. Kuzey Amerika ve Okyanusya kökenli mültecilerin sayısı

232 IOM, 2008, s. 206.

233 Castles ve Miller, s. 188-189.

oldukça düşüktür. Avrupa ve LAK menşeli mülteciler ise dünya genelindeki mültecilerin yaklaşık %4,5'ini oluşturmaktadır²³⁴.

2013 yılında OECD üyesi ülkeler içinde en çok sığınmacı barındıran ülke Almanya'dır (109.580). Almanya'yı ABD (68.240), Fransa (60.230), İsveç (54.240) ve Türkiye (44.810) takip etmektedir. Bu beş ülkedeki sığınmacılar Almanya'da Rusya Federasyonu, Sırbistan (Kosova), Suriye kökenli, ABD'de Çin, Meksika, Salvador kökenli, Fransa'da Sırbistan (Kosova), Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Arnavutluk kökenli, İsveç'te Suriye, Eritre, Somali kökenli ve Türkiye'de İran, Afganistan ve Irak kökenlidir²³⁵.

2015 ortalarında ise mülteci sayısı 2012 verilerine göre yaklaşık %43 artarak 15 milyon seviyesine ulaşmıştır. Artışta Suriye krizi önemlidir. Ancak bu krizin yanı sıra, Afganistan, Burundi, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Mali, Somali, Güney Sudan ve Ukrayna'da çatışmaların başlaması, süregelen olaylar veya durumun kötüleşmesi yükseliş trendine katkıda bulunmuştur²³⁶. Gözlenen bu eğilimlerin bir sonucu olarak, 2015 yılı itibarıyla Asya'nın yine en yüksek mülteci barındıran bölge konumunda olduğu görülmektedir. Asya'yı, Afrika yaklaşık 4,5 milyon ve Avrupa 1,6 milyon mülteci ile takip etmektedir. En az mülteci barındıran bölge yaklaşık 46 bin ile Okyanusya'dır (Tablo 14).

Mülteci sayıları son dört yılda önemli ölçüde ve sürekli artmıştır. 2010 yılında 10,4 milyon olan mülteci sayısı 2015 yılında son 20 yılın en yüksek seviyesine ulaşmıştır²³⁷. 2012 yılında mültecinin yaklaşık 3,5 milyonu Asya ve Pasifik bölgesinde ikamet etmektedir ve %70'i (yaklaşık 2,5 Milyon) Afganistan vatandaşıdır. Sahra Altı Afrika yaklaşık 2,8 milyon mülteciyi barındırır, bunların 1,8 milyonu Somali, Sudan ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti kökenlidir. Yaklaşık 1 milyon Irak ve Suriye kökenli mültecinin yaşadığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 1,6 milyon mülteci ikamet etmektedir²³⁸.

234 UNHCR, **Statistical Yearbook 2012**, United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva, 2013, (2012) s.73.

235 OECD, 2014, s.27.

236 UNHCR, **Mid-Year Trends 2015**, United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva, 2015, (Mid-Year), https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2015/2015-midyear-trends-report/2015-12-18_MYT_web.pdf, (11.05.2016), s.4.

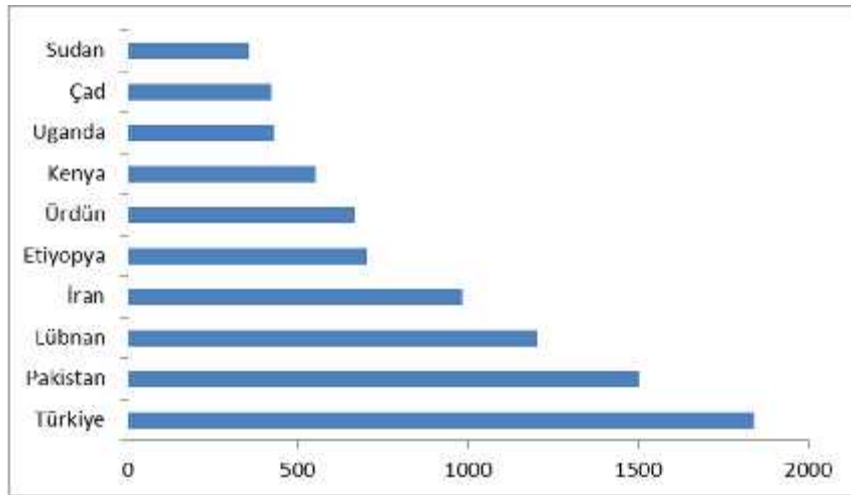
237 A.k. s.4.

238 UNHCR, 2012, s. 23.

2015 yılında mültecilerin yaklaşık 4,2 milyonu Suriye kökenlidir. En fazla Suriyeli mülteci barındıran ülke Türkiye’dir. Türkiye’yi Lübnan ve Ürdün takip etmektedir. İkinci büyük mülteci grup 2012 yılında birinci sırada olan Afganistan’dır ve yaklaşık 2,6 milyon Afganistan vatandaşı mülteci ülkelerinin dışında yaşamaktadır. Üçüncü sıradaki mülteci grubu ise 1,1 milyon ile Somali’dir²³⁹.

En fazla mülteci barındıran 10 ülke dünya genelindeki göçmenlerin yaklaşık %57’ine ev sahipliği yapmaktadır. Bu 10 ülke gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerdir. Türkiye, 2012 yılına kadar mülteci barındıran ana ülkeler arasında ilk 20 ülke arasında değilken, 2015 yılında en fazla mülteci barındıran ülke (1.840.000) konumuna gelmiştir. Bunda Suriye’de yaşanan gelişmelerin etkisi büyük olmuştur. Mültecilerin %98’i Suriye kökenlidir. Pakistan yaklaşık 1,5 milyon mülteci ile en fazla mülteci barındıran ikinci ülkedir. Bunların neredeyse tamamı Afganistan kökenlidir. Pakistan’ı yaklaşık 1,2 milyon mülteciyle Lübnan takip etmektedir ve Türkiye’de olduğu gibi mültecilerin yaklaşık %99’u Suriye kökenlidir. En fazla mülteci barındıran dördüncü ülke İran’dır ve bunların büyük bir çoğunluğu Afganistan kökenlilerdir. Etiyopya’daki mülteciler ise Güney Sudan, Somali ve Eritre kökenliler oluşturmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10: Mültecilerin Barındığı Ana Ülkeler, 2015

Kaynak: UNHCR, Mid-Year Trends 2015, s.7, https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2015/2015-midyear-trends-report/2015-12-18_MYT_web.pdf, (11.05.2016).

239 UNHCR, Mid-Year, ss. 4-6.

Görüleceği gibi mülteci ve sığınmacıların çoğunluğu savaş veya iç karışıklıklar olan, Güney olarak tabir edilen az gelişmiş ülkelerden gelmektedir. Menşe ülkelerinin gelişmişlik düzeyleri nedeniyle mültecilerin çoğu vasıfsız bireylerdir. Sığınılan bölgeler genellikle aynı bölge içinde komşu ülkelerdir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş bu bölgelerde işsizlik, yoksulluk, sosyal güvenlik eksikliği, eşitsiz gelir dağılımı, demokrasilerin tam oturmaması ve yeterli ve güvenli iş eksikliği yaşanmaktadır. Bu ortamda mülteci ve sığınmacıların yasal yollarla işgücü piyasasına katılmaları beklenemez.

3.3 KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇ POLİTİKASI EĞİLİMLERİ

Ülkeler açısından göç, güvenlik ekseninde genellikle bir sorun olarak algılanmış ve birçok ülke bu sorun karşısında kendisini koruma ihtiyacı hissetmiştir. Bu nedenle ortak özelliği kısıtlayıcı olan göç politikaları kendini göstermiştir. Buna rağmen, bir taraftan ülkelerin insani yardım görünümü altında esasen göçmen işgücüne duyduğu ihtiyaç, diğer taraftan kaçak göç ve giderek terörle özdeşleşen istenmeyen ve önlenmesi gereken bir işgücü akıcılığı söz konusudur. Bu ikilem ülkelerin hem özendirici, hem de yasaklayıcı yaklaşımlarını yansıtmaktadır. Bu anlamda, kısıtlayıcı girişimler sınır kontrollerinde ve ülke içinde bir takım tedbirlerde kendini göstermiştir. Bu kısıtlayıcı girişimlerin yanı sıra göç politikaları oluşturulurken ülkeler arasında işbirliğinin kurulması ve bu işbirliğinin artırılması gittikçe önem kazanmıştır.

3.3.1 Sınır Kontrolleri

Yaşanan ekonomik krizler ve yasal giriş alternatiflerinin kademeli olarak azaltılması nedeniyle ülkeler, kendi sınırlarında yasadışı göçmenlerin giderek artan baskısını²⁴⁰ hissetmektedirler. Bu nedenle günümüzde çoğu ülke için kaçak göçün engellenmesinde sınır kontrolleri başvurulacak ilk çare²⁴¹ olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında güvenli bir uluslararası seyahat için yasal girişlerin kontrol altına alınması önceliklidir. Bunun sağlanabilmesi için geçerli ve giderek “güvenilir”

240 OECD, 2013, s.53.

241 Sakr, s.11.

belgeye ve vize sistemine ihtiyaç duyulur. Pasaport ve vizeler bireylerin ulusal sınırlar arasında yasal olarak seyahat etmelerini sağladığı gibi, ülkelerin yararına, dışarıdan gelen bireyin hangi devletin vatandaşı olduğunu tespit etme işlevi görür ve bu bireylerin geri dönme²⁴² niyetlerinin güçlü bir göstergesi olarak algılanır.

Vize sistemi, yabancıların ülkeye kabulünde yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Mevcut vize rejimlerinde çalışma amacı taşıyan girişler de düzenlenmektedir. Ulus devletler, çalışma konusunda vize rejimini geliştirirken kendi işgücü piyasalarının durumlarını göz önüne aldıkları gibi, diğer devletlerin kendi vatandaşlarına tanıdıkları hakları da göz önüne alırlar ve mütekabiliyet ilkesine göre davranırlar.

Vize rejimi, kaçak çalışma konusunda önemli bir ölçüttür. Zira genel olarak ülkelerin vize uygulamalarında katı veya ayrıcalıklı tutumu veya özelde belli ülkelere uygulanan katı veya gevşek yaklaşım, o ülkede yabancıların statülerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle bazı ülkelere yönelik ayrıcalıklı vize politikası kaçak işgücü göçüne adeta davetiye çıkardığı söylenebilir²⁴³. Çünkü hedef ülkesine yabancının kolaylıkla ulaşması, burada kurulan göçmen ağıları sayesinde işgücü piyasasına daha rahat erişmesini de sağlamaktadır.

Birçok ülkede katı vize rejimi uygulanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki aşırı kısıtlayıcı düzenlemeler yasal göçü engellediği²⁴⁴ için bireyleri yasadışı yollara sevk eder. Sahte belgeyle ülkeye sınır kapılarından giriş yapılması veya ülkeye giriş izni verilmeyen yerlerden sınırların geçilmesi gibi yasadışı hareketler, ülkeler tarafından tehdit olarak algılanmaktadır.

Bütün ülkeler yeni tehdit algılamalarına bağlı olarak aşağı yukarı benzer şekillerde sınırlarını muhafaza etmektedirler. Gelişen şartlar ülkeleri etkin ve verimli

242 IOM, "Passport and Visa Systems", **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Volume 3, Geneva 2004, (Visa System), http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v3/V3S01_CM.pdf, (01.04.2013), s.4.

243 Gülay Toksöz, **Türkiye'ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı**, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje Numarası: 2007 0908001, Ankara, 2008, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5317/Microsoft%20Word%20-%205964.pdf?show>, (14.10.2013), s.3.

244 United Nations Development Programme (UNDP), **Human Development Report 2009 Overcoming Barriers: Human Mobility And Development**, United Nations Development Programme, New York, 2009, s.69.

bir sınır yönetim sistemi kurma arayışına itmiş ve bunun için birçok ülke mevcut seçenekleri gözden geçirmiş veya yeni denetleme sistemleri tesis etmeye çalışmıştır.

Sınırlarının korunması, çoğu zaman ya sınır polisleri tarafından ya da askeri birlikler tarafından yapılmıştır. Aynı zamanda sınırların belirlenmesi ve kaçak geçişlerin engellenmesi için fiziki tedbirlerle kuvvetlendirilmiştir. Günümüzde gelişen teknoloji sayesinde hareket ve ısı sensörlü cihazlar, gelişmiş radar sistemleri ve biyometrik bileşenleri de içeren otomatik tanımlama sistemleri²⁴⁵ sınır kontrollerinde kullanılmaya başlanmıştır. Amerika Meksika sınırında benzer şekilde yüksek yoğunluklu aydınlatma, yüksek çelik çit, vücut ısı ve hareket algılama sensörü ve kameralarında dâhil olduğu gelişmiş teknolojik ekipmanlar²⁴⁶ kullanılmaktadır.

Sınır kontrol düzenlemelerinin vasıflı olan göçmenin girişine izin veren bir düzen yarattığı açıktır. Bu aynı zamanda, vasıfsız işgücü akımını engellemeye yönelik önlemlerin sürekli artırılması anlamına da gelmektedir. Ancak vasıfsız işgücünün yasadışı yollardan girişine göz yumulduğu inkâr edilemez bir gerçek²⁴⁷ olarak görülmektedir.

3.3.2 İç Kontroller

Bütün hedef ülkeler, düzensiz göçmenlerin kimliğini belirleme sorunu ile karşı karşıyadır. Bu nedenle sınır kontrolleri dışında belgesiz göçmenleri tespit etmek için iç kontrol mekanizmaları oluşturulmuştur. Oluşturulan bu iç kontroller yaptırımlarla yakından ilişkilidir. Yaptırımlar, işverenler açısından kaçak göçmen işçi istihdam etmeleri durumunda cezalandırılmaları, yabancılar açısından ise sınır dışı edilme anlamına gelmektedir.

Yabancı kaçak işgücü göçünün engellenmesi için işveren yaptırımları ilk olarak 1970’li yıllarda ABD ve Avrupa’da göç politikalarının önemli bir unsuru olarak yürürlüğe konulmuştur. Aynı dönemde işveren yaptırımlarını, belirli şartları yerine getiren yasadışı göçmenlere çalışma ve oturma izni veren yasallaştırma programları

245 IOM, 2008, s.222.

246 Antoine Pécoud ve Paul De Guchteneire, “International Migration, Border Controls and Human Rights: Assessing the Relevance of a Right to Mobility”, **Journal of Borderlands Studies**, Cilt:21, Sayı:1, İlkbahar 2006, http://portal.unesco.org/shs/fr/files/10373/11636721241Borderlands_Article.pdf/Borderlands_Article.pdf, (01.02.2014), s.70.

247 Akpınar, Uluslararası, s.206.

izlemiştir. Bu iki program ile işverenleri cezalandırma korkusuyla caydırmak ve yasadışı göçmen işçilere yasal statü vererek işgücü piyasasında haksız rekabetin önüne geçmek ve kayıt dışı çalışmayı önlemek hedeflenmiştir²⁴⁸.

Yabancı işçi talebinin yapısal olarak yerleştiği ülkelerde, istenmeyen göçmenleri engellenme çabalarını olumsuz etkilenmektedir. Yabancı işçi talep eden işkollarının denetlenmesi kaçak işgücü göçünü engelleme çabalarında öne çıkan bir durumdur²⁴⁹. Bir başka deyişle, tüm idari engellere rağmen istihdam olanakları düzensiz göçü teşvik edici önemli bir rol haline geldiğinde, işyeri denetimleri önemli bir caydırıcı unsur olarak görülür²⁵⁰. İşyeri denetimleri sık sık öngörülen ve zaman zaman uygulanan iç kontrollerdendir. Amacına ulaşması büyük bir çaba ve aynı zamanda yüksek ekonomik ve siyasi maliyet gerektirir²⁵¹.

Planlı ve sistematik bir şekilde yürütülmesi gereken bu tür denetim faaliyetleri, siyasi bir uzlaşmanın sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen nadiren tam anlamıyla uygulanabilmiştir. Denetim için gerekli insan kaynaklarının yetersizliği, ilgili kurumlar arasında uygulama önceliklerindeki farklılıklar²⁵², kurumlar arasındaki koordinasyonun zayıflığı, yapılacak denetimler için yeterli yasal desteğin sağlanamaması, uygulama ölçülerine işverenlerin ve yasadışı işçilerin yavaş adaptasyonu gibi etmenler denetimlerin tam anlamıyla yapılamamasının nedenleri arasındadır²⁵³.

İşyeri denetimleri sonucunda yapılan tespitler işverenlere yaptırımların uygulanmasını beraberinde getirecektir. İşverenlere uygulanan yaptırımlarla kaçak işgücü sömürsünün engellenmesi, düzensiz işgücü göçünün azaltılması²⁵⁴ ve aynı zamanda işverenlerin yasadışı konumda bulunan göçmenleri çalıştırma konusunu engellemek amaçlanmaktadır. İşveren yaptırımları hemen hemen tüm ülkelerde göç politikalarında önemli bir yer tutar ve bu sorunla mücadelede en etkili yöntem olarak görülür²⁵⁵.

248 Castles ve Miller, s.181.

249 Akpınar, Uluslararası, s.206.

250 Sakr, s.12.

251 Pécoud ve De Guchteneire, s.70.

252 Sakr, s.12.

253 Castles ve Miller; s.182.

254 Sakr, s.11.

255 Akpınar, Uluslararası, s.206.

İşyeri denetimleri için gösterilen gayrete, harcanan çabalara ve yüksek maliyetlere rağmen yaşanan zorluklar nedeniyle istenilen sonuçlar elde edilememektedir²⁵⁶. İstenen sonuçların elde edilememesi ve yaptırımların zaman içinde daha az etkili olmasında bazı etkenler tespit edilmiştir. Bunlardan birincisi işgücü maliyeti açısından yerli işçilere oranla yabancıların daha az maliyetli olması, ikincisi işgücü piyasasında taşeron ilişkisinin yükselmesi ve üçüncü olarak misafir işçi programlarının yaygınlaşması ve ayrımcılık karşıtı yasalardır²⁵⁷. Bununla birlikte kaçak işgücü göçünü besleyen ve yönünü belirleyen temel etmenin göçmen işgücüne olan talep²⁵⁸ olduğu unutulmamalıdır.

3.3.3 Uluslararası İşbirliği

Göçün ulusötesi doğası, güvenlik, sosyal politika, politik ve ekonomik istikrar, ticaret, istihdam ve sağlık gibi konulara ilişkisi nedeniyle etkili bir şekilde yönetmek için uluslararası işbirliği ve koordinasyonun güçlendirilmesi gerekmektedir²⁵⁹. Etkili göç yönetimi, sadece devletlerarasında değil aynı zamanda uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör dâhil tüm ilgili paydaşlar arasında işbirliği, diyalog, ülkelerarasında ortaklık ve sorumluluk paylaşımını gerektirir²⁶⁰. Göç yönetimi ve göçün beraberinde getirdiği sorunların çözümü uzun vadede tek başına ulusal önlemlerle üstesinden gelinebilecek bir konu değildir. Bu alanda ulusal kapasitenin güçlendirmesinin işbirliği olmadan etkili bir şekilde yapılamayacağı açıktır.

Uluslararası işbirliğinin ikili, bölgesel ve uluslararası olabilir. Bu işbirliği, devletlerarasında, devletler ve kuruluşlar arasında veya kuruluşların kendi aralarında

256 Pécoud ve De Guchteneire, s.70.

257 Philip Martin, 'Policy Responses to Unauthorized of Irregular Workers', **Intereconomics**, Review of European Economic Policy, Cilt: 39, Sayı: 1,, <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/41810/1/378560255.pdf>, (11.01.2014), s.19.

258 Akpınar, Uluslararası, s.206.

259 Helle Stenum, **Migration Management at The Margins.Transnationalized and Localized Government of Marginalized Migrants in Denmark: Au Pairs And Destitute Eu Citizens**, Aalborg University Press, Scholl for Postgraduate Interdisciplinary Research on Interculturalism and Transnationality (SPIRIT) Doctoral Programme, Tez No: 26, Aalborg, Danimarka, 2011, http://vbn.aau.dk/files/49401323/spirit_phd_series_26.pdf, (11.10.1013), s.14.

260 IOM, "International Cooperation", **Essential of Migration Management**, International Organization For Migration, Cilt: 1, Geneva, 2004, (Cooperation), http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/V1S07_CM.pdf, (01.12.2012), s.7.

oluşabilir. İkili, bölgesel ve uluslararası danışma süreçleri göç yönetiminde işbirliğini geliştirmede ve küresel düzeyde işbirliği sağlamada kilit katkıları vardır²⁶¹.

Göç alanında ülkeler arasında yapılan anlaşmalarda farklı birçok konu düzenlenmektedir. Ülkeler, yasa dışı göç, insan kaçakçılığı ve insan ticaretinin önlenmesi gibi konulara odaklanmıştır. Dünyada yaşanan gelişmeler göçmenleri yasadışı yolları kullanmaya itmektedir. Bu nedenle göçmenlerin ülkeye giriş ve çıkışlarında, ülkede bulundukları süre içerisinde gerekli yardımı yasadışı organizasyonlardan almaktadır. Her ne kadar konumuz bu olmasa da, bu yasadışı organizasyonlar gelişen şartlara göre hem insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı hem de silah ticareti ve uyuşturucu kaçakçılığı yaptıkları bilinmektedir. Ülkeler yukarıda belirtilen konulara odaklanmış olsalar da son dönemde geçici işgücü göçü, sınırların yönetimi ve göçmenlerin geri dönüşlerinin sağlanması gibi konular da bu anlaşmalarda düzenlenmektedir.

İkili işgücü göçü anlaşmaları ilk olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında uygulamaya konulmuştur. Göç akımlarının yönetiminde iki ülke tarafından kullanılan esnek bir politika aracı ve değişen göç eğilimlerine ya da özelliklerine hızlı karşılık vermede yararlı bir yol²⁶² olarak görülmüştür. Bu anlaşmalar ile hedef ülkelerin işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan belirli göçmen gruplarına öncelik tanınır. İşgücünün göç sürecinde kaynak ve hedef ülkelerin sorumlulukları tespit edilir. Göçmenlerin kabul kısıtları ve hangi bölgeye göç edecekleri belirlenir, göçmenlerin hedef ülkede adil ve hakkaniyete uygun muamele göreceği güvence altına alınır ve yıllık kota uygulanıp uygulanmayacağı düzenlenir. İşgücü göçü ikili anlaşmalarının yanı sıra işgücünü ilgilendiren sosyal güvenlik, çifte vergilendirme veya düzensiz göç gibi konularda da ikili anlaşmalar yapılabilir²⁶³.

İnsanların sınır ötesi hareketlerinin daha iyi yönetimi bölgesel ve alt bölgesel organlarının gündeminde üst sıralara taşınmıştır. Belirli bir bölgede bulunan veya belirli bir bölgesel grubun üyesi ülkeler arasında işgücü göçünün düzenlenmesi ve yönetilmesi çabaları giderek daha önem taşımaktadır. Kendi sınırları içinde işçilerin serbest dolaşımı, ortak bir pazarın temel ilkelerin belirlendiği AB, bu konuda büyük

261 IOM, Cooperation, s.7.

262 UN, **World Economic and Social Survey 2004**; International Migration, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2004, (Survey 2004), s.190.

263 IOM, 2008, s.372.

ilerleme kaydetmiştir²⁶⁴. Bölgesel süreçler küresel olanlardan daha verimli olma eğilimindedir, çünkü küçük gruplar halindeki ülkeler göç ve göçmenlik dinamikleriyle daha kolay mücadele edebilir ve işgücü hareketliliğinde işbirliği, politikaların uyumlaştırılması ve serbestleştirilmesi için ortak bir anlayışa ulaşmak daha kolay olmaktadır²⁶⁵. Bölgesel işbirliğiyle içinde bulunulan bölgenin işgücü piyasası dengelenmek istenmekte ve bölge dışından gelecek işgücü göçü karşısında bölge ülkelerinin ortak politikaları kullanılarak sağlanan dengenin bozulmaması hedeflenmektedir.

Her ne kadar araçları sınırlı olsa da geçici işgücü göçünü yerinde yönetmek için sınır ötesi hareketliliğin belirli yönlerini kapsayan kapsamlı küresel anlaşmalar veya uluslararası sözleşmeler vardır. Çok taraflı işbirliği sağlanması için uluslararası kuruluşlar devreye girerek çeşitli sözleşmeler düzenlemiş ve sözleşmeleri imzalayan ülkelerde yaşanan sorunların giderilmesinde ve standartların oluşturulmasında etkin bir rol oynamışlardır. BM, Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ), IOM bu uluslararası kuruluşların en önemlilerindendir. Düzenlenen sözleşmeler ile uluslararası göç konusundaki uluslararası hukuk normları ve araçların oluşturulması hedeflenmiş, göçmenlerin yaşadıkları sorunları ortadan kaldırmak, yerli nüfusla eşit şartlarda yarışabilmelerini sağlayacak ortamı sağlamak amaçlanmıştır. Göçmenlerin istihdamıyla ilgili 97 ve göçmen işçilerin haklarını düzenleyen 143 sayılı UÇÖ sözleşmeleri, BM'nin Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme çok taraflı işbirliği çerçevesinde örnek olarak gösterilebilecek uygulamalardır.

İşgücü yönetiminde ikili anlaşmalar ve bölgesel anlaşmalar ancak çok taraflı anlaşmaların hukuki çerçevesinde düzenlenirse hem ülkeler hem de göçmenler açısından verimli sonuçlar doğurur. Bu nedenle işgücü göçünün düzenlenmesinde en zayıf enstrüman olarak görünen çok taraflı sözleşmeler aslında hem ikili anlaşmalara hem de bölgesel anlaşmalara bir çerçeve belirlemesi açısından önemlidirler.

264 UN, Survey 2004, s.192.

265 IOM, 2008, s.362.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ İLE MÜCADELE EDİLMESİ VE YÖNETİLMESİ

Ülke çıkarlarının korunması amacıyla düzenlenen göç politikaları, ülkelerin yabancılara bakış açısına göre farklılık gösterir. Kimi ülkeler vasıflı yabancıların sisteme dâhil edecek şekilde göç politikasının bir filtre olarak tasarlanması gerektiğini savunurlarken, kimi ülkelerde göç politikasının işgücü piyasasını dengeleme sorunları çözmeğe hizmet edecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini savunurlar. Bunun yanı sıra işgücü arzı fazla olan birçok ülkede de göç politikasıyla, yabancı ülkeye yerleşmek ya da çalışmak için gelenlere karşı kendi vatandaşlarının haklarını ve refahını koruma hedeflenmektedir²⁶⁶.

Özellikle 90'lı yılların ortasından sonra göçmen sayısında artış yaşandığı bilinmekte ve önümüzdeki yıllarda da artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Yaşanan siyasi gelişmeler, küreselleşme ve ekonomik krizler ülkeleri işgücü göçünü kontrol etme ve ülke yararına hizmet etmesi amacına yönelik çeşitli tedbirler almaya itmiştir. Devletler bütünlüklerini korumak için sınır kontrolleri ve göç üzerine düzenlemelerini artırmış, vize politikası, ikamet ve çalışma izinleri bağlamında göç üzerindeki kontrolünü kurmuş ve güçlendirmiştir²⁶⁷.

Göç yönetim ilişkisi göçmenler açısından genellikle giriş, mevzuat, göçmenlerin kabul veya dışlanma durumlarının değerlendirmesi, ulus devlet perspektifinden ise en sık anlamda insan hareketleri ve bunların bileşimini nasıl kontrol edebileceklerinin belirlenmesiyle ilgilidir²⁶⁸. Bir başka deyişle yönetim her iki taraf için mücadele etmeyle eş anlamlı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bölümde genel olarak Türkiye'nin göç politikaları üzerinde durulduktan sonra Türkiye'de kaçak işgücü göçüyle mücadele ve yönetimi konuları ayrıntılı olarak incelenecektir.

266 ILO, **Labour Migration Policy and Management: Training Modules**, International Labour Organization, Bangkok, 2005, s.20.

267 İçduygu ve diğerleri, s.239.

268 Stenum, s.12.

4.1 TÜRKİYE’DE KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ İLE MÜCADELE EDİLMESİ

Türkiye’ye yönelen göç olgusunu genel olarak üç başlık altında inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi ülkelerin yasal mevzuatları çerçevesinde gerçekleşen kayıtlı göç olarak dile getirebileceğimiz düzenli göç, ikincisi mekik göçü, transit göç, yasadışı göç hareketlerini de kapsayan ve daha çok yasadışı ya da kayıt dışı olarak nitelendirilen düzensiz göçtür. Üçüncüsü ise gördükleri zulüm ve baskı sonrasında ülkelerini tek eden mülteci ve sığınmacılardır. Yasal olarak nitelendirilen göçmenlerin de kaçak işgücünü oluşturma potansiyelinden vardır. Bu nedenle kaçak işgücüyle mücadele konusu sadece yasa dışı konumdaki yabancılarla mücadele olarak değerlendirmek eksik olacaktır. Burada Türkiye’de bulunan yabancıların durumu genel olarak incelenecek, çalışma izni alan yabancıları ile ilgili ayrıntılı durum değerlendirilecek ve kaçak işgücü göçüyle mücadelede yasal çerçeve açıklanacaktır.

4.1.1 Türkiye’de Yabancıların Durumu

Türkiye’de yabancıların durumu üç başlık altında incelenecektir. Ülkemiz göç mevzuatına uygun olarak gelen yasal konumdaki yabancılar, ülkeye ister yasal yollarla isterse yasadışı yollarla girmiş olsun yasadışı konumda bulunan yabancılar ve menşee olduğu ülkede yaşanan gelişmelerden dolayı ülkemizde mülteci veya sığınmacı statüsü verilen yabancılar açısından değerlendirme yapılacaktır.

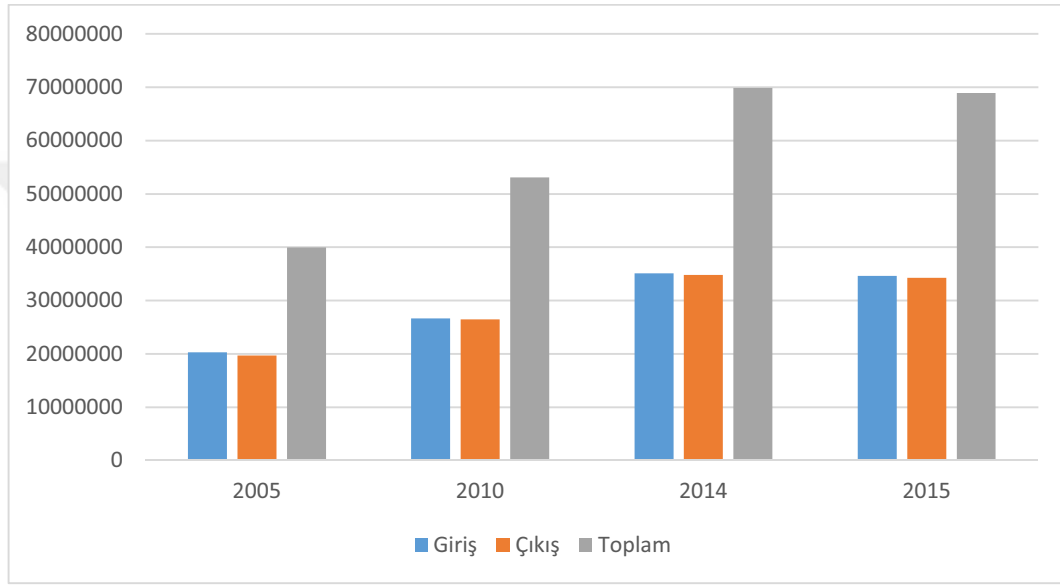
4.1.1.1 Yasal Konumda Bulunan Yabancılar

Bu kategoride bulunan yabancılar ülkemize turizm maksadıyla gelenleri, yaşama, eğitim, çalışma veya aile birleşimi amacıyla gelerek kısa veya uzun süreli ikamet tezkeresi alan yabancıları kapsamaktadır. Özellikle 90’lı yılların ortasından sonra yaşama, çalışma ya da eğitim-öğretim amacıyla Türkiye’ye gelen yabancı sayısında artış yaşandığı bilinmekte ve önümüzdeki yıllarda da artarak devam edeceği tahmin edilmektedir.

2005 yılında yaklaşık 40 milyon yabancı ülkemize yasal yollarla giriş-çıkış yapmışken bu sayı 2010 yılında yaklaşık 53 milyona, 2014 yılında ise yaklaşık 70

milyona yükselmiş ve 2015 yılında da yaklaşık 69 milyon civarında gerçekleşmiştir. 2005 yılından 2015 yılına kadar %72,5 oranında artmıştır. 2005, 2010, 2014 ve 2015 yıllarında ülkemize giriş yapan yabancıların sayısı çıkış yapanların sayısından daha fazla olmuştur (Şekil 11).

Şekil 11: Türkiye'ye Giriş – Çıkış Yapan Yabancılar, (2005, 2010, 2014, 2015), (milyon).

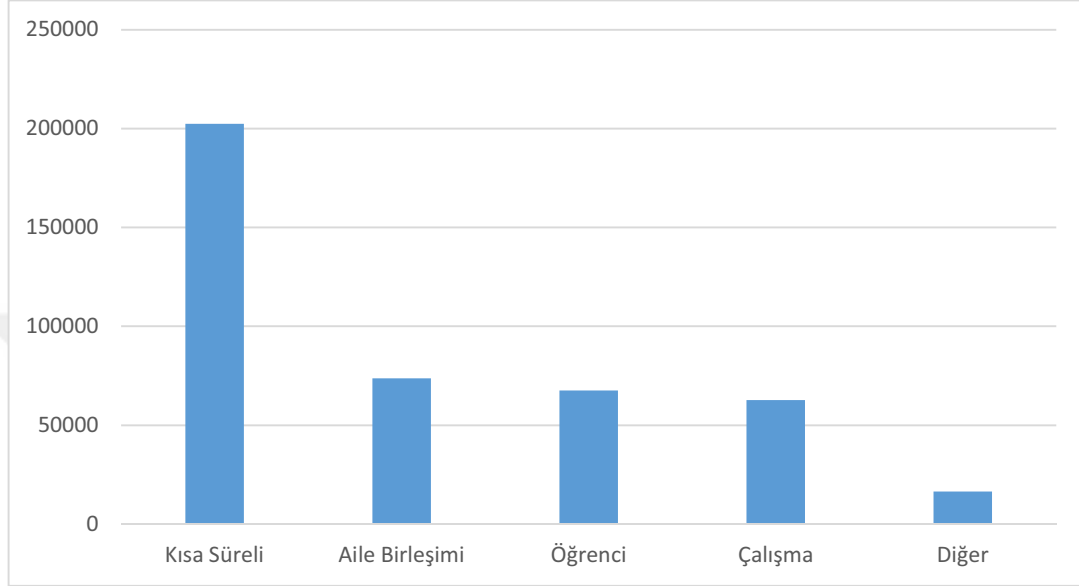
Kaynak: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), http://www.goc.gov.tr/icerik6/giris-cikis_363_378_4708_icerik, Güncelleme Tarihi: 27.05.2016, (01.06.2016).

Ülkemizde yasal durumda olan yabancılara istemeleri halinde vize süresinden daha uzun süre kalmaları için ikamet izni verilebilmektedir. Ana hatlarıyla uzun süreli ve kısa süreli olarak verilen bu ikamet tezkereleri özelde aile birleşimi, eğitim, çalışma ikamet izinleri olarak görülmektedir. Bu kişilerin Türkiye’de kalışı ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde, İçişleri ve Çalışma Bakanlıkları tarafından düzenlenmektedir.

2015 yılı itibarıyla ikamet tezkeresi olarak Türkiye’de yaşayan yabancıların yaklaşık 202 bini kısa süreli ikamet tezkeresi almıştır. Aile birleşimi amacıyla ikamet tezkeresi alan yabancı sayısı yaklaşık 73 bin, Öğrenci ikamet tezkeresi alanların sayısı ise yaklaşık 68 bin civarındadır. Çalışma amaçlı ikamet tezkeresi alan yabancı sayısı yaklaşık 63 bin seviyesinde kalmıştır. Çalışma amaçlı ikamet tezkeresinin toplam içindeki oranı yaklaşık %14.83 seviyesindeyken kısa süreli ikametlerin oranı

%47.86'dır (Şekil 12). Toplam ikamet tezkeresi sahibi yabancı sayısı 2014 yılında 379.804 iken, 2015 yılında da 422.895 kişiye yükselmiştir²⁶⁹.

Şekil 12: Türkiye’de İkamet İzinli Yabancılar, 2015, (bin)

Kaynak: İçişleri Bakanlığı GİGM, http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik, Güncelleme Tarihi: 14.06.2016, (16.06.2016).

Yabancıların ikamet tezkereleriyle ilgili işlemleri 2013 yılı ilk çeyreğine kadar Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) Yabancılar Hudut İltica Daire başkanlığı tarafından yürütmekteyken bu tarihten sonra yeni kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) devredilmiştir. Bununla birlikte Ankara, İstanbul, İzmir ve Samsun gibi büyükşehirlerde Yabancılar Şube Müdürlüğü kapatılmamış, faaliyetlerine yasadışı yabancıların yakalanması ve sınır dışı işlemlerini yürütmeye devam etmektedir.

Yasal konumda bulunan yabancıların şekil 12’de de anlaşılabacağı gibi bir kısmı işgücü piyasasına dâhil olmuşlardır. Yabancıların çalışma izinleri 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (YÇİHK) ile düzenlenmiştir. Kanunda çalışma izni Türkiye’nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmedikçe iş piyasasındaki durum, çalışma hayatındaki gelişmeler, istihdama

269 Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), Göç İstatistikleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik, Güncelleme Tarihi: 14.06.2016, (16.06.2016).

ilişkin sektörel ve ekonomik konjonktür değişiklikleri dikkate alınarak, yabancıya hizmet akdi veya işin süresine göre, belirli bir işyeri veya işletmede ve belirli bir meslekte çalışmak üzere verilmektedir.

Tablo 15: Çalışma İzin Türlerine Göre Yabancıların Dağılımı, (2011-2015)

YILLAR	SÜRELİ ÇALIŞMA İZİNLİ	SÜRESİZ ÇALIŞMA İZİNLİ	BAĞIMSIZ ÇALIŞMA İZİNLİ	TOPLAM
2011	17.318	132	16	17.466
2012	32.190	80	9	32.279
2013	45.725	94	9	45.828
2014	52.206	95	3	52.304
2015	64.426	117	4	64.547

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015.

2014 yılı itibarıyla verilen 52.304 çalışma izninin 36.459'unun ilk müracaat, 15.845'i ise uzatılması için yapılan başvurulardır²⁷⁰. 2015 yılında ise ilk müracaat 44.994, uzatma 19553 olarak gerçekleşmiştir²⁷¹. Tablo 15'de 2011 ila 2015 yılları arasında çalışma izni alan yabancıların çalışma izin türlerine göre sayısal bilgileri verilmiştir. Son 5 yılda çalışma izni alan yabancıların sayısında yaklaşık %369 oranında artış olmuştur. 2011 yılında 17.466 olan sayı 2012 yılında %87 artarak 32.279'a, 2013 yılında 2012 yılına oranla %42 artarak 45.828'e yükselmiştir. 2014 yılında ise bir önceki yıla göre artış %14, 2015 yılında bir önceki yıla göre artış %23 seviyesinde gerçekleşerek 64.547'ye ulaşmıştır. Mevcut çalışma izinlerinin içinde süreli çalışma izni diğerlerine göre bariz bir şekilde yüksektir. Süresiz ve bağımsız çalışma izinleri YÇİHK belirli şartlar oluştuğunda verilen izin türü olduğundan süreli çalışma iznine göre daha düşük olması doğaldır.

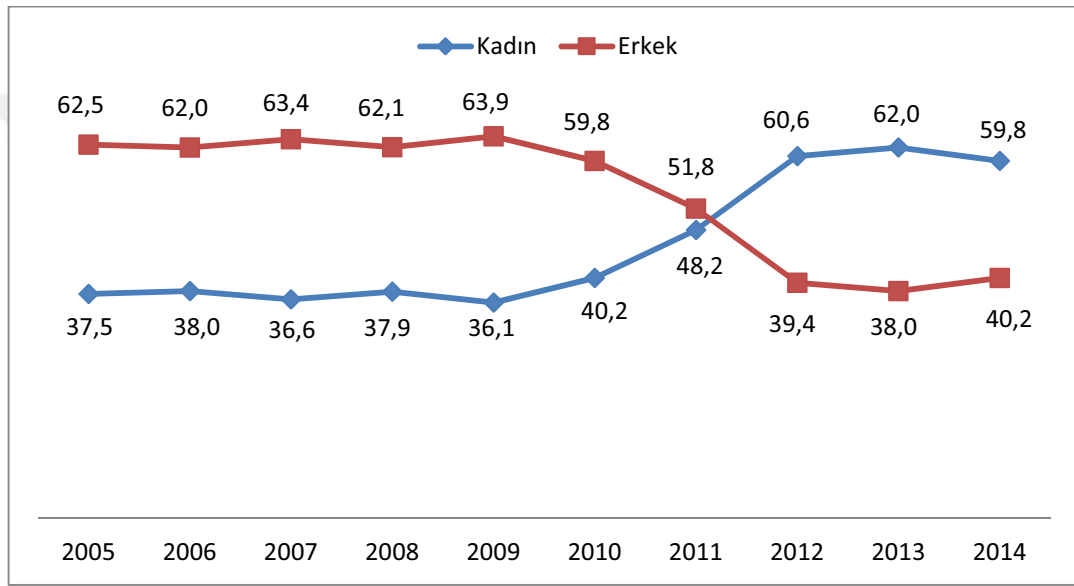
Çalışma hayatına kadınların katılımı ve göçün kadınsallaşması hakkında daha önce bilgiler verilmişti. Dünya genelinde kadınların işgücü piyasasına katılımının artması ülkemizde de görülmektedir. Yabancılar açısından da durum paralellik

270 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2014**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No 18, Ankara, 2015, (2014), s.145.

271 ÇSGB, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No 23, Ankara, 2016, (2015), s.167.

göstermiştir. 2004 yılında 7.300 civarında olan çalışan yabancının yaklaşık 3.000'i kadın iken 2013 yılına gelindiğinde yaklaşık 46.000 çalışan yabancının 29.000'i kadınlar oluşturmuştur. 2011 yılında kadınlar ile erkeklerin arasındaki fark erkeklerin lehine yaklaşık 600 kişi fazladır. 2012 ve 2013 yıllarında ise çalışma izni alan kadınların sayısı erkeklerden yüksek olarak gerçekleşmiştir²⁷².

Şekil 13: Yıllara ve Cinsiyete Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzinlerinin Oransal Dağılımı, (2005-2014)

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri 2014.

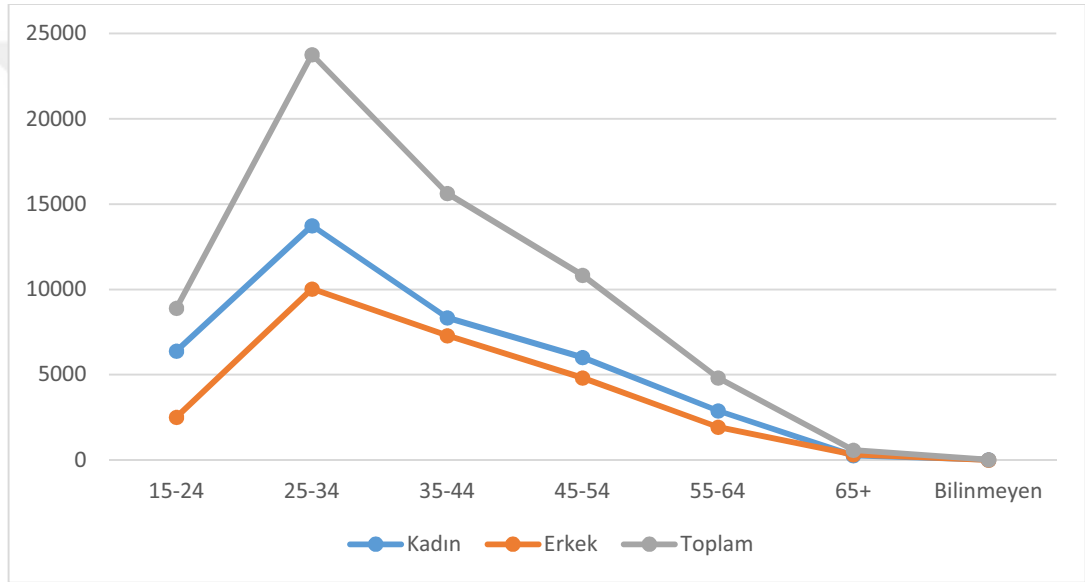
2005 yılında toplam çalışma izni alan yabancıların %62,5'ini erkekler oluşturmuştur. Bu oran 2010 yılına kadar hafif yükselerek devam etmiş, 2010 yılından sonra azalmaya başlamış ve 2013 yılında 20 puan azalarak %38 seviyesine gerilemiştir. 2014 yılında hafif bir yükselişle 40,2 olmuştur. 2011 yılında erkekler ile kadınların arasındaki oran 3,6 puanla erkekler lehine olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılı itibarıyla toplam çalışma izinlerinin % 59,8'ini kadınlar oluşturmuştur. 2015 yılında ise kadınlar %58,3 oranında çalışma izni alarak işgücü piyasasına dâhil olmuşlardır(Şekil 13). Erkeklerde bu oran %41,7 oranında gerçekleşmiştir²⁷³.

272 ÇSGB, 2014, s.195.

273 ÇSGB, 2015, s.149.

2015 yılında çalışma izni alan yabancıların yaş aralıkları dikkate alındığında görülmektedir ki 25-34 yaş aralığı ilk gruptur. Bu yaş aralığında çalışma izni alan 23.768 yabancı toplamın yaklaşık %37'sini oluşturmaktadır. Aynı yaş aralığında kadınlar yaklaşık 13.738 kişi ile bu grup içinde %58 temsil edilmektedir. 15-24 yaş aralığındaki genç yabancılar %14'lük bir kısmı oluşturmaktadır. 25-44 yaş arasında çalışma izni alan yabancılar yaklaşık 39.404 kişidir. Bu sayı 2015 yılında toplamın % 61,04'ünü kapsamaktadır (Şekil 14).

Şekil 14: Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı, 2015.

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015.

Çalışma izni verilen yabancıları eğitim durumları Tablo 16'de gösterilmiştir. 2015 yılı itibarıyla çalışma izni alan yabancıların %38,25'i lise mezunu, %31,09'sı üniversite mezunudur. Okuryazar ve ilkokul mezunu yabancı sayısının diğer eğitim durumlarına göre daha az olduğu görülmektedir. Türkiye'ye genellikle kendisine komşu ülkelerden daha iyi bir yaşam arayışında olanlar, zulümden kaçanlar göç etmektedir. Bunun yanında bulunduğumuz coğrafyada eğitim düzeyi de düşüktür. Eğitim düzeyi düşük olan göçmenlerin işgücü piyasasına erişimi diğerlerine göre daha az olduğu Tablo 16'deki verilerden de açıkça anlaşılmaktadır. Zira okuryazar olanlar ile ilkokul mezunu olanların oranı %8,53 seviyesindedir. Süreli çalışma izninin aksine

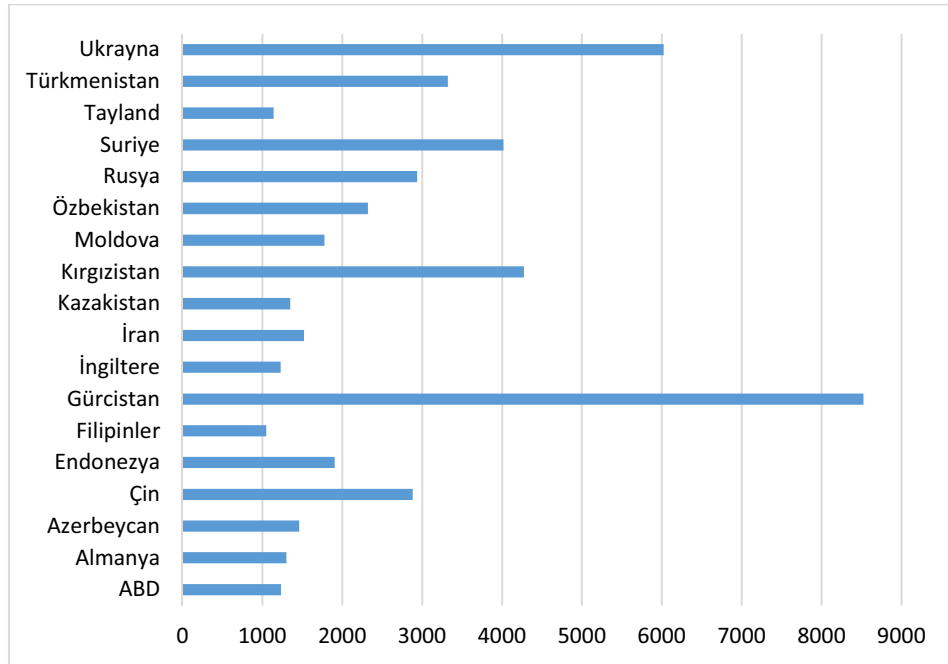
süresiz çalışma izni alanların üniversite mezunları olduğu görülmektedir. Genel tablo içinde süresiz ve bağımsız çalışma izni alanların sayısı çok azdır. Tüm süresiz çalışma izni alanların içinde üniversite mezunları olanların oranı yaklaşık %61,53 civarındadır (Tablo 16).

Tablo 16: Eğitim düzeyine göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı, 2015.

	Sürekli Çalışma İzni	Süresiz Çalışma İzni	Bağımsız Çalışma İzni	Toplam
Okuryazar	3.960	0	0	3.690
İlkokul	1.816	1	0	1.817
Ortaokul	6.131	3	1	6.135
Lise	24.679	14	0	24.693
Yüksek Okul	5.844	9	0	5.853
Üniversite	20.071	72	3	20.146
Yüksek Lisans ve Üstü	1.917	18	0	1.935
Bilinmeyen	8	0	0	8
Toplam	64.426	117	4	64.547

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015.

Şekil 15: Uyruklara Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzin Sayısı*, (2015)

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015,

*Değerlendirme 1000 kişinin üzerinde çalışma izni verilen menşee ülkelere göre yapılmıştır.

Çalışma izni verilen yabancıların menşee ülke açısından baktığımızda 2015 yılında en fazla çalışma izni verilen ülke 8.524 kişi ile Gürcistan vatandaşları görülmektedir. Gürcistan'ı Ukrayna (6.023), Kırgızistan (4.274), Suriye (4.019), Türkmenistan (3.323), Rusya (2.939) ve Çin (2.882) takip etmişlerdir (Şekil 14). 2015 yılında verilen çalışma izinlerinin %50,25'ini Eski Doğu Bloku ülkeleri oluşturmaktadır. 2013 yılında Suriye vatandaşlarından 794'üne çalışma izni verilmiş²⁷⁴, bu sayı 2014 yılında 2.543'e yükseldiği görülmektedir²⁷⁵. Bu sayı 2015 yılında 4.019'dur (Şekil 15).

Tablo 17: Ekonomik Faaliyetlere Göre Yabancılar Verilen Çalışma İzin Sayısı*, (2015)

Ekonomik Faaliyetler (NACE Rev.2 sınıflamasına göre)	Toplam
Ev içi hizmetler	16.825
Konaklama	10.501
Bina dışı yapı inşaatı, bina inşaatı, özel inşaat faaliyetleri	4.900
Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri	3.057
Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	2.849
Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri	2.674
Eğitim	2.672
Spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri	2.016
Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.851
İdare merkezi faaliyetleri, idari danışmanlık faaliyetleri	1.168
Hava yolu taşımacılığı	1.151
Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri	1.121
İnsan sağlığı hizmetleri	1.056

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015.

* 1000 kişinin üzerinde çalışma izni verilen ekonomik faaliyetlere göre hazırlanmıştır.

Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistiki Sınıflaması NACE Rev.2'de belirtilen 21 kısımda sınıflandırılan ekonomik faaliyetlere göre 2015 yılında verilen çalışma izinleri incelendiğinde 99 ayrı ekonomik faaliyette yabancılar çalışma izinlerinin verildiği görülmüştür²⁷⁶. En fazla çalışma izni verilen ekonomik faaliyet olarak 16.825 yabancı ile Ev İçi Hizmetler görülmektedir. Bunu 10.501 yabancıyla

274 ÇSGB, **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2013**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No 17, Ankara, 2014, (2013), s.200.

275 A.k., s.131.

276 ÇSGB, 2015, ss.157-162.

Konaklama, 4.900 yabancıyla Bina Dışı Yapı İnşaatı, Bina İnşaatı, Özel İnşaat Faaliyetleri, 3.057 yabancıyla Yaratıcı Sanatlar takip etmektedir. En fazla çalışma izni verilen ekonomik faaliyetlerin arasında Toptan Ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç), Büro Yönetimi, Büro Destek ve İş Destek, Eğitim, Spor Faaliyetleri, Eğlence ve Dinlence Faaliyetleri, Perakende Ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç), faaliyetleri olduğu görülmektedir (Tablo 17).

4.1.1.2 Düzensiz – Yasadışı Göçmenler

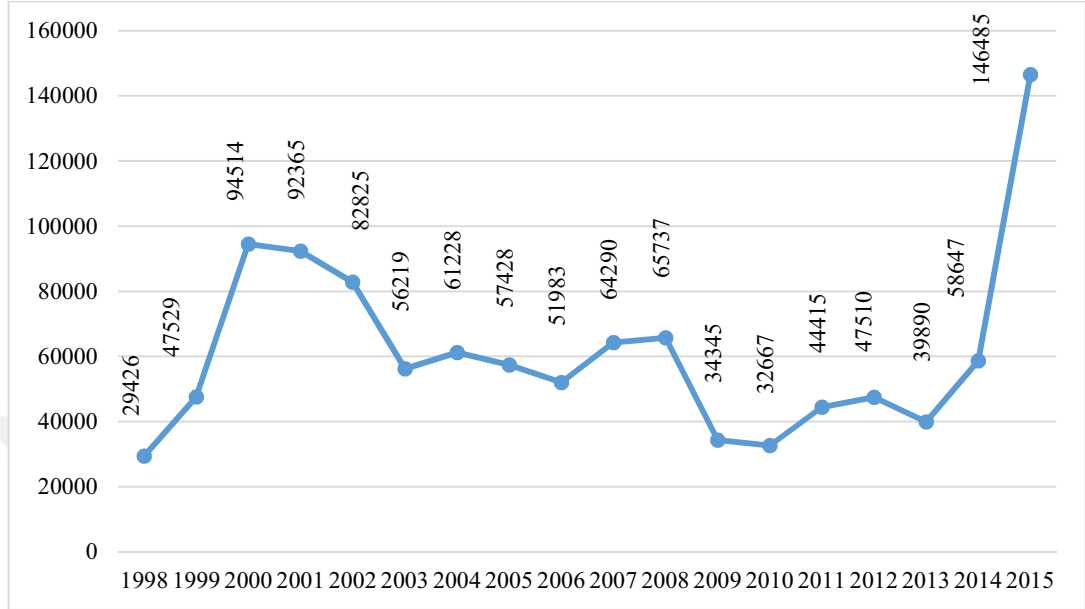
Türkiye'ye açısından düzensiz göç incelendiğinde şu noktalar öne çıkmaktadır. Öncelikle günümüzde Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada artan siyasi belirsizlikler ve çatışmalar bu bölgede yaşayanların daha güvenli ve iyi bir yaşam şartlarını elde edebileceği yerlere gitme arzusunu arttırmıştır. Buna birde ülkemizin jeopolitik konumu da eklendiğinde istikrarsız Doğu ve Güneyden refahın olduğu Kuzeye geçmek isteyenler için ülkemizi çekim merkezi haline getirmiştir. Son yıllarda Avrupa tarafından uygulanan sıkı sınır kontrolleri Avrupa'ya göçü zorlaştırmıştır. Bu nedenle Türkiye gibi Avrupa'nın çevresinde bulunan ülkelere göçmenler yönelmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin komşu ülkelere oranla ekonomik açıdan daha iyi şartlar sunması da ülkemizi çekici hale getirmiştir²⁷⁷.

Yasadışılığı da içinde barındırdığı için gizli bir hareket olan düzensiz göç konusunda kesin verilere ulaşmanın zorluğu ve bu alanda veri eksikliği ülkemiz açısından da geçerlidir. Burada değerlendirilen veriler EGM tarafından yakalanan yasadışı göçmenlere ait verilerdir. Yakalanan göçmenler üç grupta değerlendirebiliriz. Bunlar, Türkiye'yi transit bir ülke olarak kullanmak niyetinde olan düzensiz göçmenler, geçerli belgeleri olmadan yaşamak ve çalışmak için Türkiye'ye gelen düzensiz göçmenler ve ülkeden ayrılması beklenen ancak ülkeden ayrılmayan mültecilik talepleri reddedilmiş sığınmacılardır²⁷⁸.

277 Ahmet İçduygu, **Türkiye'de Kaçak Göç**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın N: 2004-65, İstanbul, 2004, (Türkiye'de), s.27.

278 Ahmet İçduygu ve Damla B. Aksel, **Türkiye'de Düzensiz Göç**, IOM Türkiye Yayını, Ankara, 2012, http://www.turkey.iom.int/documents/IrregularMigration/irregular_migration_turkce.pdf, (01.10.2013), s.21.

Şekil 16: Türkiye’de Yakalanan Yasadışı Göçmenler, (1998 – 2015), (Bin)

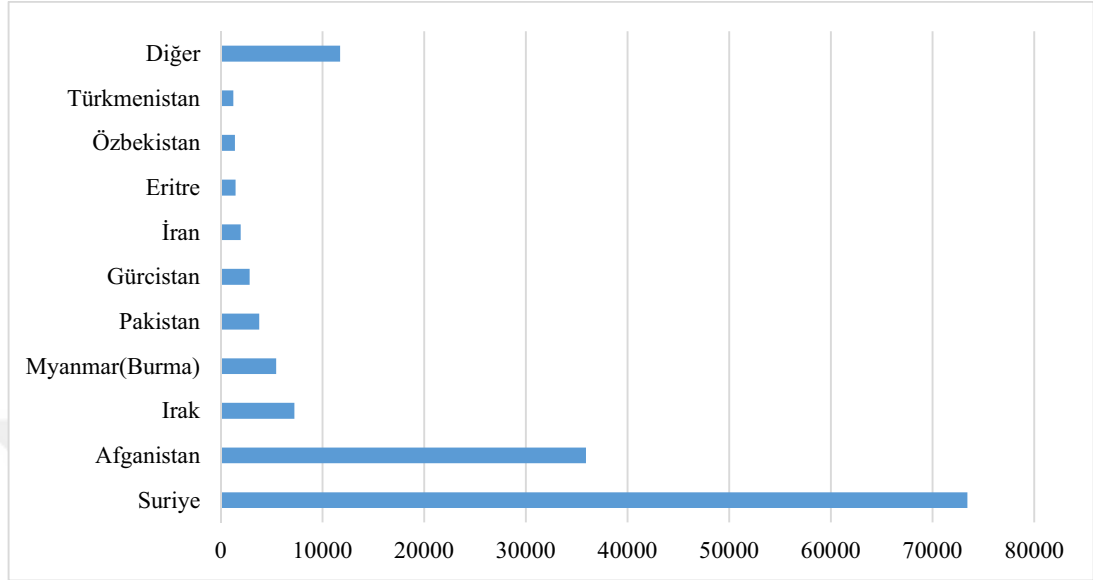

Kaynak: İçişleri Bakanlığı GİGM verileri, http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik, Güncelleme Tarihi; 28.06.2016, (30.06.2016).

Yakalanan düzensiz göçmenlere ilişkin rakamlar incelendiğinde, 90’lı yılların ortalarından 2000’li yılların başlarına kadar önemli bir artış yaşandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra göçmenlerin geldikleri ülkeler ve kişisel özellikleri göz önüne alındığında, Türkiye’ye yönelen düzensiz göç akımının çeşitlendiğini de görmekteyiz²⁷⁹. 1998 yılında yaklaşık 29.426 düzensiz göçmen yakalanmışken 2000 yılında bu sayı yaklaşık olarak 94.514 olmuştur. 1998 ile 2015 yılları arasında kolluk güçleri tarafında yakalanan göçmenlerin sayısı yıllık ortalama 61.500 kişi olarak gerçekleşmiş ve toplamda da 1.107.503’dür. Bu dönem içinde en fazla yasadışı göçmenin 2015 yılında yakalandığı görülmektedir. Yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısının 2013 yılında yaklaşık 40 bin seviyelerine gerilemiş olmasına rağmen 2014 yılında yaklaşık % 47 seviyesinde artarak 58.647’ye, 2015 yılında ise bir önceki yıla göre yaklaşık %150 artarak 146.485 seviyesine çıkmıştır (Şekil 16).

279 İçduygu, Türkiye’de, s.28.

Şekil 17: Yakalanan Düzensiz Göçmenler, İlk 10 Uyrak, (2015)

Kaynak: İçişleri Bakanlığı GİGM verileri, http://www.goc.gov.tr/icerik6/duzensiz-goc_363_378_4710_icerik, Güncelleme Tarihi; 28.06.2016, (30.06.2016).

2015 yılında yakalanan yasadışı göçmenlerin yaklaşık %50,12'si Suriye, %24,52'si Afganistan vatandaşıdır. Toplam yakalananların %85'i savaş ve iç karışıklık yaşanan ülke vatandaşlarıdır (Şekil 17). Yakalananların %3,74'ünü oluşturan Gürcistan, Türkmenistan ve Özbekistan vatandaşlarının kaçak çalıştığı, vize ihlali bulunduğu veya seks işçiliği nedeniyle yakalanarak sınır dışı edildikleri bilinmektedir. Anlaşılabileceği gibi kaçak çalışma nedeniyle yakalananların oranı AB ülkelerine transit geçmek için ülkemize gelenlerin oranının çok altında kalmaktadır. Bunun nedeni ise yeterli kontrollerin yapılmamasıdır. Kaçak çalıştığı tespit edilenlerin neredeyse tamamının güvenlik güçlerinin yaptığı kontrollerde yakalananlar veya yapılan planlı çalışmalarda seks işçisi olarak çalışan insan ticareti mağduru durumunda olanlar olduğu bilinmektedir.

2000'li yılların başından sonra 2014 yılına kadar geçen sürede yakalanan düzensiz göçmenlerin sayılarındaki azalmanın bazı nedenleri olduğu söylenebilir. Bu nedenler arasında 2000'li yıllarda yapılan yasal düzenlemeler ve AB uyum sürecinde göç yönetimi uygulamalarında yapılan uyumlaştırmalar, insan ticareti ve kaçakçılığına karşı düzenlenen ağır cezalar, sınır kontrollerinde daha etkin olunması ve düzensiz

göçü denetim altına almak için katı tedbirlerin uygulanması gösterilebilir. Ülkemizde yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra AB'nin beşinci genişlemesi sürecinde ülkemizi çalışma ve hedef ülke olarak gören eski doğu bloğu ülkelerinin AB'ne üye olmaları ve AB içinde serbestçe seyahat etme olanağını kazanmaları da yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısının azalmasında etkin olduğu söylenebilir. 2015 yılında gözlemlenen artışın nedeni ise Suriye'de yaşanan çatışmalardan kaçan Suriye uyrukluların AB ülkelerine geçme çabalarına hız vermesi sonucudur. Denizlerde yaşanan ölümler nedeniyle kontrollerin artırılması ve Ege sahil kesiminde yaşayan vatandaşların duyarlı davranışları sonucunda yakalamaların arttığını söyleyebiliriz.

4.1.1.3 Mülteciler ve Sığınmacılar

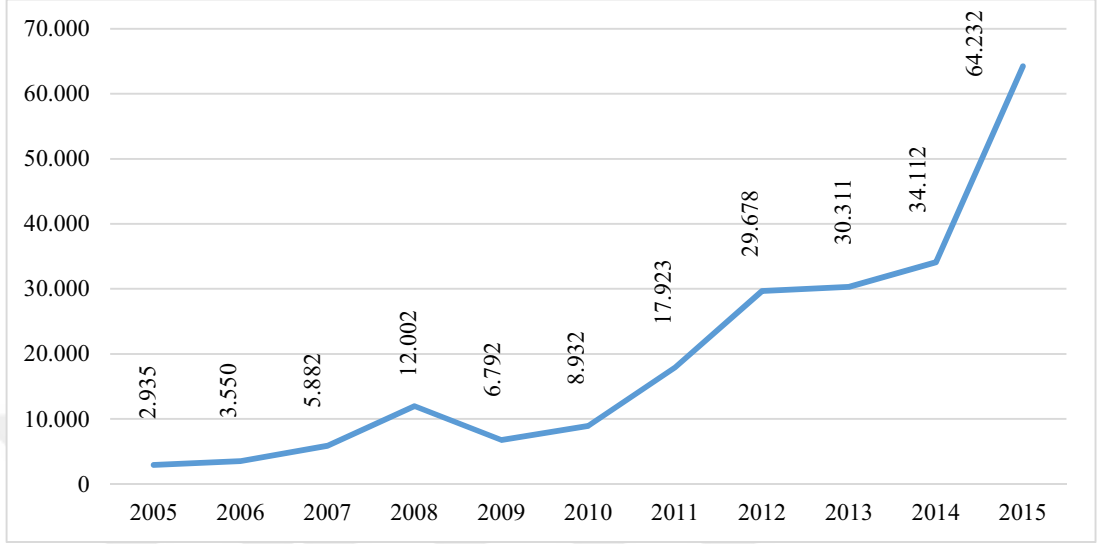
Ülkemiz konumu itibarıyla maalesef sorunlu bir bölgenin tam ortasında bulunmaktadır. 20. yy'ın son çeyreğinde bölgemizde yaşanan İran Devrimi, Körfez Savaşları, Bosna, Kosova ve Afganistan'daki yaşanan çatışmalar binlerce insanı ülkesini terk etmeye zorlamıştır. Son yıllarda özellikle Suriye ve Irak'ta iç çatışma durumu ve Arap baharı etkisiyle Kuzey Afrika'dan büyük oranda mülteci akımlarının yaşanmasında etkili olmuştur. Bunların yanı sıra Somali ve Sudan gibi Afrika'nın daha güneyinde bulunan ülkelerin içinde bulunduğu karışıklık da insanların daha güvenli yerlere yönelmelerine neden olmuştur. Türkiye bu ülkelerden kaçan binlerce sığınmacıya ev sahipliği yapan bir ülke olmuştur²⁸⁰.

Türkiye, 1951 BM CS'ni ve 1967 Ek Protokolünü imzalamış olmasına rağmen koruma taahhüdü yalnızca Avrupa vatandaşları ile sınırlıdır²⁸¹. Bahsi geçen hukuki belgelerin uygulanmasında Türkiye'nin koyduğu coğrafi sınırlama, koruma talep etmek isteyecek çok sayıda insanı kapsam dışında bırakmaktadır. Bu kişileri, Türkiye geçici sığınmacı olarak görmekte ve üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar uluslararası koruma kapsamında sığınmacı statüsü vermektedir.

280 Ahmet İçduygu ve Kristen Biehl, "Türkiye'ye Yönelen Göçün Değişen Yörüngesi", **Kentler ve Göç**, (Der. Akmet İçduyğu), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 388, İstanbul, 2012, s.31.

281 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmenin Onaylanması Hakkında Kanun'un Deklarasyon bölümünün B Bendi; "İşbu Sözleşmenin tahmil ettiği vecibeler bakımından Cumhuriyet Hükümeti, 1 inci maddenin (B) fıkrasındaki "1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hâdiseler" ibaresini, "1 Ocak 1951 den önce Avrupa'da cereyan eden hâdiseler" şeklinde anlamaktadır."

Şekil 18: Uluslararası Koruma Başvuru Sayıları, (2005-2015)

Kaynak: İçişleri Bakanlığı GİGM, http://www.goc.gov.tr/icerik6/uluslararasi-koruma_363_378_4712_icerik, Güncelleme Tarihi; 27.05.2016, (30.06.2016).

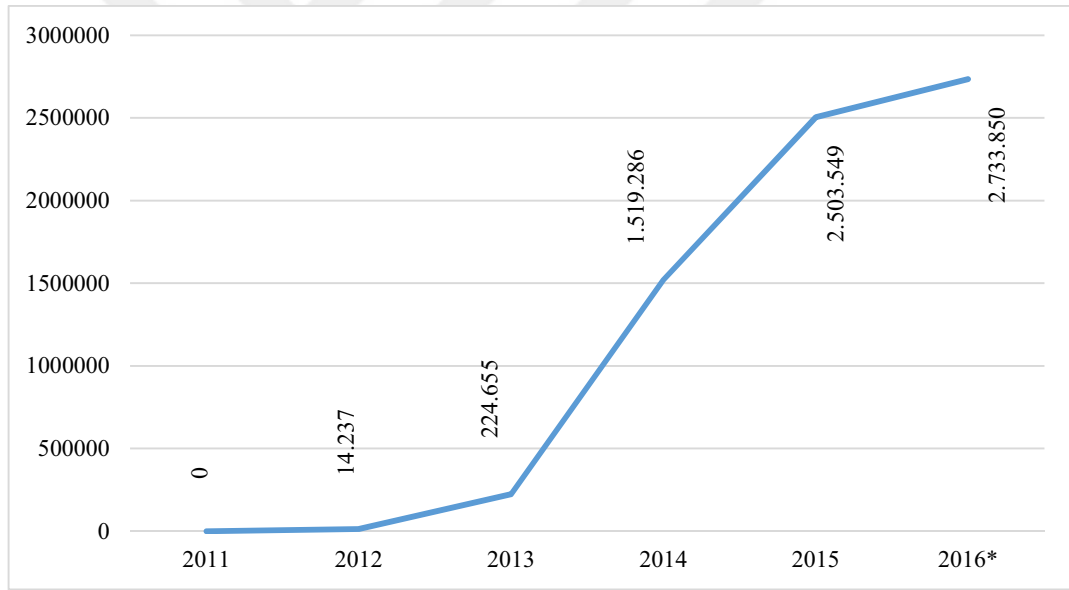
2005-2015 yılları arasında ülkemize uluslararası koruma için başvuranların yıllık ortalama sayısı yaklaşık 19.668 ve toplamda 216.349 yabancı civarındadır. 2005 yılında 2.935 yabancı uluslararası koruma müracaatında bulunmuşken bu sayı 2015 yılında yaklaşık 22 kat artarak 64.232'ye ulaşmıştır. 2009-2012 yılları arasında ve 2015 yılında kayda değer artış yaşandığı görülmektedir (Şekil 18).

Çoğunluğunu Afganistan, İran, Irak ve son dönemde Suriye vatandaşlarının oluşturduğu bu grupta bulunanlar BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye veya mülteci statüsünü alıncaya kadar devlet tarafından sağlanan geçici koruma veya sığınmacı kapsamında ülkemizde kalmaktadırlar. 31.05.2016 tarihi itibarıyla yaklaşık 257 bini Afganistan, İran ve Irak vatandaşlarının oluşturduğu toplam 269.451 yabancıya mülteci ve sığınmacı statüsü verilmiştir²⁸². Ancak uluslararası koruma başvuruları reddedilenler aslında ülkelerine geri gitmeleri gerekirken Türkiye'de kalmaya devam etmekte veya yasadışı yollarla Avrupa'ya geçmeye çalışmaktadırlar.

282 UNHCR, **2016 Türkiye Mülteci Sayıları**, United Nations High Commissioner for Refugees, [http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr\(46\).pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr(46).pdf), (15.06.2015), s. 5.

Son yıllarda Suriye’den gelen ve geçici koruma altına alınanların sayısında hatırı sayılır bir artış yaşanmıştır. 2012 yılında yaklaşık 15 bin Suriye vatandaşına geçici koruma sağlanmaktayken bu sayının 23.06.2016 tarihi itibarıyla 2.733.850’e çıktığı anlaşılmaktadır (Şekil 19). GİGM kayıtlarına göre yaklaşık 256.230 Suriye vatandaşı 10 ilde bulunan 25 Barınma Merkezinde kalırken geriye kalan 2.477.620 Suriye vatandaşı Türkiye’nin diğer illerine dağılmış durumdadır. Özellikle sınır illerimizde ve büyük kentlerde kaçak çalıştırılan Suriye vatandaşlarının sayısının yüzbinleri aştığı iddiaları 2015 yılında sadece 4019 Suriye vatandaşının çalışma izni aldığı (Bkz. s.86) göz önünde bulundurulduğunda çok abartılı gelmemektedir.

Şekil 19: Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Koruma Atına Alınan Suriye Vatandaşları, (2011-2015)

Kaynak: İşçileri Bakanlığı GİGM, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, Güncelleme Tarihi: 28.06.2016, (30.06.2106).

*23.06.2016 Tarihi İtibarıyla.

Mültecilerin büyük çoğunluğunun göç ettikleri ülkede kayıt dışı istihdam edildiği ve yasa dışı yabancı işgücünü oluşturduğunu daha önceden belirtmiştik. Ülkemiz açısından da durum farksızdır. Bu açıdan Şekil 18’de sayıları verilen uluslararası koruma altında bulunan yabancıların ülkemizde çalışmadan yaşamlarını sürdürebildiklerine inanmak mümkün değildir.

4.1.2 Kaçak İşgücü Göçü İle İlgili Yasal Çerçeve

Kaçak işgücü göçüyle mücadelenin temelinde uluslararası sözleşmeler, Geri Kabul Anlaşmaları (GKA) ve ulusal yasalar vardır. Ulusal ve uluslararası mevzuatlar ülkelerin yasadışı işgücü göçünün kontrol altına alınmasında yasal dayanağını oluştur. Bu kısımda ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri ve ülkelerle yapılan GKA'ları ve ulusal mevzuatın Cumhuriyet tarihinde gelişimini ve yürürlükte bulunan yasaların açıklanması yapışacaktır.

4.1.2.1 Uluslararası Sözleşmeler

Düzensiz göç yönetimi konusunda Türkiye bazı uluslararası sözleşmeleri kabul etmiş ve iç hukukunu da bu doğrultuda düzenlemiştir. Bununla birlikte bazı uluslararası sözleşmeler yetkili makamlara önerilmiş ancak henüz onaylanarak yürürlüğe konulmamıştır.

Ülkemiz tarafından onaylanan uluslararası hukuki belgelerin en bilineni CS olarak adlandırılan Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme ve Protokolüdür. Sözleşme BM tarafından 1951 yılında düzenlenmiş 43. Maddesi uyarınca 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz tarafından coğrafi çekince konularak 24 Ağustos 1951 yılında imzalanmış ve 30 Mart 1962 yılında onaylanmıştır²⁸³. Protokol ise BM tarafından 1967 yılında yürürlüğe konulmuş ülkemiz bu protokole 1968 yılında katılmıştır²⁸⁴.

283 UN Treaty Collection, https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtmsg2&lang=en, (16.11.2014).

284 UN Treaty Collection, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtmsg_no=V-5&chapter=5&lang=en, (16.11.2014).

Tablo 18: Uluslararası Göç İle İlgili Uluslararası Hukuk Enstrümanlarının Onaylanma Durumu

Araçlar	Yürürlüğe Girdiği Tarihi	Türkiye Tarafından Onaylanan Tarih	Onaylayan Ülke Sayısı
Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme	1951	1962	145
Mültecilerin Statüsüne İlişkin Protokol	1967	1968	146
Sınır Aşan Örgütlü Suçların Önlenmesine İlişkin Sözleşmesi	2003	2003	190
*Göçmenlerin İstihdamıyla İlgili UÇÖ Sözleşmesi	1952		49
*Göçmenlerin Kötü Şartlarda Çalıştırılmaması ve Fırsat Eşitliği Sağlanması ve Göçmenlerin Tedavilerine İlişkin UÇÖ Sözleşmesi	1978		23
Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	2003	2004	66
*Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında UÇÖ Sözleşmesi	2013		22
İnsan Ticaretinin (Özellikle Kadın ve Çocuk) Önlenmesi, Durdurulması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol	2003	2003	172
Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol	2004	2003	153

Kaynak: UN Treaty Collection; https://treaties.un.org/Pages/ParticipationStatus.aspx?clang=_en, ILO; NORMLEX Information System on International Labour Standards; <http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12001:0::NO::>, (01.07.2016 tarihi itibarıyla).

*Yetkili makamlara önerilmiş ancak henüz onaylanmamıştır.

Yine BM tarafından 1990 yılında düzenlenen Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme (87. Madde uyarınca 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir) ülkemiz tarafından 13 Ocak 1999 tarihinde imzalanmış ve 26.04.2001 tarihinde 4662 Kanun numarasıyla kanunlaşmış ve 09.05.2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Ülkemiz, Tüm Göçmen

İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesini 5 çekince koyarak imzalamıştır²⁸⁵.

15 Kasım 2000 tarihinde yapılan ve 29 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe giren Sınır Aşan Örgütlü Suçların Önlenmesine ilişkin BM Sözleşmesi 13 Aralık 2000 tarihinde ülkemiz tarafından imzalanmış ve 25 Mart 2003 onaylanmıştır. Bu sözleşmeye ek olarak yapılan İnsan Ticaretinin (Özellikle Kadın ve Çocukların Ticaretinin) Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına ilişkin Protokol ile Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokolü insan ticareti, insan kaçakçılığı ve düzensiz göçle mücadele için önemli birer uluslararası araçtır²⁸⁶.

1952 tarihli Göçmenlerin İstihdamıyla İlgili 97 sayılı UÇÖ Sözleşmesi, 1978 tarihli Göçmenlerin Kötü Şartlarda Çalıştırılmaması ve Fırsat Eşitliği Sağlanması ve Göçmenlerin Tedavilerine İlişkin 143 sayılı UÇÖ Sözleşmesi ve 2013 tarihli Ev İşçileri İçin İnsana Yakışır İş Hakkında 189 sayılı UÇÖ Sözleşmesi düzensiz işgücü göçü açısından önemli uluslararası sözleşmelerdir. Ülkemiz bu sözleşmeleri henüz imzalamamıştır ancak yetkili makamlara önerilmiş sözleşmelerdir (Tablo 18).

4.1.2.2 Geri Kabul Anlaşmaları

GKA, yasadışı göçe karşı ülkeleri önlem almaya teşvik ederken, insan onuruna yakışır şekilde yasadışı göçmenlerin ülkelerine dönmelerini sağlayan etkili bir araç olarak görülmektedir²⁸⁷. GKA özünde ülkede kalma şartlarını taşımayan veya bu şartları kaybetmiş diğer ülke vatandaşlarının, vatandaşı oldukları kaynak ülkeye veya

285 Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Olduğu Hakkında Kanun; Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşmesine konulan çekinceler; **1.** 15 inci Maddeye ilişkin bildirim; Yabancıların ülkemizde gayrimenkul edinmeleri hakkında yasalarda öngörülen kısıtlamalar geçerliliğini koruyacaktır. **2.** 40 ncı Maddeye ilişkin çekince; Sendikalar Kanunuyla sadece Türk vatandaşlarının Türkiye’de sendika kurma hakkı olduğu belirtilerek Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin istihdam edildikleri devlette sendika kurma hakları Türkiye yasaları açısından geçerli olamayacağından çekince konulmuştur. **3.** 45 inci Maddeye ilişkin bildirim; 45 inci Maddenin 2, 3 ve 4 üncü fıkraları Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve ilgili yasalara göre uygulanacaktır. **4.** 46 ncı Maddeye ilişkin bildirim; 46 ncı Madde ülkemizde halen yürürlükte bulunan ulusal gümrük mevzuatımızın hükümlerine göre uygulanacaktır. **5.** 76 ncı ve 77 nci Maddelere ilişkin bildirim; Türkiye Sözleşmenin uygulanmasının denetlenmesi amacıyla oluşturulacak olan “Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi”nin yetkisini ileri bir zamanda tanıyacaktır.

286 İçduygu ve Aksel, s.48.

287 Akçadağ, s. 36.

en son transit geçiş yaptıkları tespit edilen lkeye²⁸⁸ gönderilmeleri vardır. Bu maksatla birçok ülke menşe lkeleriyle GKA imzalamıştır. Ülkemizde bazı komşu ülkeleri ve yasadışı gte menşe ülkeleriyle ve AB ile geri kabul anlaşması yapmıştır. Ancak AB ile yapılan geri kabul anlaşması ülkemiz üzerinden geçerek AB ülkelerine giren 3. lke vatandaşlarının da geri kabulünü içermektedir.

Türkiye yasadışı gle mücadele çerçevesinde, Belarus (2013), Karadağ (2013), Bosna-Hersek (2012), Kırğızistan (2003), Moldova (2012), Nijerya (2011), Pakistan (2010), Romanya (2004), Rusya Federasyonu (2011), Suriye (2001), Ukrayna (2005), Yemen (2011) ve Yunanistan (2001) ile geri kabul düzenlemeleri imzalamıřtır²⁸⁹. Yapılan GKA genellikle Türkiye’de kaçak çalışmaya konu olabilecek ülkeler olduğu görülmektedir. Zira Belarus, Kırğızistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna vatandaşları ülkemiz açısından özellikle eğlence sektörü ve ev hizmetlerinde kaçak çalışmaya konu olan ülke vatandaşları arasında en önemlileridir. Yunanistan ile yapılan GKA geri kabul protokolü şeklinde ve daha çok ülkemiz üzerinden Yunanistan’a geçen yasadışı göçmenlerin geri kabul açısından önemlidir.

Türkiye AB ile de bir geri kabul anlaşması imzalamıştır. Mevcut geri kabul anlaşması ülkemiz vatandaşlarının vizesiz olarak AB ülkelerine girmesini sağlayacak “Vize Serbestliği Diyaloğu” sürecini bařlatmıřtır²⁹⁰. Bu durum geri kabul anlaşmasının vize kolaylığının n şartı olarak imzalandığını düşündürmektedir. Vizesiz bir şekilde AB ülkelerine gidiş hakkı sağlanmadan önce geri kabul anlaşması yükümlülüklerini ülkemizin yerine getirip getirmediği değerlendirilerek verilecek olması aslında üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan ve 25 Haziran 2014 tarihinde onaylanan bu geri kabul anlaşması Türkiye üzerinden kaçak yollarla Avrupa’ya giden üçüncü ülke vatandaşların Türkiye’ye geri gnderebilmesine olanak sağlayacak bir düzenlemedir. Bu bakımdan önümüzdeki süreçte Türkiye’nin büyük bir yük altında gireceğini öngörebiliriz.

Bununla birlikte 2016 yılı Mart ayında Suriye’de yaşanan gelişmelerden dolayı AB’ye yönelen kaçak geçişlerin önüne geçmek ve kontrol altına alma abaları

288 GİGM, **2015 Türkiye G Raporu**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yayın No: 35, Ankara, 2016, (2015), s.68.

289 A.k., s.69.

290 A.k., s.68.

çerçevesinde Türkiye ve AB arasında yeni bir GKA daha yapılmıştır. Burada göze çarpan en önemli husus iade edilen yasadışı göçmen sayısı kadar Türkiye’de geçici korum altında olan Suriye vatandaşlarının AB’ye kabulüdür. Bu anlaşma ile AB’ye gelişi güzel geçenlerin değil de seçilecek yabancıların gelmesinin sağlanması amaçlandığı izlenimi uyandırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye’de kalacaklar AB’nin kabul etmeyeceği yabancılar olacaktır.

AB ile yapılan geri kabul anlaşmaları sonunda Türkiye’ye kabul edilen yabancılar menşe ülkelerine geri gönderilemezlerse Türkiye açısından yüklenilmesi gereken bir takım sorumlulukların doğmasına neden olacaktır. Daha önce değinildiği gibi bir kısım ülke vatandaşlarının sınır dışı edilmelerinde yaşanan sorunlar da göz önüne alındığında sorunun büyüklüğü daha rahat anlaşılacaktır. Geri gönderilemeyen yabancıların Türkiye’ye bütünleşme sorunu doğacaktır ki bu konuyla alakalı vatandaşlığa kabul şartları dışında herhangi bir düzenleme yoktur. Bu durumdaki yabancıların kanuni olarak vatandaşlığa kabulü yapılamayacağından görünmeyen çoğunluk olarak kalacaklardır.

4.1.2.3 Ulusal Mevzuat

Türkiye’de yabancıların hukuki durumu Cumhuriyetin ilanından sonra 2000’li yıllara kadar olan dönem, 2000’li yılların başından 2013 yılına kadar olan dönem ve 2013 sonrası olarak üç dönemde incelenmesi gerekmektedir. 2000 öncesi Türkiye’de göçmenlerin çalışması genel olarak katı kurallara bağlanmış, çok sayıda kanun ve yönetmelikle düzenlenmiş ve birçok alanda göçmenlerin çalışması yasaklanmıştır²⁹¹.

Bu açıdan bakıldığında 2000 öncesi dönem için Türkiye’de göçün güvenlik ekseninde değerlendirildiği, Türk soylu yabancılar dışındakilere yasal göç yollarının kapalı veya kısıtlayıcı tutulduğu, göç politikalarının tamamen güvenlik kurumlarının insiyatifinde geliştiği ve şekillendiği söylenebilir. Cumhuriyetin ilk yılları, ülkemizde yaşayan yabancıların yurtdışına çıktığı ve yeni sınırlar dışında kalan eski Osmanlı

291 Gülay Toksöz ve diğerleri, **Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları**, International Organization For Migration, http://www.turkey.iom.int/documents/Labour/IOM_irregular_labour_migration_tr_06062013.pdf, (01.04.2015), s.24.

İmparatorluğu topraklarından Müslüman Türk nüfusun ülkemize geldiği yoğun bir göç akımıyla karşılaşmıştır.

Bu dönemde yapılan mübadele anlaşmaları yaşanan bu göç dalgasının yasal çerçevesini oluşturmuştur ve Türk ve Müslüman göçmenler için ayrıcalık sağlayan bir sistemle daha çok Türk kökenlilerin göç ettiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1934 tarihinde 2510 sayılı İskân Kanunu ile kimlerin ülkemize göç edebileceği, yerleşebileceği ve mülteci statüsü edinebileceği düzenlenmiştir. Ayrıca 1950 yılında Türkiye'nin de hazırlanmasında aktif katkı verdiği mültecilerin durumunun düzenlendiği CS'ne çekince koyarak imzalaması²⁹² yabancılar hukuku açısından kısıtlayıcı ve yasaklayıcı tutumun diğer bir örneğidir. 1950 yılında 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun düzenlenerek yabancıların ülkeye kabul esasları ve ülkemizde ikamet düzenlemeleri yapılmıştır.

Genel göç için öngörülen kısıtlamaların benzerleri yabancıların çalışmaları konusunda da kendisini göstermiştir. 19.04.1926 tarihinde kabul edilen 815 sayılı Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye (Kabotaj) ve Limanlarla Kara Suları Dâhilinde İcrayı San'at ve Ticaret Hakkında Kanun'un 3. maddesi Türk karasuları içerisinde yapılan tüm balıkçılıkla ilgili faaliyetlerin Türk tebaasına mahsus olduğu belirtilerek kısıtlamalar getirmiştir. 11.06.1932 tarihinde kabul edilen 2007 sayılı Türkiye'de Türk vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun Türkiye'de yabancıların çalıştırılmalarına kısıtlama getiren en önemli düzenlemedir. Bu kanunda belirtilen işlerin yabancılar tarafından yapılması açıkça yasaklamaktadır. Bakanlar Kurulu'nun 24.11.1949 tarih ve 3/10174 sayılı kararıyla "lokanta, birahane ve kokteyl salonlarıyla benzeri bilumum içki içilen ve yemek yenilen yerlerde yabancı uyruklu garson ve başka namlarla erkek ve kadın hizmetçilerin" çalıştırılmaları da yasaklanmıştır²⁹³.

Keynesyen ekonomik politikaların uygulandığı bu dönemde malların ve sermayenin serbest dolaşımında görülen kısıtlama ve engellemeler insanların serbest

292 ORSAM, s.15.

293 Muharrem Gözükcü, **Yabancıların Çalışma İzinleri Uygulama Rehberi**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınlar, Yayın No: 10, Ankara,2014, s.16.

dolaşımı açısından da kendisini gösterdiği görülmektedir. Ülkemizde yapılan düzenlemelerin tamamında engellerin olduğu yasakçı tutum izlenmiştir.

Türkiye'ye giriş yapan yabancılar 90'lardan itibaren sayısal olarak artmış, köken olarak çeşitlenmiş ve aynı zamanda yabancıların ülkemizde bulunma nedenleri de farklılaşmıştır. Soğuk savaş sonrası doğu bloku ülkelerinde yaşanan ekonomik ve siyasi çöküş, buralarda yaşayan bireyler üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. Ekonomik açıdan durumun kötüleşmesi, yeterli gelirden mahrum kalma ve işsizlik gibi itici nedenlerden dolayı bölge halkı çareyi ülkelerinden ayrılarak çalışabilecekleri yeni yerlere yönelmekte bulmuşlardır. Bu ülkelerin Türkiye'ye coğrafi olarak yakınlığı, yolculuk maliyetinin düşük olması ve vize serbestliği gibi çekim nedenleri Türkiye'ye yönelmelerinde belirleyici olmuştur. Buralardan gelenlerin yasadışı yollarla iş arama yolunu seçmeleri bu dönemde Türkiye'nin yeni karşılaştığı kaçak çalışma olgusunun görünürlüğünü artırmıştır. Anlaşılacağı üzere Göç Teorileri açıklanırken dile getirilen Ekonomik Göç Teorisi eski doğu bloku ülkelerinden gelenler açısından kapsayıcı olmaktadır.

Değişen koşullar Türkiye'nin göç ve sığınma rejimi ve bununla ilgili politika ve uygulamalarını dünyada geçerli genel kabul görmüş politika ve uygulamalarla uyumlu hale getirme çabaları yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Türkiye, İran ve Irak'ta yaşanan gelişmeler nedeniyle yeni bir sığınma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. CS'ne konulan coğrafi sınırlama İran ve Irak'tan gelen yabancıların hukuki durumunda bir takım sorunlara neden olmuştur. 1994 yılında İltica Yönetmeliği düzenlenerek CS'ne konulan coğrafi sınırlama koşulu kaldırılmadan yeni gelen yabancılar geçici sığınma hakkı tanınmış oldu. Bu sayede mülteci statüsü alıncaya ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi süresince ülkede kalmalarını sağlanarak sığınmacıların talepleri karşılamaya çalışılmıştır²⁹⁴. Bu alanda yapılan son düzenleme 2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar Uluslararası Koruma Kanununda (YUKK) geçici koruma düzenlenmiştir²⁹⁵.

Bununla birlikte özellikle 2000'li yılların başından itibaren hem kurumlar ve kişiler tarafından yabancı çalıştırma talepleri hem de Türkiye'de çalışmak isteyen

294 İçduygu ve diğerleri, s.61.

295 YUKK Madde 91; Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar geçici koruma sağlanabilir.

yabancıların sayısında artış yaşandığı bilinmektedir²⁹⁶. Bunlara ek olarak Soğuk Savaş sonrası küreselleşmenin hız kazanması ve Türkiye'nin AB üyelik sürecinde müzakerelere başlanması – birçok alanda olduğu gibi göç politikalarında da AB etkisini yoğun olarak hissettirmiştir – Türkiye'de göç algısını değiştirmiştir. Yaşanan bu gelişmeler mevzuat açısından birtakım eksiklikleri gün yüzüne çıkartmış, yabancıların çalışmalarının düzenlenmesi konusunda mevzuat değişikliği yapılması yönünde baskılar artmıştır.

2003 yılına kadar birçok kanunla yabancıların çalışma izinlerinin düzenlendiğini görülmektedir. Mevzuatta yaşanan bu dağınıklık çeşitli sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Mevzuat dağınıklığını gidermek, etkin denetim mekanizmaları oluşturmak, denetimlerle birlikte caydırıcı cezalar tatbik etmek amacıyla 4817 sayılı YÇİHK düzenlenmiştir²⁹⁷. 4817 sayılı kanunda (SK) bürokratik işlemlerden kaynaklanan gecikmeleri azaltmak, veri bankası oluşturmak, yabancıların çalışma izinlerinin AB müktesebatına uyumlu hale getirmek ve ihtiyaç duyulan gerçek yabancı işgücünün gelmesini sağlamak da amaçlanmıştır. YÇİHK ile yaşanan sorunları en aza indirilmesinde hedeflenmiştir. Yapılan bu yeni düzenleme ne akademisyenler arasında ne de kamuoyunda yeterince tartışılmamasına rağmen yabancıların Türkiye'de çalışmalarına yönelik ilk yasa olması nedeniyle önemli bir gelişmedir²⁹⁸.

YÇİHK ile birlikte, 2007 sayılı Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmış ve bazı özel kanunlardaki kısıtlamalar hariç yabancılara ülkemizde çalışmanın önü açılmıştır. Ancak yine de yabancıların çalışmalarının yasak olduğu meslekler de vardır. Bu meslekler; dış tabipliği, dişçilik, hastabakıcılık, eczacılık, veterinerlik, özel hastanelerde sorumlu müdürlük, avukatlık, noterlik, özel veya kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi, kara suları dâhilinde balık, istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılık, kâtiplik, tayfalık vb. işler ve gümrük müşavirliğidir²⁹⁹.

296 Erder, Yabancısız, s.33.

297 Gözükcü, s. 17.

298 Erder, Yabancısız, s.34.

299 ÇSGB, **Kanunlarla Türk Vatandaşlarına Hasredilen ve Yabancıların Çalışmalarının Yasak Olduğu Meslek ve Görevler**, <http://www.calismaizni.gov.tr/yabancılar/yabancılara-yasak-meslekler/>, Güncelleme Tarihi; 07.12.2015, (05.01.2016).

YÇİHK dünyada örnekleri olduğu gibi yabancının çalışmaya başlamadan önce izin alma zorunluluğu getirilmiştir. Bunun yanı sıra yabancıya çalışma izni bir işyeri veya işletmede çalışmak üzere verileceği düzenlenmiştir. Çalışma izni talep eden yabancılara öncelikle 4817 SK'un 5. maddesi ve Uygulama Yönetmeliğinin 25. maddesine istinaden iş piyasasının durumu, çalışma hayatındaki gelişmeler, istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik konjonktür değişiklikleri dikkate alınarak verilmesi öngörülmüştür. Çalışma izni, iş sözleşmesinin veya işin süresine göre, belirli bir işletme ve belirli bir meslekte çalışmak üzere en çok bir yıl süreyle verilmektedir. Bu süreden sonra yabancının talep etmesi halinde aynı işyeri veya aynı işletme ve aynı meslekte çalışmak üzere çalışma iznin süresi en fazla “iki yıl” daha uzatılabilmektedir. Üç yıllık kanuni çalışma süresinin sonunda, aynı meslekte ancak dilediği işverenin yanında çalışmak üzere en fazla “üç yıl” verilebileceği düzenlenmiştir.

Görüleceği gibi yabancılara istedikleri herhangi bir işyerinde çalışabilmesine imkân veren bir izin sistemi mevcut değildir. Ancak belirli şartları sağlayan yabancılara süresiz çalışma izni verilebilmektedir³⁰⁰.

Aynı kanunun Uygulama Yönetmeliğinin 13. maddesine istinaden yabancıların ve yabancı çalıştıracak işverenlerin müracaatlarının değerlendirilmesi için yerine getirmeleri zorunlu kıstaslar ÇSGB tarafından belirlenmiştir. Belirlenen kıstaslarla yabancıların yasal yolla işgücü piyasasına dâhil olma noktasında ve işverenlere bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Her işveren yabancı çalıştırma hakkına sahip değildir. Çalışma izni talep edilen işyerinde her bir yabancı için en az beş Türk vatandaşının istihdamı zorunludur. Aynı zamanda işyerinin ödenmiş sermayesinin en az 100.000 TL veya brüt satışlarının en az 800.000 TL veya son yıl ihracat tutarının en az 250.000 ABD Doları olması gerekmektedir. Eğer izin isteyen yabancı şirket sahibi veya ortağı ise diğer koşulları karşılaması halinde çalışma izni alabilmekte ve beş kişilik Türk vatandaşı çalıştırma şartı iznin son altı aylık dönemi için aranılmaktadır. İzin isteyen şirket ortağı yabancının, 40.000 TL'den az olmamak üzere sermaye payının en az yüzde 20 olması zorunluluğu aranmaktadır.

300 YÇİHK Uygulama Yönetmeliği Madde 31; Türkiye'nin taraf olduğu ikili veya çok taraflı sözleşmelerde aksi öngörülmedikçe, Türkiye'de en az sekiz yıl kanuni ve kesintisiz ikamet eden veya toplam altı yıllık kanuni çalışması olan yabancılara, iş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler dikkate alınmaksızın ve ilgili mercilerin uygun görmesi durumunda; belirli bir işletme, meslek, mülki veya coğrafi alanla sınırlandırılmaksızın süresiz çalışma izni verilebilir.

Çalışma izni alan yabancılara ödenecek ücretlerde yukarda belirtilen kıstaslar arasında sayılmış Ev hizmetlerinde çalıştırılacak yabancılar için en az asgari ücret ödenmesi gerektiği belirtilmiş, bunun dışında çalışan yabancılara çalıştığı konuma göre asgari ücretin 1,5 katından 6,5 katına kadar ücret ödenmesi gerektiği düzenlenmiştir³⁰¹. Buradan anlaşılacağı gibi birçok alanda çalıştırılmak istenen yabancıya asgari ücretin üzerinde ödeme yapılması gerekmektedir. 4817 SK ile yabancıların çalışma şartları düzenlemek istenmiş ve kayıt dışı çalıştırılmalarını engellemek amaçlanmış ise de yukarda açıklanmaya çalışılan değerlendirme kıstaslarıyla uygulama aşamasında bu yeni yasal düzenlemenin özellikle profesyonel ve vasıflı işgücünün göçüyle sınırlama eğilimine kaydığı görülmüştür³⁰². Diğer yabancılar açısından belirtilen kısıtlamaların hem yabancıları hem de işverenleri yasadışılığa ittiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Bir yabancının bağımsız olarak çalışma izni alması 4817 SK'un 7. Maddesi ve uygulama yönetmeliğinin 36. Maddesinde düzenlenmiştir. Burada da yabancı için zorlayıcı hükümler bulunmaktadır³⁰³. Hem bağımsız çalışma hem de süresiz çalışma izinlerinde belirtilen sürelerle öğrenimde geçen süreler dâhil değildir. 2015 yılında süresiz çalışma izni verilen yabancı ile bağımsız çalışma izni alan yabancıların sayısı 121'dir (Bkz. Tablo 16). Toplam çalışma izinleri içindeki payının % 0,32 olduğu düşünüldüğünde gerekli şartların sağlanmasının zor olduğu anlaşılmaktadır.

İstisnai Çalışma İzni 4817 SK'un 8. ve Uygulama Yönetmeliğinin 43-54'üncü maddelerinde ve çalışma izni prosedüründen muaf tutulan yabancılar YÇİHK'nun 10. maddesinde ve Uygulama Yönetmeliği 55. maddesinde düzenlenmiştir. Bir Türk vatandaşı ile evli olan ve eşiyle Türkiye'de evlilik birliği içinde yaşayan veya evlilik birliği en az üç yıl sürdükten sonra sona ermiş olmakla birlikte Türkiye'de yerleşmiş olan yabancılara istisnai çalışma izni verilebilmektedir. Ayrıca bu yabancıların Türk vatandaşı eşinden olan çocuklarına, vatansız olanların Türk mevzuatına göre rüşt

301 ÇSGB, 4817 Sayılı YÇİHK'nun Uygulama Yönetmeliğinin 13 üncü Maddesi Uyarınca Belirlenen Yabancıların Çalışma İzin Taleplerine İlişkin Olarak Başvuru Sahibi İşyerlerinin ve Yabancıların Karşılması Zorunlu Olan Değerlendirme Kriterleri, <http://www.calismaizni.gov.tr/calisma-izni/izin-degerlendirme-kriterleri/>, Güncelleme Tarihi; 07.11.2015, (01.02.2016).

302 İçduygu ve diğerleri, s.62.

303 YÇİKH Uygulama Yönetmeliği Madde 36; Bağımsız çalışma izni; yabancıların, Türkiye'de en az beş yıl kanuni ve kesintisiz olarak ikamet etmiş olmaları, çalışmalarının, ekonomik kalkınma açısından katma değer yaratması ve istihdam üzerinde olumlu etki yapacak olması koşuluyla verilebilir.

yaşını doldurmadan Türkiye'ye gelen ve Türkiye'de meslek okulu, yüksekokul veya üniversiteden mezun olan yabancılara, muhacir, mülteci veya göçebe olarak kabul edilen yabancılara verilen izinlerdir. Görüleceği gibi burada da birçok yabancı sistem dışında kalmaktadır.

Genel hatlarıyla yukarıda sayılan süreli, süresiz, bağımsız, istisnai çalışma izin ve uzatma başvuruları 4817 SK'un Uygulama Yönetmeliğinin 13. maddesine istinaden ÇSGB tarafından incelenmektedir. Bu inceleme de Türkiye'nin taraf olduğu ikili ya da çok taraflı sözleşmelerin hükümleri de dikkate alınarak çalışmak için başvuru alan iş için dört haftalık süre içerisinde ülke içinde bu işi yapabilecek aynı nitelikte Türk vatandaşlarının bulunup bulunmadığının kontrolü Türk İş Kurumu kayıtlarından kontrol edilmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi Türkiye'de çalışmak isteyen yabancılar için işgücü piyasasına yasal erişimde ciddi kısıtlamalar mevcuttur.

2006 yılında, o güne kadar yürürlükte bulunan İskân Kanunu, yaşanan gelişmeler nedeniyle artık tam anlamıyla kapsayıcı olmadığı için yürürlükten kaldırılmış ve 5543 sayılı yeni İskân Kanunun yürürlüğe konulmuştur. Ancak yeni İskân Kanununun göçmenler açısından kısıtlayıcı olmayacak bir şekilde düzenlenmesi beklenirken, uluslararası göçle ilgili tutucu konumunu korumaya çalışıldığı görülmektedir. Yeni İskân Kanunu 2000'li yıllarda da Türkiye'nin göç konusuna bakışının Cumhuriyetin ilk yıllarından farklı olmadığının bir göstergesidir³⁰⁴.

AB katılım süreci ve dünyada yaşanan gelişmeler ülkemizde yabancılarla ilgili konuları daha fazla gündeme getirmiş ve göç konusunda çalışma yapmak amacıyla İçişleri Bakanlığı tarafından iki mülkiye başmüfettişi görevlendirilmiştir. 2008 yılının Aralık ayında başlayan çalışmalar sonucunda 2013 yılında 6458 sayılı yeni YUKK yürürlüğe girmiştir. Bu kanun 1950 yılında yürürlüğe giren 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahati Hakkındaki Kanunu ve 5682 sayılı Pasaport Kanununun yabancılara ülkeye kabulüyle alakalı 19 maddeyi yürürlükten kaldırmıştır.

Bu kanunla GİGM ve Göç Politika Kurulu (GPK) kurulmuştur. GPK İçişleri Bakanının başkanlığında Aile ve Sosyal Politikalar, Avrupa Birliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Dışişleri, İçişleri, Kültür ve Turizm, Maliye, Milli Eğitim, Sağlık ve

304 İçduygu ve diğerleri, s.62.

Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlıkları müsteşarları ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı ve Göç İdaresi Genel Müdüründen oluşmaktadır. GPK'nun görevleri arasında Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yabancı işgücünü belirlemek de sayılmıştır³⁰⁵.

Yabancıların çalışma izinleri konusunda bu kanunda getirilen en önemli değişiklik yabancıya verilen çalışma izni aynı zamanda ikamet izni olarak geçerli olmasıdır. Bu durum YUKK'nun 27. maddesinde düzenlenmiştir. Eski düzenlemede verilen çalışma izninin yabancının yurda girdiği tarihten itibaren bir ay içerisinde ikamet tezkeresi alınması veya yabancı yurt içinde ise çalışma izni verildiği tarihten itibaren bir ay içerisinde mevcut ikamet tezkeresine işlenmesi halinde geçerli olmaktadır. Bu açıdan bürokrasinin azaltıldığı görülmektedir.

YUKK' nu 54. maddesinde sınır dışı kararı alınacaklar düzenlenmiştir. Maddenin “ç” bendinde “Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar” ve “ğ” bendinde “Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler” sınır dışı kararı alınacaklar arasında sayılmıştır. Kanunun bu maddesine istinaden Türkiye’de kaçak çalışan yabancılar ve geçimini meşru olmayan yollarla sağlayan yabancıların sınır dışı edilmektedirler.

Aynı kanunun 57. maddesinde sınır dışı etmek üzere idari gözetim ve süresi düzenlenmiştir. Bu maddenin “3’üncü” bendinde geri gönderme merkezlerinde idari gözetim süresinin altı ayı geçemeyeceği belirtilmiş ve aynı bentte sınır dışı işlemlerinde yabancının iş birliği yapmaması veya ülkesiyle ilgili doğru bilgi veya belge vermemesi nedeniyle tamamlanamaması sonucunda en fazla altı ay daha uzatılacağı hükme bağlanmıştır.

Ülkemize yasal veya yasadışı yollarla gelen ve AB ülkelerine geçmeye çalışan birçok ülke vatandaşı vardır. Bunların büyük bir kısmı yakalandıklarında uyruklarıyla ilgili yanlış bilgiler vermektedir. Özellikle Afganistan ve Pakistan vatandaşları kendilerinin Myanmar (Burma) vatandaşı olduğunu, Suriye’de yaşanan gelişmelerden önce Suriye ve Irak vatandaşlarının ise kendilerinin Filistin vatandaşı olduğunu söylemektedir. Ankara’da elçiliği açılıncaya kadar Somali vatandaşlarının da sınır dışı

305 GPK'nun görevleri, YUKK Madde 105, Fıkra 3, Bend “d”; ÇSGB’lığının önerileri çerçevesinde, Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu yabancı işgücü ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının da görüşleri doğrultusunda tarım alanındaki mevsimlik işler için gelecek yabancılarla ilişkin esasları belirlemek.

edilemedikleri bilinmektedir. Görüleceği gibi Myanmar, Filistin vatandaşlarının veya kendisini bu ülke vatandaşı olarak bildiren diğer yabancıların sınır dışı işlemlerinde büyük sıkıntılar yaşanmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere sınır dışı kararı alınan yabancı bir yıldan fazla geri gönderme merkezlerinde tutulamamaktadır. Yukarıda değinildiği gibi bir kısım yabancıların sınır dışı işlemleri yasada belirtilen süreleri aşması söz konusudur. Görülmektedir ki bu süre içinde sınır dışı edilemeyen yabancı için yapılacak işlemler de kanunda açık değildir. Ancak GİGM' lüğü belirtilen bir yıllık süre dolmadan bu konumdaki yabancıların durumu incelenerek ya memur refakatında sınır dışı edilmelerine veya Kanunun 57. maddesi 4. bendine istinaden belirli bir adrese yerleştirilerek çıkış işlemlerinin takibi yaptırılmaktadır. Anlaşılabacağı üzere Türkiye'de yakalanan yasadışı konumdaki yabancılardan bazı ülke kökenliler ile kökenleri tespit edilemeyenlerin sınır dışı edilmesi işlemleri ya uzun zaman almakta ya da mümkün olamamaktadır. Bu durumda bulunan yabancıların sınır dışı işlemi gerçekleşinceye kadar ülkemizde kaldıkları düşünüldüğünde işgücü piyasasına yasadışı yollardan katılmalarından başka seçenekleri kalmayacakları sonucuna varmak yanlış olmayacaktır.

Kaçak olarak çalıştığı tespit edilen yabancıların ülke ayrımı yapılmadan sınır dışı edilmeleri caydırıcılık açısından mutlaka sağlanmalıdır. Ancak vize rejimi gereği A grubu olarak belirtilen ABD, Kanada, Avustralya ve AB ülkeleri gibi ülke vatandaşı olup yasa dışı çalıştığı tespit edilenler sınır dışı edilmemektedir. Yasa dışı çalışmamaları yönünde tebligat yapılarak kalan vize süreleri veya ikamet izin süreleri kullandırılmaktadır. Belirtilen ülke vatandaşları ülkemizde kalifiye işlerde çalıştıkları için yüksek ücret almaları kendilerine verilen idari para cezalarının caydırıcı olmamasına neden olmaktadır.

4.2 TÜRKİYE'DE KAÇAK İŞGÜCÜ GÖÇÜ YÖNETİMİ

Tarihin her döneminde yoğun göç hareketlerinin yaşandığı coğrafyamız, günümüzde de tüm dünyayı etkileyen kaçak işgücü göçünden nasibini almaktadır. Bulunduğu coğrafya itibarıyla Türkiye kaçak göç olgusuna son derece açık bir ülkedir. Kuzeyi, güneyi ve doğusunun sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan uzun yıllardan beri istikrarsız olması Türkiye'yi bu bölge insanı için çekim merkezi haline getirmiştir.

Türkiye'ye yönelen işgücü göçü gelişmiş ülkelere yönelenden farklıdır. Öncelikle ilk fark kişi başına düşen milli gelir seviyesinde kendini göstermektedir. Türkiye üst orta gelir düzeyinde bir ülke iken gelişmiş ülkeler yüksek gelir seviyesinde olan ülkelerdir. İkincisi ise yabancılar ülkemiz işgücü piyasasında yaşanan yetersizlik nedeniyle Türkiye'ye yönelmemektedirler. Bir diğer farklılık Türkiye'ye yönelen yabancılarla yakın kültürel ve tarihsel bağların varlığıdır. Gelişmiş ülkelere yönelenlerde tarihsel ve kültürel bağlar sınırlıdır. Son olarak da Türkiye'nin bulunduğu coğrafi koşullar Batı ülkelerine transit geçişte daha kuzeyde Ukrayna güzergâhına veya daha güneyde kuzey Afrika hattına göre daha az maliyetli olmasıdır³⁰⁶.

Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ve istidamın yaygınlığı, bununla birlikte yerli nüfusun kayıt dışı çalışmalarının üstesinden gelinebilen olması ciddi bir sorunken esnek vize sistemi uygulamasının işgücü piyasası üzerinde ciddi etkisinin olacağı söylemek gerçekçi bir yaklaşım³⁰⁷ olacaktır. Burada göçmenlerin sınırdan kolay geçmeleri, Türkiye'de sosyal ağların varlığı ve coğrafi yakınlık gibi nedenler önem arz etmektedir. Bu açıdan kaçak işgücü göçünün kontrol altında tutulması çok daha önemli bir hal almaktadır.

4.2.1 Sınır Kontrolleri

3. Bölümde açıklanmaya çalışıldığı gibi kaçak işgücü göçü sınır kontrolleri, iç denetimler ve uluslararası işbirliği ile kontrol altına tutulmaya çalışılmaktadır. Türkiye açısından bu konu farklı değildir. Düzensiz insan hareketleri dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de öncelikle sınır kapılarında ve sınır hattında kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

Türkiye'de sınır kontrolleri dağınık bir yapıya sahiptir ve birçok kurumu ilgilendirmektedir. Sınır denetimleri, sınır kapılarından giriş-çıkışlar ve pasaport kontrolleri Emniyet Genel Müdürlüğü, sınır kapılarında malların dolaşımı Gümrük Müsteşarlığı, Irak sınırının tamamında ve İran sınırının Hakkâri ili bölgesinde

306 Lordoğlu, ss. 93,94.

307 Toksöz ve diğerleri, s.22.

Jandarma Genel Komutanlığı, diğer kara sınırları Kara Kuvvetleri Komutanlığı, deniz sınırları da Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından yapılmaktadır³⁰⁸.

Türkiye’ye girişlerin çok önemli bir kısmı sınır kapılarından yasal yollarla olmakta ve gelen yabancıların farklı nedenleri bulunmaktadır. Sınırdaki görevlilerin yaptığı kısa mülakatlarda en yoğun giriş nedeninin turizm olduğu görülmektedir. Her ne kadar beyan edilen neden turizm gibi görünse de bunun dışında birçok nedenle yabancıların giriş yaptığı biliniyor. Görünmeyen bu nedenlerin arasında en belirgin olanı “çalışma” amacıyla yapılan girişlerdir³⁰⁹.

Buradan hareketle sınır kapılarında yabancıların gerçek geliş nedenlerini tespit edilemediği söylenebilir. Girişlerin fazlalığı, belli saatlerde ve belli kapılarda yoğunlaşmış olması nedeniyle her yabancı için sınır kapısında yeterli zaman ayrılamamaktadır. Bunun sonucunda yapılan görüşmeler yüzeysel kalmakta ve gelen yabancıların asıl amacı sorgulanamamaktadır.

Yaşanan sıkıntının bir diğer nedeni de bu mülakatların polis teşkilatı tarafından yapılmasıdır. Zira her ne kadar sınır kapılarında pasaport ve vize konularında bu görevlilerin eğitim ve tecrübeleri çok iyi durumda olsa da yabancıların geliş nedenlerini tespit etme noktasında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadıkları açıktır. Bu iş için ayrı bir birim oluşturulması bence esas alınması gereken husustur. Zira görevi emniyet ve güvenlik olan personelin konuya yaklaşımı yine güvenlik ekseninde olacaktır. Kaldı ki pasaport ve vize kontrolleri dahi polisler tarafından yapılmasına gerek yoktur.

Turizm politikaları nedeniyle esnek giriş uygulamaları da sınır kontrollerden istenen sonucun alınamamasına sebep olduğu söylenebilir. Özellikle komşu ülkelere uygulanan esnek vize sistemi, ülkelerin yakınlığı, ulaşımın kolaylığı gibi nedenler buralardan gelenlerin sayısında azımsanmayacak bir artışı beraberinde getirmiştir. Burada yabancılar ile ilgili asıl cevaplanması gereken soru “turistlerin ne kadarının sözde turist” olduğudur. Zira gelenlerin bir kısmının turizm, bir kısmının ise çalışma amacıyla olduğu bilinmektedir. Bu grup için sınır ihlallerinin çok yaygın olmadığı

308 Akçadağ, s.35.

309 Lordoğlu, s.84.

söylenabilir. Sınır ihlalleri daha çok zorunlu göç (mülteci veya sığınmacı) ve transit göçmenler arasında yaygın olduğu bilinmektedir³¹⁰.

Türkiye'ye kaçak yollarla girişlerin büyük kısmının kara sınırlarından yapıldığını biliyoruz. Türkiye'nin bu kara sınırlarını kontrol ve yönetimi çeşitli nedenlerden dolayı kolay değildir. Birincisi, özellikle doğu ve güneydoğu sınırında dağlık coğrafyası ve kış aylarında sert iklim koşulları nedeniyle kontrolünün zor olmasıdır. İkincisi, bu sınırlarda yönetim açısından farklı ihtiyaçlar yaratan sınır ticareti ve bunla birlikte bu bölgelerde tarihsel akrabalık ilişkilerinin korunmasıdır. Üçüncüsü, bu sınırlar boyunca güvenlik güçlerinin kaçakçılık ve düzensiz göçe karşı mücadelesinin yanı sıra aynı anda terörle mücadele kapsamında ülkeye terörist grupların giriş ve çıkışını engelleme görevleri gibi birçok görevden de sorumlu olunmasıdır³¹¹.

Dış sınırların korunması konusunda kapsamlı bir uyum stratejisi belirlenmesi için AB ile 2002 yılında İçişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde "İltica, Göç ve Dış Sınırların Korunması Görev Gücü" kurulmuştur³¹². İçişleri Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde 2003 yılında "Türkiye'de Dış Sınırların Korunmasına Yönelik Strateji Belgesi" hazırlanmıştır. Bu belgede sınır koruma hizmetlerinin İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulacak askeri olmayan profesyonel bir sınır kolluğu tarafından yerine getirilmesi ve bu birimin, kaçakçılık ve yasadışı geçişlerle mücadele faaliyetleri, sınır kapılarının güvenliği, pasaport kontrol ve sahteciliğin önlenmesi işlemleri gibi görevleri yerine getireceği öngörülmüştür³¹³.

10 Haziran 2004 tarihinde İçişleri Bakanlığında Entegre Sınır Yönetimini içeren AB projelerinin planlanması, hazırlanması ve uygulamasını düzenlemek amacıyla Entegre Sınır Yönetimi Proje Uygulama Müdürlüğü kurulmuş ve 15 Ekim 2008 tarihine kadar faaliyetine devam etmiştir. Bu tarihte sınır yönetimi konusunda

310 Erder, Yabancılar, s.37.

311 Deniz Sert, "Turkey's Integrated Border Management Strategy", **Turkey and Its Neighborhood; Trending East or West?**, Turkish Policy Quarterly, Cilt:12, Sayı:1, <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/turkeys-integrated-border-management-strategy-spring-2013-en.pdf>, (12.03.2015), s.175.

312 Adem Akman ve İsmail Kılınç, "AB'de Entegre Sınır Yönetiminin Gelişimi ve AB Sürecinde Türkiye'nin Entegre Sınır yönetimine Geçiş Çalışmaları", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, Haziran 2010, http://syb.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/syb/makale%20adem-ismail.pdf, (03.04.2015), s.21.

313 Arif Köktaş, **Sınır Güvenliği Birimi Kurma Çalışmaları**, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Temmuz 2011, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/Sinir%20Birlikleri%20Analiz.pdf>, (02.05.2015), s.19.

gerekli hukuki ve kurumsal çalışmaları yürütmek üzere 23 Ağustos 2012 tarihinde ismi Sınır Yönetimi Bürosu olarak değiştirilen Sınır Yönetimi Mevzuatı ve İdari Kapasitesi Geliştirme ve Uygulama Bürosu İçişleri Bakanlığı bünyesinde Müsteşarlık Makamına bağlı olarak oluşturulmuştur. 20.03.2015 tarihinde Bakanlık onayı ile Sınır Yönetimi Bürosunun görevlerinin İller İdaresi Genel Müdürlüğünün (İİGM) yürütmesi uygun görülmüş, 29.04.2015 tarihinde ise aynı Genel Müdürlük bünyesinde Sınır Yönetimi Daire Başkanlığı (SYDB) olarak çalışmalarına başlamıştır³¹⁴. 17.03.2016 tarih ve 29656 Numaralı Resmi Gazetede yayımlanarak Sınır Yönetimi Alanında Kurumlararası İşbirliği ve Koordinasyon Hakkında Yönetmelik yürürlüğe girmiştir.

Görüleceği gibi 2002 yılından günümüze kadar süren sınır güvenliği alanında yapılan çalışmalarda çok fazla yol alındığı söylenemez. Bu sürecin yavaş işleminin nedenleri arasında sınır güvenliği için planlanan çalışmaların maliyetli olması, güney sınırimızda devam eden savaş ortamı gösterilebilir. Bunun yanı sıra terör olayları nedeniyle askerin belirtilen sınırlardan çekilerek yeni kurulacak birime devredilmesinin ülke güvenliği açısından risk teşkil etmesi de planlanan adımların atılmasında gecikmelere neden olmuştur.

Sınır güvenliğinin sağlanması çalışmalarında sınır hattının kaçak geçilmesinin önlenmesi ile yabancı kaçak işgücü göçmenlerinin sayısını azaltılacağını söylemek tam anlamıyla gerçeği yansıtmayacaktır. Her ne kadar bu durumda bulunan yabancı sayısal olarak bilinmese de yasal giriş rakamlarının çok altındadır. Ancak sayısal olarak azımsanmayacak düzeydedir. Bu grupta olan göçmenlerin ülkede yasadışı konumda çalışma süresi AB ülkelerine geçiş imkânını bulduğu süre ile sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Bu açıdan sınır kontrollerinin kaçak işgücü göçlerini önlemede sınırlı bir etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Mücadele açısından sınır kapılarından yasal giriş yaparak yurt içinde kayıt dışı çalışan yabancıların kontrol altında tutulması daha önemlidir. Bu durum sınır kapılarında daha seçici olmayla, yurt içine girişler olduktan sonra yapılacak denetimlerle ve yaptırımlarla ancak mümkün görülmektedir. Bir başka deyişle iç kontrollerin eş zamanlı olarak devreye sokulması gerekir.

314 Sınır Yönetim Daire Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, http://syb.icisleri.gov.tr/default_b0.aspx?content=47, Tarihsiz, (10.09.2015).

4.2.2 İç Kontroller

Yabancıların çalışmalarının kontrol altına alınması, kaçak çalışmaların önüne geçilmesi için bir takım kanuni düzenlemelerin dünyanın her ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de mevcut olduğunu ulusal mevzuat kısmında ayrıntılı olarak ele almıştık (Bkz. sayfa 89-96). 4817 sayılı YÇİHK’nun 20. maddesinde izin almadan çalışan yabancıların denetlenmesi hususu düzenlenmiştir. Bu maddeye istinaden denetleme yetkisi ÇSGB iş müfettişleri ve Sosyal Güvenlik Kurumu müfettişlerindedir. Aynı zamanda genel ve özel bütçeli idareler ve kolluk kuvvetleri kendi mevzuatları çerçevesinde gerçekleştirdiği denetlemelerde yabancıların izinsiz çalışması ve çalıştırılması durumunu tespit etmeleri halinde tespitlerini ÇSGB’na bildirme görevleri vardır. Her iki durumda da yapılan tespitler üzerine ÇSGB Bölge Müdürlüklerince yaptırım uygulanmaktadır.

ÇSGB’lığınca uygulanan yaptırımlar İdari Yaptırım ve Hukuki Yaptırım olarak iki çeşittir. İdari yaptırımlar; çalışma izni almadan bağımlı veya bağımsız çalışan yabancıya ve bunları çalıştıran işverenlere idari para cezası uygulanmasıdır. Bu uygulamanın yanında işveren veya işveren vekiline, yabancının ve varsa eş ve çocuklarının konaklama giderleri, ülkelerine dönmeleri için gerekli masrafları ve gerektiğinde sağlık harcamalarını karşılaması zorunluluğu da idari yaptırımlardandır. Çalışma izni olmaksızın bağımsız çalışan yabancının varsa işyeri veya işyerlerinin Bakanlık bölge müdürlüklerince kapatılması ve sayılan fiillerin tekrarı halinde idarî para cezaları bir kat artırılarak uygulanması bir başka idari yaptırımdır. Hukuki Yaptırım ise; çalışma izni olmadan ya da verilmiş bulunan çalışma izninin süresinin uzatılmaması veya iptal edilmesi durumlarında yabancının iş akdinin geçersiz olmasıdır³¹⁵. Yabancının izinsiz çalışmasının tespitiyle uygulanan idari para cezaları Tablo 19’da gösterilmiştir. Görüleceği gibi yabancı çalıştıran işverene 8848 Tl. ceza uygulanmaktadır. Aslında yüksek bir miktar olmasına rağmen işverenler izin almadan yabancı çalıştırmaya devam etmektedir.

315 Toksöz ve diğerleri, s.31.

Tablo 19: 4817 Sayılı Kanunun 21. Maddesi Gereğince Uygulanacak İdari Para Cezaları, (2015-2016)

	2015 (TL)	2016 (TL)
Çalışma izni bulunmayan yabancıyı çalıştıran işverenlere her bir yabancı için	8381	8848
Çalışma izni olmaksızın bağımlı çalışan yabancıya	835	881
Çalışma izni olmaksızın bağımsız çalışan yabancıya	3350	3536
4817 sayılı Kanunun 18'inci maddesinde öngörülen bildirim yükümlülüğünü süresi içinde yerine getirmeyen bağımsız çalışan yabancı ile yabancı çalıştıran işverene her bir yabancı için	417	440

Kaynak:ÇSGB'lığı verileri,
<http://www.calismaizni.gov.tr/html/kacak-yabanc%C4%B1-isci-calistirma-cezasi/>,
(15.04.2016).

Denetlemeler merkezde ÇSGB İş Teftiş Kurulu Başkanlığı (İTKB), tarafından yürütülmektedir. Denetleme faaliyetleri İTKB tarafından programlı veya programsız olarak iki başlık altında yapılır. Bu başlıklar; İş Sağlığı ve Güvenliği Yönünden Yapılan Teftişler ve İşin Yürütümü Yönünden Yapılan Teftişlerdir. Yabancıların çalışmalarının denetlenmesi İşin Yürütümü Yönünden Yapılan Teftişler grubunda değerlendirilmektedir. Yıl içerisinde birçok iş kolunda bir önceki yılda gelen şikâyetler ve gereksinimler dikkate alınarak programlı denetlemeler planlanarak denetleme faaliyetlerinin yürütüldüğü bilinmektedir. Yapılan programlı denetlemelerin bir kısmı doğrudan yabancıların çalışma koşullarının denetlenmesi şeklindedir. Ancak büyük çoğunlukla genel denetlemeler planlandığı görülmüştür. Bu genel denetlemelerin bir kısmında yabancılar riskli grup içinde gösterilerek denetlemeye dâhil edilmektedir.

Son on yıl içinde doğrudan yabancıların çalışma koşulları ve kaçak çalışmalarının önlenmesi amacıyla programlı denetleme sadece bir kez yapılmıştır. Bu çalışma 2007 yılının Mayıs ve Ekim ayları arasında İstanbul, İzmir ve Antalya Grup Başkanlığı sorumluluk sahasındaki 9 ilde gerçekleştirilmiştir. Programlı denetimde yabancıların izinsiz çalışmalarının önlenmesi, kayıt dışı istihdamın olumsuzluklarının giderilmesi ve 4817 sayılı YÇİHK uygulanmasının sağlanması amaçlanmıştır. Bu çalışmada konaklama ve eğlence işkolu başta olmak üzere ticaret, büro, eğitim ve

güzel sanatlar işkolu, sağlık işkolu ve deri işkolunda faaliyette bulunan işyerleri ile İTKB' na ihbar edilen işyerlerinin denetlenmesi sağlanmıştır. 9 ayrı çalışma grubu oluşturulmuş ve 21 müfettiş görevlendirilerek denetlemeler yapılmıştır. Proje kapsamında 590 işyeri denetlenmiş, bu işyerlerinin 389'unda yabancı çalıştırıldığı görülmüştür. Denetlenen işyerlerinin 335'inde 641 kaçak yabancı uyruklu işçinin bağımlı veya bağımsız çalıştığı tespit edilmiştir. Kaçak yabancı çalıştırdığı tespit edilen işyerlerine 2.697.552 TL. ve kaçak olarak çalıştığı tespit edilen yabancılara ise 517.977 TL. idari para cezası uygulanmıştır. Bağımsız olarak kaçak çalışan yabancılara 53.804 TL olmak üzere toplamda 3.269.334 TL idari para cezası tatbik edilmiştir³¹⁶.

Görüleceği gibi denetlenen işyerlerinin yarısından fazlasında (%65) yabancı işçi çalıştırıldığı ve bunların %89'unda yabancılardan izin almadan kaçak çalıştığı tespit edilmemiştir. Açıkça yabancılardan kaçak olarak istihdamının denetlenen işkollarında sıkça görülmektedir.

Bu çalışma sonunda yapılan tespitler şu şekilde sıralanmıştır. Toplum 4817 SK hakkında yeterince bilgi sahibi değildir. Kurumlar arasında yeterli eşgüdüm bulunmamaktadır. Turistik nitelikli eğlence ve konaklama yerlerinde yabancılardan kaçak olarak istihdamı yaygındır. Bu tespitlerin yanı sıra, eğitim programlarının düzenlenmesi, kamuoyu duyarlılığının artırılması için basın yayın kuruluşlarıyla işbirliği sağlanması, eşgüdümün oluşturulabilmesi için düzenlemelerin yapılması ve her yıl turizm döneminde "konaklama ve eğlence yerleri işkolunda" proje denetiminin yapılmasının yararlı olacağına dair görüş bildirilmiştir³¹⁷.

2010 yılında İşin Yürütümü Yönünden Türkiye genelinde 25.614 inceleme teftiş yapılmış, bu teftişlerin 25.401'i İş Yasaları (4857, 4817, 854, 5953 sayılı yasalar) çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 4817 SK gereği yabancılardan çalışması ve çalıştırılmasına ilişkin yapılan incelemelerde 508 işyeri denetlenmiş, genel denetlemelerin yaklaşık %2'sini oluşturmuştur. Denetlenen işyerlerinde 1.973 erkek ve 2.421 kadın olmak üzere toplam 4.394 yabancının çalıştığı tespit edilmiştir.

316 ÇSGB, **Yabancılardan İzinsiz Çalışmasının Önlenmesi Teftiş Projesi Genel Değerlendirme Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 25, Ankara, 2008, (Yabancılardan İzinsiz), http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2007_25, (01.09.2015), s.22.

317 Ak., s.23.

Yapılan denetlemeler sonunda 488 yabancı uyruklu çalışana, 145 işyerine ve izinsiz olarak bağımsız çalışan 43 yabancıya idari para cezası uygulanması talep edilmiştir³¹⁸.

Denetlemelerde 701 yabancınn çalışma izni alınmadan istihdam edildiği, bunların 62'sinin bağımsız çalışan yabancı olduğu görölmüşür³¹⁹. Yabancıların izin alınmada en fazla Konaklama ve Eğlence Yerleri İş Kolunda (311 yabancı) ve Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar İş Kolunda (161 yabancı) istihdam edildiği tespit edilmiştir. Çalışma izni olan yabancıların ise en fazla Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar İş Kolunda (2793 yabancı), Konaklama ve Eğlence Yerleri İş Kolunda (903 yabancı) ve üçüncü olarak da İnşaat İş Kolunda (209 yabancı) çalıştıkları görölmüşür³²⁰. Denetleme Raporuna göre Konaklama ve Eğlence Yerleri İş Kolunda denetlenen yabancıların yaklaşık ¼'ü kaçak olarak istihdam edilmektedir. Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar İş Kolunda ise yabancıların kaçak istihdamı yaklaşık %5 seviyesindedir.

Yine 2010 yılında Antalya Grup Başkanlığı tarafından proje teftişı yapılmış, proje kapsamında Antalya merkez ve ilçelerinde faaliyet gösteren otel, tatil köyü, restoran ve eğlence yerlerinde denetlemelerde bulunulmuştur. Teftiş döneminde 85 iş yeri denetlenmiş 16.254 işçiye ulaşılmış, bu işçilerden 239'unun izinsiz çalışan yabancı olduğu tespit edilmiştir. Proje teftişinde, çalışanların iş mevzuatından kaynaklanan sorunlarının çözümlenerek, işçi şikâyetlerinin en aza indirilmesi, çalışma barışının korunmasının sağlanması, kaçak çalışan yabancı uyrukluların kayıt altına alınarak Türk işçilerin istihdamına katkı sağlanması ile sigorta primi, vergi ve döviz kaybının önlenmesi hedeflenmiştir³²¹.

2011 yılında Turizm Sektöründe Çalışma Sürelerinin İyileştirilmesi Programlı Teftişı yapılmıştır. Hazırlanan teftişin gerekçeleri arasında 2010 yılında Antalya Grup Başkanlığının proje teftişı sırasında turizm sektöründe yabancıların izinsiz çalıştırılmalarının yaygın olduğunun tespiti de sayılmış, sektörde izinsiz yabancı uyruklu çalışma/çalıştırma ile kayıt dışı istihdamın önlenmesi amaçları arasında

318 ÇSGB; **İş Teftişı Genel Raporu 2010**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, İş Teftiş Kurulu Yayın No 35, Ankara, 2010, (2010), http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2010_35, (01.09.2015), ss.16-18.

319 A.k.; ss.166,167.

320 A.k., ss. 170-174.

321 A.k., s.21.

belirtilmiştir³²². Ayrıca öncelikli risklerin arasında izinsiz yabancı uyruklu işçi çalıştırılması da gösterilmiştir³²³. Programlı teftiş Antalya, Aydın ve Muğla illerinde 01.05.2011 ila 31.12.2011 tarihleri arasında uygulanmıştır. Teftişte 93 işyerinde yabancıların izinsiz istihdam edildiği ve 2 işyerinde bağımsız olarak yabancıların izinsiz çalıştığı tespit edilmiştir. Ayrıca 1 işletmeye işe başlayan yabancıyı bildirmediği için idari işlem uygulanmıştır. Denetlemede izinsiz çalışan 144 yabancıya rastlanmıştır. Tespit edilen bu işyerlerine ve yabancılara toplam 1.644.423 TL idari para cezası uygulanmıştır³²⁴.

2013 yılında Konaklama ve Eğlence İşleri İşkolunda Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi ve Sosyal Tarafların Bilinçlendirilmesi Programlı Teftişi planlanmış, amaçlarının arasında izinsiz yabancı uyruklu çalışma ve çalıştırma ile kayıt dışılığı önlenmesi sayılmış, öncelikli riskler arasında yabancı uyruklu işçi istihdamı gösterilmiştir. Anılan sektörde programlı teftiş Ankara, Aydın, Denizli, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Muğla, Nevşehir ve Tekirdağ illerinde 01.03.2013-31.12.2013 tarihleri arasında yürütülmüştür³²⁵. Teftiş döneminde 30 işyerinde yabancı uyruklu işçi çalıştırıldığı, bu işyerlerinde 175 yabancı uyruklu işçinin çalıştığı tespit edilmiştir. Tespit edilen işçilerden 3'ünün çalışma izni olmadan çalışan yabancı olduğu görülmüş³²⁶, 4817 SK kapsamında 3 yabancı uyruklu izinsiz çalıştığı için, 2 işyerine de izinsiz yabancı uyruklu işçi çalıştırdığı için toplam 21.975 TL idari para cezası uygulanmıştır³²⁷.

Yine 2013 yılında Dinlenme Tesisleri İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Programlı Teftişi planlanmış, öncelikli risk grubunda izinsiz olarak çalıştırılan yabancı uyruklular belirtilmiştir. Denetlemeler 01.03.2013-31.12.2013 tarihleri arasında Bolu, Düzce, Sakarya ve Kocaeli illerinde

322 ÇSGB, **Turizm Sektöründe Çalışma Sürelerinin İyileştirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 48, Ankara, Aralık, 2011, (Turizm), [http://www.cs gb.gov.tr/cs gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2011_48,\(01.09.2015\),s.12](http://www.cs gb.gov.tr/cs gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2011_48,(01.09.2015),s.12).

323 A.k., s. 18.

324 A.k., s. 36.

325 ÇSGB, **Konaklama ve Eğlence İşleri İşkolunda Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi ve Sosyal Tarafların Bilinçlendirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 67, Ankara, 2013, (Konaklama), [http://www.cs gb.gov.tr/cs gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2014/2014_67,\(01.09.2015\),ss.13,14](http://www.cs gb.gov.tr/cs gbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2014/2014_67,(01.09.2015),ss.13,14).

326 A.k., s.37.

327 A.k., s.46.

uygulanmıştır³²⁸. Ancak teftiş döneminde denetlenen anılan sektördeki işyerlerinde izinsiz yabancı uyruklu çalıştırılabileceği riskleri öngörülmüş olmasına rağmen izinsiz yabancı uyruklu işçiye rastlanmamıştır³²⁹.

2007 yılında yapılan projede özellikle konaklama ve eğlence yerleri iş kolunda çalışma izni olmayan yabancı uyruklu şahısların çalışmalarının, klasik denetleme yöntemleriyle yeterince önlenemediği, Yabancıların İzinsiz Çalışmasının Önlenmesi Teftiş Projesinin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu³³⁰ belirtilmesine rağmen bu tarihten sonra yapılan denetlemelerin klasik yöntemlerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira 2007 yılı dışında planlanan denetimlerin tamamı genel denetleme olarak planlanmış ve programlanan teftişlerin gerekçelerinde, amaçlarında ve öncelikli risk grupları arasında yabancıların izin almadan çalışmaları sayılmış, yapılan genel denetlemelerde yabancıların konusu da ele alınmıştır.

4.2.3 Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Katıldığı Süreçler

Daha önce değinildiği gibi yabancı kaçak işçilik sorununun önlenebilmesi açısından şüphesiz en önemli tedbirlerden biri de bu konuda uluslararası işbirliğinin artırılmasıdır. Türkiye düzensiz göç konusunda etkin ve verimli çalışmalar yapmak amacıyla IOM, BMMYK, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD) ve çeşitli ulusal sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmaktadır. Türkiye, 30 Kasım 2004 tarihinde IOM'e üye olmuştur. Anılan Örgüt ile göç konularının yanı sıra insan ticareti ile mücadele alanında da işbirliği sürdürülmektedir.

Uluslararası işbirliği alanında birçok forum ve süreçlere dâhil olan Türkiye bu forumlar ve süreçlerin bir kısmında başkanlık görevini de yürütmüştür. Türkiye, göç alanında kaynak, güzergâh ve hedef ülkeler arasında diyalogun geliştirilmesi, düzensiz göçün önlenmesi, göç ve kalkınma arasındaki ilişkinin anlaşılması ve bu alanlarla ilgili politikaların oluşturulmasını amaçlayan platformlarda yer almaya özen göstermiştir.

328 ÇSGB, **Dinlenme Tesisleri İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 64, Ankara, 2013, [http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2014/2014_64,\(01.0.2015\),s.10](http://www.csgeb.gov.tr/csgebPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2014/2014_64,(01.0.2015),s.10).

329 A.k.; s.32.

330 ÇSGB; Yabancıların İzinsiz, s.6.

Düzensiz Göç konusunda önemli bir süreç olan Budapeşte süreci³³¹ 1991 yılında Avrupa’da artan düzensiz göç baskılarına karşı ortak önlemler üzerinde çalışmak için oluşturulmuştur ve Türkiye bu sürece 2006 yılı başında başkanlık yapmaya başlamıştır. Budapeşte süreci, düzensiz göçü önlemeyi, düzensiz göçle mücadelede kalıcı çözümler bulmayı ve göç yönetimi alanında sürdürülebilir politikalar geliştirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Grubun en önemli faaliyeti, yasa dışı göçle mücadele konusunda tavsiye kararlarının alınmasıdır³³². Türkiye bu süreçte öncülüğünü yaptığı İpek yolu Bölgesi³³³ Çalışma Grubunun (İBÇG) kurulmasını sağlamış ve göç yolu üzerindeki kaynak, transit ve hedef ülkeleri bir araya getirmeyi olanaklı hale getirmiştir. Şu an geniş bir coğrafi alanda 50’den fazla ülkeyi kapsayan bu süreç, göç bağı olan ülkeleri bir araya getirmekte ve göç gerçekliklerinin tüm türlerini yansıtan ülkeleri diyalog içine dâhil etmektedir.

2010 yılında başlayan bu coğrafi ve stratejik genişlemenin somut uygulaması 3 proje ile desteklenmiştir. Bu projeler; 1 – “İpek yolu Bölgesinde ve İpek Yolu Ülkeleriyle Göç Alanında İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi”; İpek yolu ülkelerinde göç gerçeklikleri ile ilgili kapsamlı bir bilgi tabanının geliştirilmesi, Budapeşte Süreci katılımcı ülkeleri ile İpek yolu ülkeleri arasında eşit düzeyde hükümetler arası diyalog için ortak bir yapı ve gayri resmi işbirliği zemini oluşturulması amaçlanmıştır. 2 – “İpek yolu Bölgesinde Göç Yönetimi İçin Ortak Tedbirlerin Oluşturulması Projesi”; İpek yolu ülkelerinin göç ile ilgili ihtiyaç ve önceliklerine ilişkin mevcut soyut diyalogdan somut çıktılar sağlayan bir yapıya geçişin sağlanması ve kapasite geliştirme eylemlerine odaklanarak İpek yolu ülke yönetimlerinin sürdürülebilir bir ulusal göç yönetim sistemi geliştirmeyi desteklemek amaçlanmıştır. 3 – “Budapeşte Süreci İpek yolu Göç Ortaklığının Desteklenmesi Projesi”; İpek yolu ülkelerinde ilgili hükümet yetkililerinin göçle ilgili bilgi, uzmanlık ve yönetim kabiliyetlerini artırmak, ulusal göç veri yönetim sistemini güçlendirmek ve İpek yolu ülkelerindeki göç

331 Budapeşte sürecine dahil ülkeler; Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Malta, Moldova, Karadağ, Hollanda, Belarus, Belçika, Norveç, Polonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İtalya, Kazakistan, İsviçre, Tacikistan, Makedonya, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Kırgızistan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Makedonya İngiltere, Özbekistan.

332 Akçadağ, s.29.

333 İpek yolu ülkeleri Afganistan, Irak ve Pakistan’dır.

realitelerine dayanan bilgileri pekiştirmek amaçlanmıştır. Göç yönetimi için kapsamlı ulusal politika çerçevelerinin gelişimini desteklemek, Budapeşte Süreci düzenli toplantı yapısıyla bölgesel ve hükümetler arası diyalog hedeflenmiştir. İpekyolu ülkeleri arasında göçle ilgili konularda bilgi değişimini güçlendirmek ve göç alanında İpekyolu ülkeleri arasında somut işlevsel işbirliğini artırmak istenmiştir³³⁴.

Görüldüğü gibi İBÇG ilgi alanındaki ülkeler ülkemizde yasadışı göçe konu olan kaynak ülkelerdir (Bkz. s.89, Şekil 16). 2015 yılı içerisinde İpekyolu ülkesi vatandaşı olan 46950 yasadışı göçmen yakalanmış ve toplam içinde %32’lik bir oranı temsil etmektedir. Bu ülke vatandaşlarının neredeyse tamamı yasadışı yollarla Türkiye’ye girenler olduğu ve asıl amaçlarının AB ülkelerine geçmek olduğu bilinmektedir. Türkiye’de kaldıkları süre içinde kaçak çalışma yolunu seçen bu grup açısından Göç Teorileri açıklanırken dile getirilen Göç Sistem Teorisinde Avrupa-Akdeniz Göç Sistemi içinde hareket ettikleri söylenebilir.

Bali süreci³³⁵, insan kaçakçılığı, insan ticareti ve diğer ilgili suçlara farklı açılardan bakabilmek için Avustralya ve Endonezya’nın ev sahipliğini yaptığı bölgesel bir süreç olarak 2002 yılında kurulmuştur. Bali sürecinde günümüzde birçok kaynak, transit ve hedef ülkelerinin dâhil olduğu 45’in üzerinde üye devlet ve BMMYK, IOM, BM Uyuşturucu ve Suç Örgütü gibi uluslararası örgütler yer almaktadır. Türkiye’de bu sürecin üyeleri arasındadır. Amaçları arasında, etkili bilgi ve istihbarat paylaşımını geliştirilmek, insan kaçakçılığı ve ticareti şebekelerini caydırmak ve mücadele etmek amacıyla bölgesel kolluk kuvvetleri arasında işbirliğini geliştirmek gösterilmektedir. Yasadışılığı engellemek için sınır ve vize sistemlerinde, yasadışı göçmen ve insan ticareti mağdurlarının kimliğinin ve milliyetinin doğrulanması konusunda işbirliği yapmak hedeflenmiştir. Bu konuları suç olarak kabul eden ulusal mevzuatların yürürlüğe sokulması, uygun koruma ve yardım mekanizmalarının sağlanması, sığınma

334 GİGM, **Budapeşte Süreci**, http://www.goc.gov.tr/icerik6/budapeste-sureci_576_577_578_icerik, Güncelleme Tarihi; 16.12.2015, (05.01.2016).

335 Bali sürecine dâhil ülkeler; Afganistan, Avustralya, Bangladeş, Bhutan, Brunei, Kamboçya, Çin, Kuzey Kore, Fişi, Fransa, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Japonya, Ürdün, Kiribati, Laos, Makau, Malezya, Maldivler, Moğolistan, Nepal, Yeni Zelanda, Myanmar, Pakistan, Filipinler, Papau Yeni Gine, Güney Kore, Samoa, Singapur, Solomon Adaları, Suriye, Sri Lanka, Tayland, Timor, Türkiye, Vanuatu, Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Vietnam.

yönetiminde en iyi uygulamaları benimsetebilmek amacıyla ülkelere yardım etmek amaçlanmıştır³³⁶.

Lahey mülteciler ve göç süreci ile ilgili 2002 yılında yayınlanan deklarasyonla, göç ve mülteci sorunlarına çözüm aramak için paydaşları, sivil toplum örgütlerini ve kamu kurumlarını bir araya getirmek hedeflenmiştir. Bağımsız ve kar amacı gütmeyen bir platformdur. Mülteci ve göçmenlerin, ayrımcılığa ve insan hakları ihlallerine uğramadan ekonomik ve sosyal gelişmelerine, kültürel zenginlik ve farklılıklara katkıda bulunmak hedefleri arasındadır. İnsan haklarını koruyan politikaların geliştirilmesi, küresel anlamda göç alanında işbirliği kolaylaştırmak amaçlanmaktadır³³⁷. Türkiye'nin de içinde bulunduğu 28 devlet Lahey Kulübü üyesidir³³⁸.

BM çatısı altında 2006 yılında New York'ta gerçekleştirilen ve bu alanda düzenlenen ilk önemli toplantı olma niteliği taşıyan “Uluslararası Göç ve Kalkınma Konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog Toplantısı” sırasında ortaya atılan, bu konuların daha sistemli ve derinlemesine tartışılabilir “Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (KGKF)” oluşturulmuştur. KGKF’ na Türkiye 2014-2015 döneminde başkanlık yapmış ve 2015 yılında başkanlığı Bangladeş’e devretmiştir. Forumda ilerleme sağlanması amaçlanan konular arasında göç ile kalkınma alanında uluslararası işbirliğini geliştirme, bu amaçla bilgi, politika ve kurumsal yapıya ilişkin eksikliklerin giderilmesi gösterilmiştir. Göç hareketinin sunduğu faydaları değerlendirme amacıyla bilgi paylaşımı, ülke dışında yaşayan göçmenler, akademisyenler ve diğer ilgili kişi ve kurumlar arasında ortaklık ve işbirliği oluşturmak hedeflenmiştir³³⁹.

Prag süreci, Ocak 2009-Haziran 2011 yılları arasında hayata geçirilen Göç Ortaklıkları Kurma Projesi’nden (BMP) alınan başarılı sonuçlar üzerine oluşan politik bir girişimdir. Avrupa Birliği, Schengen Bölgesi, Batı Balkanlar, Merkezi Asya

336 GİGM, **Bali Süreci**, http://www.goc.gov.tr/icerik6/bali-sureci_576_577_1100_icerik, Güncelleme Tarihi; 02.02.2015, (05.10.2015).

337 GİGM, **Lahey Süreci**, http://www.goc.gov.tr/icerik6/lahey-sureci_576_577_1101_icerik, Güncelleme Tarihi; 02.02.2015, (05.10.2015).

338 Lahey sürecine dâhil ülkeler; Ürdün, Bosna Hersek, Nijerya, Danimarka, İsviçre, Filipinler, Fransa, Belçika, Türkiye, Hindistan, Kanada, Hollanda, Tayland, Birleşik Krallık, İspanya, İsrail, Norveç, Avusturya, ABD, İrlanda, Arjantin, Almanya, Polonya, Portekiz, Güney Afrika, Sierra Leone, Afganistan.

339 GİGM, **Küresel Göç Kalkınma Forumu**, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu-_409_576_581, Güncelleme Tarihi; 02.03.2015, (05.10.2015).

Ülkelerine ek olarak Rusya ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu 50 Devletten oluşmaktadır³⁴⁰.

2012-2016 Eylem Planı'nda; düzensiz göçün önlenmesi ve mücadele edilmesi, geri kabul, gönüllü geri dönüş ve sürdürülebilir yeniden uyumlaştırma süreçlerinin teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Özellikle işgücü göçüne vurgu yapılarak düzenli göçe yöneltme, yasal olarak ikamet eden göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşmenin teşvik edilmesi, göç ve hareketliliğin kalkınma için pozitif bir güce dönüştürülmesi amaçlanmıştır. İltica ve uluslararası koruma alanında kapasitelerin geliştirilmesi katılımcı ülkeler arasındaki işbirliği alanında belirlenen öncelikler olarak belirlenmiştir. Göç alanında 7 pilot projenin uygulanması öngörülmüş, bu pilot projelerden bir tanesi de "işgücü, göç yönetimi ile ilgili deneyim ve en iyi uygulamaların paylaşılması" olarak belirlenmiştir³⁴¹.

Orta Asya ülkelerini bir araya getiren Almatı süreci³⁴² ilk kez 2011 yılında toplanmış ve göç konusunda bölgesel istişare süreci oluşturmak amacıyla faaliyetlerine başlamıştır. Almatı süreciyle, Orta Asya'da göç dinamiklerinden ve farklı nedenlerle olan göç eylemlerinden kaynaklanan sorunların üstesinden gelinmesi amaçlanmıştır.

Almatı sürecinin hedefleri arasında sürdürülebilir diyalog ve göç konuları dile getirilmiştir. Mültecileri koruma sorunları hakkındaki bilgi alışverişinin geliştirilmesi, göçün nedenleri, boyutları, modelleri, gelecek eğilimleri ve etkileri üzerinde ortak bir anlayışın benimsenmesi amaçlanmıştır. Göçe konu olan insanlar için ulusal ve bölgesel düzeyde uyumlu, kapsamlı ve farklılaşmış politikalar geliştirmek hedeflenmiştir. Göçmen ve mültecilerin korunması konusunda oluşturulan mevzularının yönetimi alanında devletlerin kapasitelerinin artırılması için proje

340 Prag sürecine dâhil ülkeler; Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Kosova, Kırgızistan, Litvanya, Lihtenştayn, Litvanya, Luxemburg, Makedonya Cumhuriyeti, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Birleşik Krallık ve Özbekistan.

341 GİGM, **Prag Süreci**, http://www.goc.gov.tr/icerik6/prag-sureci_576_577_579_icerik, Güncelleme Tarihi; 22.07.2015, (05.10.2015).

342 Almatı sürecine dâhil ülkeler; Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan'dır. Bu sürece İran gözlemci olarak katılmaktadır. Çin, Fransa, Japonya, İrlanda, Filistin, Rusya, İsviçre, Ukrayna, Birleşik Krallık ve ABD ise 2011 ve 2013 yıllarında Bakanlar Konferansına katılmıştır.

temelli faaliyetler geliştirmek amaçlanmıştır. Faaliyet alanları içerisinde düzensiz göç, işgücü gc, sınır yönetimi ve güvenliği, sığınmacılar ve mlteiler gibi g konusunda sorunlu alanlar bulunmaktadır³⁴³.

Almatı sürecine dâhil lkeler Türkiye’de kaçak çalışma konusunda yaygın ve en fazla istismar edilen gruptur. Genellikle ev işlerinde temizlik ve ocuk bakımı gibi işlerde, yaşlı ve hasta bakım işlerinde, eğlence meknlarında çalışan ve seks işçiliğinde mağdur durumda olan grubu oluşturmaktadırlar. G Teorileri açıklanırken dile getirilen Tarihsel Yapısalcı Yaklaşım Teorisi bu grup için kapsayıcı olduğu söylenbilir. Her ne kadar bu sürece dâhil ülkelerle merkez ve evre ülke ilişkisi bulunmasa da bu grupta bulunan yabancılar ucuz işgücü olarak görülmekte, aynı zamanda bazı durumlarda şiddet ve cinsel tacize konu olmakta ve emekleri sömürülmektedir. lkeye giriş yaptıktan sonra büyük çoğunluğunun pasaportlarına aracılar tarafından el konularak zorla alıştırılmakta ve zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmektedirler.

Türkiye ICMPD’nin yürütmekte olduğu Akdeniz Bölgesinde Transit G Diyalogu girişimine de katkı saęlamaktadır³⁴⁴. Bunun yanı sıra AB Sınır Güvenliği Birimi olan FRONTEX ile düzensiz gc önlemek amacıyla 2012’de Mutabakat Zaptını imzalamıřtır³⁴⁵.

Düzensiz gte uluslararası işbirliği sürecinin etkili yöntemlerinin bir diğeri de daha önce ayrıntılı olarak incelenen ‘‘GKA’larıdır’’ (Bkz. sayfa 104,105). Türkiye’nin AB ile imzaladığı GKA’ sının ilerleyen tarihlerde sorun olma olasılığı yüksektir. Geri kabul edilen yabancılar Türkiye zerinden AB ülkelerine geçen yabancıları içerdiğini biliyoruz. Geri kabul edilen bu yabancılar menşe ülkelerine o ülkelerde yaşanan savaşlar veya siyasi nedenlerden dolayı gönderilememektedir. Bu durumda bulunan ancak ülkemiz de mülteci statüsü verilmeyen ve geçici koruma sağlanmayan yabancılar için dşnlmş veya geliştirilmiş bir yöntem, düzenleme söz konusu değildir. Bu açıdan gelecekte sorunlu bir alan olacağı açıktır.

343 GİGM, **Almatı Süreci**, http://www.goc.gov.tr/icerik6/almati-sureci_576_577_1099_icerik, Güncelleme Tarihi; 02.02.2015, (05.10.2015).

344 Akçadağ, s.29.

345 GİGM, **Türkiye’nin Düzensiz G ile Mücadelesi**, http://www.goc.gov.tr/icerik6/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi_409_422_424_icerik, Güncelleme Tarihi; 03.04.2015, (05.10.2015).

SONUÇ

Dünyada gelişmiş ülkelerin sanayileşme ile karşılaştığı işgücü göçü, 1970’li yıllardan sonra kaçak işgücü göçü özelinde tartışılan ve sonraki yıllarda kontrol altına almaya çalışılan bir sorun haline gelmiştir. Türkiye özelinde ise kaçak işgücü göçü, 2000’li yıllardan sonra görülmeye başlanmış yeni bir kavram olarak kamuoyunda tartışılır hale gelmiştir.

Çalışmaya başlandığında bir dizi belirsizliklerin varlığı görülmüştür. Öncelikle terminoloji açısından karşılaşılan karmaşıklık dikkate değerdir. İnsanlık tarihinin her döneminde karşılaşılan bir olgu olmasına rağmen, göç alanında kavramların birbirinin yerine kullanılması, göç terminolojisinde kavram kargaşasına neden olmaktadır. Göç olgusu oldukça geniş sosyal bilimler alanı içinde değerlendirildiğinden ve araştırmacıların kendi ilgi alanı çerçevesinde göç kavramına yaklaşımlarından dolayı kavram kargaşasının devam edeceğini öne sürmek yanlış olmayacaktır. Birçok göç teorisinin varlığı da bunu işaret etmektedir. Ortaya atılan teorilerde tamamen farklı referans noktalarından hareket edilmesine rağmen aslında aynı şey açıklamaya çalışmıştır.

İşgücü göçü kavramı incelenirken, başka amaçlarla göç edilmiş olsa bile gidilen yerde göçmenlerin işgücü piyasasına dâhil olduğu görülmüştür. Hedef ülkelerdeki kısıtlamalar, göçmenlerin büyük bir kısmını işgücü piyasasına dâhil olurken yasadışılığa ittiği tespit edilmiştir. Bu açıdan kaçak işgücü göçü bağlamında alanın genişlediği ve işgücü göçü dışındaki nedenlerle göç eden yabancıların da kaçak işgücü göçü kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Kavramsal karmaşıklığa, göçe sebep olan nedenler incelenirken de rastlanmıştır. Araştırmacıların göç alanına bakışı göç nedenlerinin tespitinde de çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra, genellikle özelde yaşanan göç dalgaları incelendiğinden, o dönem yaşanan gelişmeler çerçevesinde göç olgusuna yaklaşılması göçe neden olan sebepler açısından değişkenliği beraberinde getirmiştir. Çalışma esnasında birçok nedenlerle göç kararı alınmasına rağmen güneyden kuzeye yönelen göçün başlıca belirleyicisinin – Arap baharı ve Suriye’de yaşanan gelişmelerden kaynaklanan göçler hariç – ekonomik nedenler olduğu tespit edilmiştir.

20. yy'da işgücü göçünün hızlanması, yerel işgücünün kapitalist ekonomiler ve sanayi toplumlarında işgücüne olan talebi karşılayamaması gerçeğine dayanmaktadır. Araştırma esnasında yerel işgücü yetersizliğinin birtakım nedenlerinin olduğu görülmüştür. Bunların bir kısmı yerel işgücü kaynaklı olduğu, bir kısmının ülkelerin demografik yapılarında yaşanan değişimden kaynaklandığı ve bir kısmının da bazı sektörlerde yüksek vasıflı işler için bilgili ve kalifiye işçiye duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığı görülmüştür.

Siyasilerin işgücü açığının kapatılması amacıyla göç mekanizmasını kullanmak istemeleri şaşırtıcı değildir. Ancak şaşırtıcı olan yüksek vasıflı işgücü için yasal yollar sonuna kadar açılırken, diğerleri için çok sıkı denetimler ve bürokratik engellerin konulmasıdır. Engeller, yabancıları hem ülkeye girişte yasadışı yollara yöneltmekte hem de hedef ülkelerde yasadışı kalma yolunu seçmelerine neden olmaktadır. İşte yasadışı konumdaki bu yabancılar, 3D işler olarak bilinen, yerel işgücünün talep etmediği işlerde ülkelerin ihtiyaç duyduğu işgücünü karşılamaktadır. Aynı zamanda bu konumdaki yabancılar, ülke için tehdit oluşturduğunda, ülkenin işgücü ihtiyacı ortadan kalktığında veya ülkeler arasında yaşanan çekişmelerde kolayca sınır dışı edilebilecek kesimi de oluştururlar. Açıkça engeller konulan yabancılar ülkede yasal olarak bulunmamalarını tercih edilenlerdir.

Kaçak işgücü göçü, doğası gereği içinde yasadışılığı barındırdığından görülmeyen, tespit edilmesi zor bir durumdur. Bununla birlikte düzenli ve düzensiz göç arasındaki sınırlar her zaman açık değildir ve ülkelerin yaklaşımına göre çok kolay yer değiştirebilirler. Aynı zamanda, dünya genelinde standart bir veri tabanı da yoktur. Ülkelerin egemenlik gücünün olumsuz etkileneceği kaygısıyla bu alanda mevcut verileri kamuoyu ile paylaşma noktasında isteksizliği de eklendiğinde kaçak işgücünün gerçek boyutlarının görülemeyeceğini söylemek doğru olacaktır. Bu nedenlerle, işgücü göçünün küresel büyüklüğünü tam anlamıyla tespit etmek zordur. Bu alanda yapılmış bazı tahminler sayfa 54'de verilmiştir. Buradan yola çıktığımızda birden fazla farklı veri karşılaştırma yapmaya imkân vermeyeceği gibi, verilerin yetersizliği tartışmaları da beraberinde getirecektir.

Ülke çıkarları düşünülerek düzenlenen göç politikaları, ülkelerin yabancıları bakışına göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bazı düşüncelere göre vasıflı

yabancıların sisteme dâhil edecek şekilde göç politikasının bir filtre olarak düzenlenmesi gerektiği savunulurken, bazı düşüncelere göre göç politikasının, işgücü piyasasında yaşanan sorunları çözmeye hizmet edecek şekilde düzenlenmesi gerektiği savunulmuştur. Yapılan çalışmada ülkelerin, yerleşmek ve çalışma amacıyla gelen yabancılara karşı kendi vatandaşlarının haklarını ve refahını korumayı hedefleyen düzenlemeler yaptığı görülmüştür.

Ortak özelliği engeller olan göç politikalarının benimsendiği bilinmektedir. Ancak ülkelerin göçmen işgücüne ihtiyacı olduğuna dair düşünceler güçlü bir şekilde dile getirilirken kısıtlayıcı politikaların varlığı bu alandaki ikilemi ortaya koymaktadır. Bu ikileme rağmen işgücü göçünün düzenlenmesi ve kontrol altında tutulması için bütün ülkelerin benzer mekanizmaları kullandığı görülmüştür. Ana hatlarıyla sınırın kontrol altında tutulması, ülke içinde denetleme mekanizmaları ve uluslararası işbirliği çerçevesinde mekanizmaların geliştirildiği tespit edilmiştir.

Göç politikası alanında Türkiye'deki durum da dünyadaki diğer ülkelerin yasal düzenlemeleriyle paralellik göstermektedir. Türkiye'de de kısıtlayıcı politikalar benimsenmiştir. Türkiye'nin 2000'li yıllara kadar modern anlamda bir göç politikası takip ettiği söylenemez. Türk soylu veya Osmanlı İmparatorluğu tebaası olanlara imtiyaz tanındığı bir göçmen politikası benimsenmiştir. Dünyada yaşanan gelişmelere kapalı kalınmış mültecilerin statüsünün belirlendiği 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin hazırlanmasında katkı sağlamış olmasına rağmen coğrafi çekince koyarak kapalı tutumunu devam ettirmiştir. Günümüzde de coğrafi çekince devam etmektedir. Bunun ülkemiz açısından makul sebepleri olmasına rağmen mülteci statüsü vermediği ancak sığınmacı olarak kabul edip geçici koruma sağladığı çok geniş bir yabancı grubuna ev sahipliği yaptığı da bir gerçektir.

2000' li yıllarda AB üyeliği için sürdürülen uyum süreci, yabancılar alanında da kendini göstermiş ve yabancıların statüsü, ikameti ve çalışması alanında daha modern düzenlemelerin yapıldığı, eski kanunlarda değişikliklere gidildiği görülmektedir. Bu dönemde yapılan düzenlemelerde de kısıtlamalar ön plandadır. Bu alanda yapılan en son düzenleme 6458 sayılı YUKK'dur. Bu kanunla kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün günümüze kadar birçok kurumu ilgilendiren yabancılar alanında koordinasyonu sağlayacağı düşüncesi yaygındır.

Türkiye'ye yönelen işgücü göçü ile gelişmiş ülkelere yönelen işgücü göçünün birbirinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen milli gelirin yüksek olması yabancıları çekmekteyken, Türkiye'ye yönelen işgücü göçünde tarihsel ve kültürel bağlar ve Türkiye'nin coğrafi konumunun öne çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye'de kayıt dışı ekonomi ve istidam yaygındır. Gelişmiş ülkelere nazaran esnek vize uygulaması benimsenmiştir. Bunlarla birlikte günümüzde bulunduğumuz coğrafyada artan siyasi belirsizlikler ve çatışmalar nedeniyle bölge halkının güvenli ve iyi bir yaşam şartlarını elde edebileceği yerlere gitme arzusunu Türkiye'ye göçü arttırmıştır. Son yıllarda Avrupa'nın uyguladığı sıkı sınır kontrolleri nedeniyle bu bölgeye göçü zorlaştığı bilinmektedir. Türkiye gibi komşu ülkelere oranla ekonomik açıdan daha iyi şartlar sunan Avrupa'nın çevresinde bulunan ülkelere göçmenlerin yönlendiği de söylenebilir.

Özellikle 1990'lı yılların ortalarından sonra yasal konumda gelen yabancıların sayısının arttığı görülmüştür. 2005-2015 yılları arasında ülkemize giriş çıkış yapan yabancıların sayısı yaklaşık 40 milyondan 69 milyona yükseldiği GİGM verilerinden anlaşılmıştır. Yine GİGM verilerine göre 2010-2015 yılları arasında ikamet izni alarak yurtdışında kalan yabancıların sayısı yaklaşık %132 oranında artmıştır. Yabancı sayısındaki artış ülkemiz açısından daha önce karşılaşmadığı yabancı kaçak çalışma kavramıyla yüzleşmesinde belirleyici olmuştur. Zira yabancı sayısında yaşanan artışa rağmen çalışma amaçlı ikamet izni alan yabancıların oranının neredeyse sabit kalması ülkemizdeki yabancıların işgücü piyasasına yasadışı yollarla dâhil olduğu savını güçlendirmektedir. ÇSGB verilerinin incelenmesi neticesinde çalışma izinlerinin neredeyse tamamının süreli çalışma izni olduğu görülmüştür. Bu açıdan süresiz ve bağımsız çalışma izni alma şartlarının ağır olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Yakalanan yasadışı konumdaki göçmenlerin sayısı son yıllarda hissedilir şekilde artmıştır. Verilerin yetersizliği burada da görülmektedir. Yakalanan ve sınır dışı edilen yabancıların ne kadarının kaçak işgücü olduğu bilinmemektedir.

2000'li yılların başından itibaren ülkemizden uluslararası koruma talebinin hissedilir bir biçimde arttığı bilinmektedir. Ülkemizin CS' ne coğrafi çekince koyması nedeniyle mülteci konumunda bulunanların sayısı verilerin çok üstündendir. 2015 yılında geçici koruma statüsü verilen Suriye uyruklu yabancıların sayısının 2 milyonu

geçmiş olması bunun en bariz örneğidir. Gerçekten Mülteci, Sığınmacı veya Geçici Koruma statüsü verilen yabancı sayısı açısından dünyada en fazla mülteci barındıran ülke olduğumuzu söyleyebiliriz. Bu grup için ülkemizde kalış süreleri belirsizdir. Bu açıdan işgücü piyasasına dâhil olmayacaklarını düşünmek imkânsızdır.

Dünyadaki benzerlerine uygun olarak Türkiye’de de kaçak işgücü göçü sınır kontrolleri, iç denetimler ve uluslararası işbirliği ile kontrol altına tutulmaya çalışılmaktadır. Ancak sınır kontrolleri dağınık bir yapıdadır. Bu dağınık yapının koordineli bir şekilde çalışabilmesi için İİGM’lülüğü bünyesinde SYDB’ lığı oluşturulmuş ve 17.03.2016 tarihinde Sınır Yönetimi Alanında Kurumlar arası İşbirliği ve Koordinasyon Hakkında Yönetmelik yürürlüğe konulmuştur. Ancak 2002 yılından günümüze değin bu alanda çalışmalar yapılmasına rağmen kayda değer gelişmelerin yaşandığı söylemek iyimserlik olacaktır.

Türkiye’ye girişlerin çok önemli bir kısmı sınır kapılarından yapılmakta ve yabancıların bir birinden farklı nedenleri bulunmaktadır. Görünen en yoğun geliş nedeni turizmdir. Görünmeyen nedenlerin arasında ise en belirgin olanı “çalışma” amaçlı girişlerdir. Esnek vize uygulaması, sınır kapılarında kısa süreli mülakatların polis teşkilatı tarafından güvenlik ekseninde yapılması gibi nedenlerden sınır kapılarında yapılan kontrollerden istenen sonucun alınamadığı söylenebilir.

Yasadışı göçmenlerin büyük kısmı Türkiye’ye kara sınırlarından giriş yaptığı binmektedir. Türkiye’nin bu kara sınırlarını kontrol ve yönetimi değinilen nedenlerden dolayı kolay değildir. Ancak sınır güvenliği çalışmalarında sınır hattının kaçak geçilmesinin önlenmesi ile yabancı kaçak işgücü göçü sayısının azalacağını söylemek tam anlamıyla gerçeği yansıtmayacaktır.

Mücadele açısından yurt içinde kayıt dışı çalışan yasal veya yasadışı konumdaki yabancıların kontrol altında tutulması daha önemlidir. Bu durum sınır kapılarında daha seçici olmayla, yurt içine girişler olduktan sonra yapılacak denetimlerle ve yaptırımlarla ancak mümkün görülmektedir. Bir başka deyişle ülke içi kontrollerin eş zamanlı olarak devreye sokulması gerekir.

Yapılan çalışmada görülmüştür ki Türkiye'nin yabancıların işgücü piyasasına katılması ve işgücü piyasasının bu açıdan denetlenmesi noktasında yasal düzenlemeleri yeterlidir. Ancak yasal düzenleme işgücü piyasasına katılma açısından birçok kısıtlamalar içermesi nedeniyle yabancılar kaçak olarak çalışmak zorunda kalmaktadır. İşverenler açısından da yabancılar açısından da yasal düzenleme yasadışılığa itmektedir. Bunun nedeni 4817 SK'un Uygulama Yönetmeliğine istinaden hazırlanan, yabancıları çalıştıracak işverenlerin karşılamak zorunda kaldıkları kriterlerdir.

Kaçak işgücünün tespiti konusunda ÇSGB' lığı İTKB' lığı kanunla yetkilendirilmiştir. Programlı ve programsız olarak yapılan denetleme faaliyetlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Yönünden Yapılan Teftişler ve İşin Yürütümü Yönünden Yapılan Teftişler olarak iki başlıkta yapıldığı ve yabancıların çalışmalarının denetlenmesi İşin Yürütümü Yönünden Yapılan Teftişler grubunda değerlendirildiği görülmüştür.

Son on yılda doğrudan yabancıların çalışma koşulları ve kaçak çalışmalarının önlenmesi amacıyla programlı denetlemenin sadece bir kez 2007 yılında yapıldığı ve 9 ili kapsayan bir denetleme olduğu tespit edilmiştir. Bu teftişte denetlenen işyerlerinin yarısından fazlasında (%65) yabancı işçi çalıştırıldığı ve bunların %89'unda yabancıların izin almadan kaçak çalıştığı tespit edilmesi, denetlenen işkollarında yabancıların kaçak çalışma durumunun yaygın olduğunu göstermektedir.

2007 yılından sonra denetlemeler genel denetlemeler şeklinde yapılmış, bununla birlikte programlı denetlemeler de planlanmıştır. Programlı denetlemeler kapsamında, 2010 yılında biri Türkiye genelinde diğeri de Antalya Gurup Başkanlığınca, 2011 yılında Turizm Sektöründe Çalışma Sürelerinin İyileştirilmesi, 2013 yılında Konaklama, Eğlence İşkolunda Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi ve Sosyal Tarafların Bilinçlendirilmesi ve yine 2013 yılında Dinlenme Tesisleri İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi amacıyla denetlemeler yapılmıştır. Bu denetlemelerin gerekçelerinde, amaçlarında ve öncelikli risk grupları arasında yabancıların izin almadan çalışmaları sayılmış, yapılan genel denetlemelerde yabancıların konusu da ele alındığı görülmüştür. Bunun dışında yabancılar konusunda

programlı denetleme yapılmamış ancak alınan şikâyet ve ihbarlar üzerine münferit denetlemelerin yapıldığı öğrenilmiştir.

2007 yılında yapılan proje sonucunda “özellikle konaklama ve eğlence yerleri iş kolunda faaliyet gösteren iş yerlerinde çalışma izni olmayan yabancı uyruklu şahısların çalışmalarının, klasik denetleme yöntemleriyle yeterince önlenememesi nedeniyle Yabancıların İzinsiz Çalışmasının Önlenmesi Teftiş Projesinin yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur” denilerek tespit edilen eksiklik dile getirmiştir. Ancak yapılan tespit bu tarihten sonra yapılan denetlemelerde de klasik denetleme yöntemlerinin kullanıldığı görülmüş ve Yabancıların İzinsiz Çalışmasının Önlenmesi Teftiş Projesinin hazırlanmadığı anlaşılmıştır.

Bir ülkenin tek başına aldığı önlemlerle üstesinden gelemeyeceği yasadışı göç ve yabancı kaçak işçilik sorununun önlenbilmesinde uluslararası işbirliği gerekmektedir. Bu bağlamda Türkiye etkin ve verimli çalışmalar yapmak amacıyla IOM, BMMYK, ICMPD ve çeşitli ulusal sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapmış, 2004 yılında IOM’e üye olmuştur. IOM ile göç konularının yanı sıra insan ticareti ile mücadele alanında da işbirliği sürdürülmektedir. Türkiye, göç alanında kaynak, güzergâh ve hedef ülkeler arasında diyalogun geliştirilmesi, düzensiz göçün önlenmesi, göç ve kalkınma arasındaki ilişkinin anlaşılması ve bu alanlarla ilgili politikaların oluşturulmasını amacıyla uluslararası işbirliğinde yer almaya özen göstermektedir. Özellikle düzensiz göç alanında Prag süreci ve bu süreç içerisinde İBÇG ve Almatı süreci, Türkiye’de yasadışı göç alanında kaynak ülkeleri kapsamı açısından önemlidir.

GKA, düzensiz göçte uluslararası işbirliği sürecinin etkili yöntemlerinden biridir. Türkiye birçok kaynak ülkeyle GKA imzalamıştır ancak Türkiye’nin AB ile imzaladığı GKA’sı ülkemiz açısından çok daha önemlidir. Ülkemizden sınır dışı edilemeyen ve kendilerine uluslararası veya geçici koruma verilemeyen bir kısım yabancı ülke vatandaşları vardır. Bunlar ülkemizde kaldıkları sürece kaçak çalışmanın konusu olmaktadır. Fırsatını bulup AB ülkelerine geçmeleri durumunda ise, burada yakalananların Türkiye’den geldikleri ispat edilmeleri halinde ülkemize iadesi söz konusu olmaktadır. Geri kabul edilenler sınır dışı edilemediği sürece statü sorunu

yaşayan geniş bir yabancı topluluğuna sahipliği yapacağımızı söylemek yanlış olmayacaktır.

Verilen bilgilerin ışığında Türkiye'nin kaçak işgücü göçünün yönetiminde daha etkin olabilmesi için;

- Sınır kapılarından giriş yapan yabancıların gerçek nedenlerinin tespit edilebilmesi için Emniyet Genel Müdürlüğünün dışında bir birimin oluşturulması ve bu alanda yetiştirilmiş uzman personel görevlendirilmesi çalışmalarına hız verilmelidir. Yabancılar alanında devletin bakış açısını değiştirmesi gerektiği açıktır.

- Sınır hattının kontrolünün günümüzde yaşadığımız gelişmeler nedeniyle yine askeri birlikler tarafından yapılacağı sonucuna varmak yanlış olmayacaktır. Bu alanda görevli askeri birliklerin yasadışı göçü, sadece güvenlik kapsamında değerlendirmesi eksik olacaktır. Bu nedenle yasadışı göçün diğer boyutlarını da göz önde bulundurmalarıdır.

- Yurt içinde yapılan denetlemeler yetersizdir. Kurumlar arasında işbirliği sınırlıdır. Kurumlar arasında koordine sağlanarak yabancıların izinsiz çalıştıkları sektörlerde denetlemelerin özel yöntemler kullanılarak yapılması, kaçak işgücü göçüyle mücadelede daha aktif olunmasının sağlayacaktır.

- Yabancı işgücü konusunda yöneticilerin bir karar vermesi gereklidir. Bu da yabancı işgücünün ülkemizde hangi konumda görülmek istendiğine verilecek cevapla mümkündür. Mevcut düzenleme birçok engellerle dolu olmasından yabancı işgücünün istenmeyen bir durum olduğu sonucuna varırsak yanlış olmaz. Ancak istenmeyen bu duruma karşı gerekli tedbirlerin alınmamış olması, yasal düzenlemede denetleme ve ceza sistemi kurulmuş olmasına rağmen gerçek anlamda işlememesi, yabancı işgücü göçmenlerine göz yumulduğu kanısının doğmasına neden olmaktadır.

- ÇSGB' lığının yabancıların yasadışı çalışmaları konusunda kapsamlı bir çalışma yaparak gerçek resmi tespit etmesi çok önemlidir. Zira yasadışı çalıştığı tespit edilen yabancı sayısı, vatandaşların hissettiği kaygı boyutunun çok altındadır. Genel kanı yabancıların izin almadan çalıştıkları ve bu durumun yaygın olduğu yönündedir. Ancak resmi rakamlar bunun tersini göstermektedir.

- Kaçak olarak çalıştığı tespit edilen yabancıların ülke ayrımı yapılmadan sınır dışı edilmeleri caydırıcılık açısından mutlaka sağlanmalıdır. Ancak vize rejimi gereği A grubu olarak belirtilen ABD, Kanada, Avustralya ve AB ülkeleri gibi gelişmiş ülke vatandaşı olup yasa dışı çalıştığı tespit edilenler sınır dışı edilmemektedir. Belirtilen ülke vatandaşlarının ülkemizde kalifiye işlerde çalıştıkları için yüksek ücret almaları, kendilerine verilen idari para cezalarının caydırıcı olmamasına da neden olmaktadır.

Günümüzde yaşanan gelişmeler ışığında Türkiye'ye yönelik göç akımlarının devam edeceği ve gelenlerin büyük bir bölümünün mülteci veya uluslararası koruma hakkından yararlanmak isteyen kesim olacağı açıktır. Bu durum Türkiye'de bir dizi soruna neden olacaktır. Mevcut düzenin devamı kaçak işgücü göçmenlerinin sayısının artmasına neden olacağı açıktır. Bu nedenle alınması gereken kararların bir an önce alınarak siyasi iradenin de desteğiyle faaliyete geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akçadağ, Emine. **Yasadışı Göç ve Türkiye**, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Rapor No: 42, İstanbul, 2012.

Akman, Adem ve İsmail Kılınç. “AB’de Entegre Sınır Yönetiminin Gelişimi ve AB Sürecinde Türkiye’nin Entegre Sınır yönetimine Geçiş Çalışmaları”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 467, Haziran 2010, http://syb.icisleri.gov.tr/ortak_icerik/syb/makale/%20adem-ismail.pdf, (03.04.2015), s.9-29.

Akpınar, Taner. “Uluslararası Kaçak İşgücü Göçlerine Yönelik Politikalar”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, DİSK Birleşik Metal İş Sendikası Yayınları, Sayı; 2011/3, İstanbul, 2011, (Uluslararası), s. 201-213.

Akpınar, Taner. “Kaçak Göç Kavramı Üzerine ..”, **Çalışma Ortamı Dergisi**, Fişek Enstitüsü Yayınları, Sayı: 117, Ankara, 2011, s. 8-9.

Aksoy, Zeynep. “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 20, Kış 2012, s. 292-303.

Alonso, José Antonio. **International Migration And Development: A Review in Light of The Crisis**, United Nations Department of Economic and Social Affairs, Committee For Development Policy Background Paper No:11(E), New York, 2011, http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2011_11e.pdf, (27.12.2012).

Arpacıoğlu, Özge ve Metin Yıldırım. “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı: 2, Niğde, 2011, s.60-76.

Avrupa Birliği Bakanlığı. Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, <http://www.ua.gov.tr/programlar/hayatboyu-%C3%B6%C4%9Frenme-program%C4%B1/erasmus-program%C4%B1>, Tarihsiz, (11.09.2013).

Bacon, Devid. **Illegal People; How Globalization Creates Migration and Criminalizes Immigrants**, Beacon Press, Boston, 2008.

Bayındır Goularas, Gökçe. “1923 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kùltürlerinin Yaşatılması”, **Alternatif Politika Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, 2012, s. 129-146.

Bauböck, Rainer. “Cold Constellations and Hot Inentities: Political Theory Questions About Transnationalism and Diaspora”, **Diaspora and Transnationalism; Concepts, Theories and Methods**, Der. Rainer Bauböck ve Thomas Faist, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010, pp. 295-321.

Boccagni, Paolo. “Private, Public or Both? On The Scope and Impact of Transnationalism in Immigrants’ Everyday Lives”, **Diaspora and Transnationalism; Concepts, Theories and Methods**, Der. Rainer Bauböck ve Thomas Faist, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010, pp.185-203.

CARITAS. **The Female Face of Migration**, Caritas Internationalis Working Document, Vatikan, 2012.

Castles, Stephen ve Mark J.Miller. The **Age of Migration**, The Guilford Press, Newyork, 2009.

Castles, Stephen. “Understanding Global Migration; A Social Transformation Perspective”, **Conference on Theories of Migration and Social Change**, St. Anne’s College, Oxford, 2008, <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/stephen-castles-understanding-global-migration>, (10.12.2012), s. 1-21.

Choudaha, Rahul, Li Chang ve Yoko Kono. **International Student Mobility Trends 2013; Towards Responsive Recruitment Strategies**, World Education Services, Research Report No:4, New York, 2013, <http://cdn-ci33.actonsoftware.com/acton/cdna/4184/f-003c/0/3>, (11.10.2013).

Ciarniene, Ramune ve Vilmante Kumpikaite. “International Labour Migration; Sutudents Viewpoint”, **Engineering Economics**, Journal of Kaunas University of Technology, Cilt: 22, Sayı: 5, 2011, <http://dx.doi.org/10.5755/j01.ee.22.5.971>, (10.12.2012), s. 527-533.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliğinin 13 Üncü Maddesi Uyarınca Belirlenen Yabancıların Çalışma İzin Taleplerine İlişkin Olarak Başvuru Sahibi İşyerlerinin ve Yabancıların Karşılması Zorunlu Olan Değerlendirme Kriterleri**, <http://www.calismaizni.gov.tr/calisma-izni/izin-degerlendirme-kriterleri/>, Güncelleme Tarihi; 07.11.2015, (01.02.2016).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2013**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No 17, Ankara, 2014.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2014**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No 18, Ankara, 2015.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Çalışma Hayatı İstatistikleri 2015**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No 23, Ankara, 2016.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Dinlenme Tesisleri İşyerlerinde Çalışan İşçilerin Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 64, Ankara, 2013, http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2014/2014_64, s. 10, (Erişim Tarihi; 01.0.2015).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Kanunlarla Türk Vatandaşlarına Hasredilen ve Yabancıların Çalışmalarının Yasak Olduğu Meslek ve Görevler**, <http://www.calismaizni.gov.tr/yabancilar/yabancilara-yasak-meslekler/>, Güncelleme Tarihi; 07.12.2015, (05.01.2016).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Konaklama ve Eğlence İşleri İşkolunda Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi ve Sosyal Tarafların Bilinçlendirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 67, Ankara, 2013, http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2014/2014_67, (01.09.2015).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Turizm Sektöründe Çalışma Sürelerinin İyileştirilmesi Programlı Teftişi Sonuç Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 48, Ankara, Aralık, 2011, http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2011_48, s. 12, (Erişim Tarihi; 01.09.2015).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **Yabancıların İzinsiz Çalışmasının Önlenmesi Teftiş Projesi Genel Değerlendirme Raporu**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 25, Ankara, 2008, http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2007_25, (01.09.2015).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. **İş Teftişi Genel Raporu 2010**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 35, Ankara, 2010, http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2010_35, (01.09.2015).

Çelebi, Özlem. “Kuramların Sessizliği; Liberalizm ve İltica Rejiminin Kuruluşu”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika**, Der. Özlen Çelebi, Saime Özçürümez, Şirin Türkay, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayını, Ankara, 2011, pp. 9-26.

Erder, Sema. “Yabancısız Kurgulanan Ülkelerin Yabancıları”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, Der. F. Ayhan ARI, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, pp.1-82.

Erder, Sema. “Düzensiz Göç, Göçmen Korkusu ve Çelişen Tepkiler”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç Toplumsal Koşullar-Bireysel Yaşamlar**, çev. Mutlu Çomak-Özbatır, Der. Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski, Kitap Yayınevi, İnsan ve Toplum Dizisi-48, İstanbul, 2010, pp.41-55.

Erdut, Tijen. “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”, **Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi**, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Birleşik Metal-İş Sendikası Yayını, Sayı; 2005/3, İstanbul, 2005, <http://www.calismatoplum.org/sayi6/makale%201.pdf>, (09.02.2012), s.11-49.

European Union. **Asylum and Migration Glossary 2,0**, European Union, France, 2012.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **2015 Türkiye Göç Raporu**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Yayın No: 35, Ankara, 2016.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Almatı Süreci**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/almati-sureci_576_577_1099_icerik, Güncelleme Tarihi; 02.02.2015, (05.10.2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Bali Süreci**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/bali-sureci_576_577_1100_icerik, Güncelleme Tarihi; 02.02.2015, (05.10.2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Budapeşte Süreci**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/budapeste-sureci_576_577_578_icerik, Güncelleme Tarihi; 16.12.2015, (05.01.2016).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Küresel Göç Kalkınma Forumu**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik3/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu-_409_576_581, Güncelleme Tarihi; 02.03.2015, (05.10.2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Lahey Süreci**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/lahey-sureci_576_577_1101_icerik, Güncelleme Tarihi; 02.02.2015, (05.10.2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Prag Süreci**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/prag-sureci_576_577_579_icerik, Güncelleme Tarihi; 22.07.2015, (05.10.2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Türkiye'nin Düzensiz Göç ile Mücadelesi**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi_409_422_424_icerik, Güncelleme Tarihi; 03.04.2015, (05.10.2015).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Göç İstatistikleri**, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://www.goc.gov.tr/icerik6/ikamet-izinleri_363_378_4709_icerik, Güncelleme Tarihi; 14.06.2016, (16.06.2016).

Gökbayrak, Şenay. “Refah Devletinin Dönüşümü ve Bakım Hizmetlerinin Görünmez Emekçileri Göçmen Kadınlar”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, DİSK Birleşik Metal İş Sendikası Yayınları, Sayı; 2009/2, İstanbul, 2009, s.55-82.

Gözüküçük, Muharrem. **Yabancıların Çalışma İzinleri Uygulama Rehberi**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınlar, Yayın No: 10, Ankara,2014.

Haas, Hein De. **Migration and Development: A Theoretical Perspective**, Working Papers, International Migration Institute, University of Oxford, Paper No 9, 2008 <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/wp/WP9%20Migration%20and%20development%20theory%20HdH.pdf>, (Erişim Tarihi; 14.05.2013).

Haddal, Chad C.. **Policy Challenges in International Migration**, Congressional Research Service Report For Congress, Ağustos, 2009, <http://www.ilw.com/immigrationdaily/news/2010,0409-crs.pdf>, (10.12.2012).

International Labour Organization. **Global Employment Trends 2012 Preventing a Deeper Jobs Crisis**, International Labour Organization, Publications of The International Labour Office, Geneva, 2012.

International Labour Organization. **Global Employment Trends 2013 Recovering from a Second Jobs Dip**, International Labour Organization, , Publications of The International Labour Office, Geneva, 2013.

International Labour Organization. **Global Employment Trends 2014 Risk of a Jobless Recovery?**, International Labour Organization, , Publications of The International Labour Office, Geneva, 2014.

International Labour Organization. **International Labour Migration A Rights-Based Approach**, International Labour Organization, Geneva, 2010.

International Labour Organization, **Labour Migration Policy and Management: Training Modules**, International Labour Organization, Bangkok, 2005.

International Labour Organization. **World Employment and Social Outlook, Trends 2016**, International Labour Office, Geneva, 2016.

International Organization for Migration. “International Cooperation”, **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Cilt: 1, Geneva, 2004, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v1/V1S07_CM.pdf, (01.12.2012), s.1-21.

International Organization for Migration. “Migration and Demography”, **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Cilt: 2, Geneva, 2004, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S02_CM.pdf, (01.12.2012), s. 1-25.

International Organization for Migration. “Migration and Family”, **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Cilt: 2, Geneva, 2004, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S05_CM.pdf, (01.12.2012), s. 1-21

International Organization for Migration. “Passport and Visa Systems”, **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Volume 3, Geneva 2004, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v3/V3S01_CM.pdf, (01.04.2013), s.1-30.

International Organization for Migration. **Glossary on Migration**, International Organization for Migration, Geneva, 2004.

International Organization for Migration. **World Migration Report 2010; The Future of Migration: Building Capacities for Change**, International Organization for Migration, Geneva, 2010.

International Organization for Migration. **World Migration 2005, Cost and Benefits of International Migration**, International Organization for Migration, World Migration Report Series, Cilt:3, Geneva, 2005.

International Organization for Migration. **World Migration 2008: Managing Labour Mobility in The Evolving Global Economy**, International Organization for Migration, World Migration Report Series, Cilt: 4, Geneva, 2008.

International Organization for Migration. **World Migration Report 2013 Migrant Well-Being and Development**, International Organization for Migration, Geneva, 2013.

International Organization for Migration. “Migration And Labour”, **Essential of Migration Management**, International Organization for Migration, Cilt:2, Geneva, 2004, http://www.rcmvs.org/documentos/IOM_EMM/v2/V2S06_CM.pdf, (01.04.2013), s. 1-26.

Işığışok, Özlem. “Küresel Gerçeklerle Türkiye’de Yabancı Kaçak İşçi Sorunu: Boyutları ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı: 50, İstanbul, 2005, s.435-453.

İçduygu, Ahmet ve Damla B. Aksel. **Türkiye’de Düzensiz Göç**, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Yayını, Ankara, 2012, http://www.turkey.iom.int/documents/IrregularMigration/irregular_migration_turkce.pdf, (01.10.2013).

İçduygu, Ahmet ve Kristen Biehl. “Türkiye’ye Yönelen Göçün Değişen Yörüngesi”, **Kentler ve Göç**, Der. Akmet İçduyğu, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Yayın No 388, İstanbul, 2012, s. 9-72.

İçduygu, Ahmet, Sema Erder ve Ömer Faruk Gençkaya. **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023; Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere**, Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi Yayını, Mirekoc Araştırma Raporları, Rapor No: 1/2014, İstanbul, 2014.

İçduygu, Ahmet. **Türkiye’de Kaçak Göç**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın N: 2004-65, İstanbul, 2004.

İçduygu, Ahmet. **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları**, Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği Yayınları, Yayın No: TÜSİAD-T/2006-12/427,2006.

Janja, Vukašinović. “Illegal Migration in Turkey-EU Relations: An Issue of Political Bargaining or Political Cooperation?”, **Journal on European Perspectives of The Western Balkans**, Cilt: 3, Sayı: 2 (5), Ekim, 2011, s.147-166.

Kahraman, Selver Özözen. “Türkiye’den Ortadoğu-Kuzey Afrika Ülkelerine (ODKA) İşgücü Göçünün Kuramsal ve Mekânsal Değerlendirmesi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Cilt: 9, Sayı: 2, Sakarya, 2012, s.1158-1178.

Kainth, Gursharam Singh. “Pull and Push Factors of Migration: A Case of Brick Kiln Migrant Workers in Punjab State”, **Asia-Pacific Journal of Social Sciences**, Cilt: 1, 2009, <http://www.socialsciences-ejournal.org/6%20Gurusharan%20Sing.pdf>, (02.05.2013), s. 82-116.

Karaaslan, Erkan. **Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği**, Mali Hizmetler Derneği Yayınları, Yayın No: 7, Ankara, 2010.

Kirişçi, Kemal. “Türkiye’ye Yönelik Göç Hareketlerinin Değerlendirilmesi”, http://www.ata.boun.edu.tr/htr/Kaynakca/312/Kemal_kirisci_%20turkiyeye%20yone lik%20goc%20hareketlerinin%20degerlendirilmesi_bilanco.pdf, (07.11.2013), s.111-121.

Kolukırkı, Suat. “Mülteci ve Sığınmacı Olgusunun Medyadaki Görünümü; Medya Politikası Üzerine Bir Değerlendirme”, **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, Gaziantep, 2009, <http://jssarchive.gantep.edu.tr/index.php/sbd/article/download/95/72>, (01.12.2012).

Köktaş, Arif. **Sınır Güvenliği Birimi Kurma Çalışmaları**, Stratejik Düşünce Enstitüsü, Temmuz 2011, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/Sinir%20Birlikleri%20Analiz.pdf>, (02.05.2015).

Kuzgun, İnci. “Türkiye’de Türk Kökenli Yasa Dışı Yabancı İşgücünün Kayıt Dışı İstihdamı”, **Asya Etütleri Dergisi**, Sayı: 41, Ankara, 2012, s.45-70.

Lee, Everett S.. “A Theory of Migration”, **Demography**, A Publications of Population Association of America, Cilt: 3, Sayı: 1, <http://www.students.uni-mainz.de/jkissel/Skripte/Lee.pdf>, (15.12.2012), s. 47-57.

Lescarbot, Par Marc. **History of New France**, The Publication of The Champlain Society, 1618, <http://ia700507.us.archive.org/5/items/historyofnewfran01lesc/historyofnewfran01lesc.pdf>, (09.10.2013).

Lordoğlu, Kuvvet. “Çalışma Hayatımızda Yeni Yabancılar; Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, Der. F. Ayhan ARI, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 83-127.

Martin, Philip. ‘Policy Responses to Unauthorized of Irregular Workers’, **Intereconomics, Review of European Economic Policy**, Cilt: 39, Sayı: 1, <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/41810/1/378560255.pdf>, (11.01.2014), s.18-20.

Martin, Philip, Manolo Abella ve Christinane Kuptsch. **Managing Labour Migration in The Twenty-First Century**, Global Management Series, Yale University Press, New York, 2006.

Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino ve J. Edward Taylor. “Theories of International Migration: A Review and Appraisal”, **Population and Development Review**, Cilt: 19, Sayı: 3, Eylül, 1993, s.431-466.

Murrugarra, Edmundo, Jennica Larrison ve Marcin Sasin. **Migration and Poverty; Toward Better Opportunities for The Poor**, The Word Bank Publications, Washington Dc, 2011.

Organisation for Economic Co-operation and Development. **International Migration Outlook 2013**, Organisation For Economic Co-operation and Development, Paris, 2013.

Organization for Economic Co-operation and Development. **International Migration Outlook 2014**, Organisation For Economic Co-operation and Development, Paris, 2014.

Organization for Security and Co-operation in Europe. **Guide on Gender-Sensitive Labour Migration Policies**, Organization for Security and Co-operation in Europe, Vienna, 2009.

Organization for Security and Co-operation in Europe. International Organization For Migration, International Labour Office, **Handbook on Establishing Effective Labour Migration Policies Mediterranean Edition**, Organization for Security and Co-operation in Europe, International Organization For Migration, International Labour Office, Vienna, 2007.

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi. **Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi**, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, ORSAM Rapor No: 123, Ankara, 2012.

Pécoud, Antoine ve Paul De Guchteneire. "International Migration, Border Controls and Human Rights: Assessing the Relevance of a Right to Mobility", **Journal of Borderlands Studies**, Cilt:21, Sayı:1, İlkbahar 2006, http://portal.unesco.org/shs/fr/files/10373/11636721241Borderlands_Article.pdf/Borderlands_Article.pdf, (01.02.2014), s.69-86.

Ravenstein, Ernest George. "The Laws of Migration", **Journal of The Royal Statistical Society**, Cilt: 48, London, UK, 1885, http://www.mrtavani.com/Mr._Tavanis_World_Cultures_&_AP_Human_Geography_Site/AP_Human_Geography_-_Archive_-_Mr._Tavanis_World_Cultures_Site_-_Cheltenham_High_School_1_files/RavensteinLong.pdf, (01.12.2012), s.167-235.

Samers, Michael. **Migration**. 1. Baskı, Routledge Published, New York, 2010.

Sarınay, Yusuf. "Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankara'ya Yapılan Göçler (1923-1990)", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:27, Sayı:80, Ankara, 2011, <http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-yusuf-sarinay.pdf>, (07.01.2013), s. 351-387.

Sert, Deniz. "Turkey's Integrated Border Management Strategy", Turkey and Its Neighborhood; Trending East or West?, **Turkish Policy Quarterly**, Cilt:12, Sayı:1, <http://turkishpolicy.com/Files/ArticlePDF/turkeys-integrated-border-management-strategy-spring-2013-en.pdf>, (12.03.2015), s. 173-179.

Sınır Yönetim Daire Başkanlığı. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, http://syb.icisleri.gov.tr/default_b0.aspx?content=47, Tarihsiz, (10.09.2015).

Somavia, Juan. **Dealing With The Global Jobs Crisis**, <http://www.ilo.org/public/english/bureau/dgo/speeches/somavia/2006/davos.pdf>, (25.03.2013), s. 1-3.

Stenum, Helle. **Migration Management at The Margins. Transnationalized and Localized Government of Marginalized Migrants in Denmark: Au Pairs And Destitute Eu Citizens**, Aalborg University Press, Scholl for Postgraduate Interdisciplinary Research on Interculturalism and Transnationality (SPIRIT) Doctoral Programme, Tez No: 26, Aalborg, Danimarka, 2011, http://vbn.aau.dk/files/49401323/spirit_phd_series_26.pdf, (11.10.1013).

Tanyılmaz, Kurtar ve M. Meryem Kurtulmuş Kıroğlu. “Türkiye’de Göçmen İşçiler ve İşgücü Piyasası Üzerinde Etkileri”, **Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri**, Der. F. Ayhan ARI, Derin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 129-155.

Taşçı, Faruk. “Bir Sosyal Politika Sorunu Olarak Göç”, **Kamu-İş Dergisi**, Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Yayınları, Cilt: 10, Sayı: 4, Ankara, 2009, s.177-204.
Tekeli, İlhan. **Göç ve Ötesi**, İlhan Tekeli Toplu Eserleri 3, 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınlar, İstanbul, 2011.

Temiz, Hasan Ejder. “Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Göç Hareketleri, Yoksulluk ve İşgücü Piyasaları”, **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 5, 2004, http://www.tuhis.org.tr/dergi/cilt18_sayi5/cilt18_sayi5_bolum3.pdf, (01.12.2012), s.35-60.

The World Bank. **Migration and Remittances Factbook 2011**, World Bank, Washington DC, 2011.

The World Bank. **World Development Report 2013**; Jobs, The World Bank, Washington DC, 2012.

Toksöz, Gülay, Seyhan Erdoğan ve Selmin Kaşka. **Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü Ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları**, International Organization For Migration, http://www.turkey.iom.int/documents/Labour/IOM_irregular_labour_migration_tr_06062013.pdf, (01.04.2015).

Toksöz, Gülay. **Türkiye’ye Yönelik Düzensiz Göçler ve Göçmenlerin İnşaat Sektöründe Enformel İstihdamı**, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri, Proje Numarası: 2007 0908001, Ankara, 2008, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/5317/Microsoft%20Word%20-%205964.pdf?show>, (14.10.2013).

Toksöz, Gülay. **Uluslararası Emek Göçü**, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006.

Tuna, Muammer ve Çağlar Özbek, “Küreselleşen Dünyada Turizm Bağlantılı Uluslararası Göçler ve Ulus Devlete Olan Aidiyetin Değişen Anlamı”, **6. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı**, Adnan Menderes Üniversitesi Yayını, 2009, http://www.sosyolojidernegi.org.tr/kutuphane/icerik/tuna_muammer_ozbek_caglar.pdf, (28.11.2013), s. 1056-1080.

Uğuz, Sabriye Çelik. “Göç ve Turizm; Türkiye-Almanya Örneği”, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt; 10, Sayı; 19, Çanakkale, 2012, s. 177-185.

Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Merkezi. **Küresel Göç ve Fırsatçılığı; Türkiye’de Yasadışı Göçmenler ve Göçmen Kaçakçıları**, Polis Akademisi Başkanlığı, Uluslararası Terörizm ve Sınırşan Suçlar Merkezi, Rapor No: 18, Ankara, 2012.

United Nations. **Human Development Report 2009 Overcoming Barriers: Human Mobility And Development**, United Nations Development Programme, New York, 2009.

United Nations, **International Migration Report 2013**, United Nations, The Department of Economic and Social Affairs of United Nations, New York, 2013.

United Nations, **Recommendations on Statistics of International Migration**, The Department of Economic and Social Affairs of United Nations, Statistical Paper No:58, New York, 1998.

United Nations; **World Economic and Social Survey 2004; International Migration**, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2004.

United Nations, **World Population Prospects; The 2012 Revision, Highlights and Advance Tables**, The United Nations, Newyork, 2013.

United Nations High Commissioner for Refugees, **Regional Strategic Overview, Regional Refugee and Resilience Plan 2016-2017**, United Nations High Commissioner for Refugees, <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2015/12/3RP-Regional-Overview-2016-2017.pdf>, (15.05.2016).

United Nations High Commissioner for Refugees. **2016 Türkiye Mülteci Sayıları**, United Nations High Commissioner for Refugees, [http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr\(46\).pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/tr(46).pdf), (15.06.2015).

United Nations High Commissioner for Refugees. **Mid-Year Trends 2015**, United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva, 2015, https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2015/2015-midyear-trends-report/2015-12-18_MYT_web.pdf, (11.05.2016).

United Nations High Commissioner for Refugees. **Statistical Yearbook 2012**, United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva, 2013.

United Nations Treaty Collection. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-5&chapter=5&lang=en, (16.11.2014).

United Nations Treaty Collection. https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtdsg2&lang=en, (16.11.2014).

Van Hear, Nicholas, Oliver Bakawell ve Katy Long. **Drivers of Migration**, Migrating out of Poverty Research Programme Consortium, Working Paper, Sayı:1, Brighton, 2012, <http://migratingoutofpoverty.dfid.gov.uk/files/file.php?name=wp1-drivers-of-migration.pdf&site=354>, (01.09.2013).

Vertovec, Steven. “Conceiving and Researching Transnationalism”, **Ethnic and Racial Studies**, Cilt; 22, Sayı; 2, <http://www.transcomm.ox.ac.uk/working%20papers/conceiving.PDF>, (Erişim Tarihi; 20.05.2012), s. 447-462.

Vertovec, Steven. **Trends and Impacts of Migrant Transnationalism**, Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper, Sayı: 3, University of Oxford, 2004, (Trends), <http://www.cedir.fr/cedir2/wp-content/uploads/2012/07/VERTOVEC-Stephen-Migrant-Transnationalism-and-Modes-of-Transformation.pdf>, (20.05.2012).

Waddington, Hugh ve Rachel Sabates-Wheeler. **How Does Poverty Affect Migration Choice? A Review of Literature**, Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, Working Paper Sayı: T3, 2003, http://www.migrationdrc.org/publications/working_papers/WP-T3.pdf, (15.09.2013).

Yalçın, Cemal. **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.